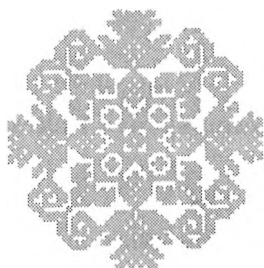

Čabiansky
Kalendár
na rok
1996

*V tento čas sviatočný,
s jedličkou na stole,
želáme Vám veľa šťastia
a žiadne bôle.*

Veľa šťastia, veľa zdravia,
nech sa Vám všetky veci daria.
Nech Váš dom chráni pokoj,
nech hojnosti je všade vôkol.
V truhlici nech je vždy múka a soľ
a nech máte po celý rok plnučičký stôl.

Čabiansky kalendár redigovali:
Helena Somogyiová
Ján Chlebnický

Lektorovala:
Dr. Alica Vnuková

Vydavateľ:
Mestská samospráva Békésskej Čaby

Podporovatelia:
Nadácia Mestskej samosprávy Békésskej Čaby,
Slovenská menšinová samospráva Békésskej Čaby,
Celoštátna slovenská samospráva,
Čabianska organizácia Slovákov,
Zväz Slovákov v Maďarsku

Vytlačila tlačiareň SIRÁLYKA KFT.
Tlačiarenskú prácu viedli:
Ondrej Zelenyánszky
Ondrej Bacsa

Počet strán: 124
Náklad: 1000 výtlačkov

ČABIAŇSKY KALENDÁR

na priestupný rok
1996

Ročník
tridsiaty štvrtý

JANUÁR

1996			východ západ Slnka		východ západ Mesiaca	
1	Pondelok	Nový rok	7.32	16.03	13.14	3.16
2	Utorok	Ábel	7.32	16.04	13.52	4.14
3	Streda	Daniela	7.32	16.05	14.35	5.08
4	Štvrtok	Eugen	7.32	16.06	15.22	5.58
5	Piatok	Šimon	7.32	16.07	16.14	6.43
6	Sobota	Baltazár	7.32	16.08	17.09	7.23
7	Nedeľa	Lucian	7.31	16.09	18.07	7.58
8	Pondelok	Severín	7.31	16.10	19.07	8.30
9	Utorok	Marcel	7.31	16.12	20.08	8.58
10	Streda	Dalimír	7.30	16.13	21.10	9.25
11	Štvrtok	Malvína	7.30	16.14	22.14	9.51
12	Piatok	Ernest	7.29	16.15	23.19	10.18
13	Sobota	Rastislav	7.29	16.17	— —	10.46
14	Nedeľa	Radovan	7.28	16.18	0.26	11.17
15	Pondelok	Dobroslav	7.28	16.19	1.35	11.52
16	Utorok	Vladimír	7.27	16.21	2.44	12.34
17	Streda	Anton	7.27	16.22	3.53	13.25
18	Štvrtok	Bohdana	7.26	16.23	4.59	14.25
19	Piatok	Drahomíra	7.25	16.25	5.57	15.34
20	Sobota	Sebastian	7.24	16.26	6.48	16.49
21	Nedeľa	Agneša	7.23	16.28	7.32	18.06
22	Pondelok	Vincent	7.22	16.29	8.10	19.23
23	Utorok	Miloš	7.22	16.31	8.43	20.37
24	Streda	Timotej	7.21	16.32	9.13	21.49
25	Štvrtok	Pavol	7.20	16.34	9.43	22.58
26	Piatok	Tamara	7.19	16.35	10.12	— —
27	Sobota	Bohuš	7.17	16.37	10.43	0.04
28	Nedeľa	Karol	7.16	16.38	11.16	1.07
29	Pondelok	Gašpar	7.15	16.40	11.53	2.06
30	Utorok	Ema	7.14	16.41	12.34	3.02
31	Streda	Emil	7.13	16.43	13.19	3.54

I. Človek, jeho vek, pohlavie, rodina a domovina.

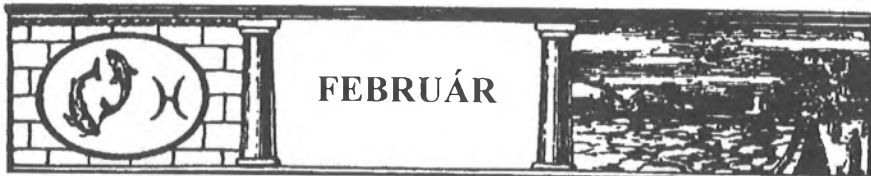
Do domu, kde láska býva, slniečko sa rado díva.
Dobry gazda pracuje, múdra žena gazduje.
Kto nemá chrenu, nech si vezme zlú ženu.
Kto chce peknú ženu mať, musí na ňu nakladať.
Beda tomu domovi, kde rozkazuje krava volovi.
Nechod' mladá za starého, nebude tam nič dobrého.
S planým mužom je zle a bez neho ešte horšie.
Aký otec, taký syn; aké drevo, taký klin.
Aká matka, taká Katka, taká celá jej čeliadka.
Dobré deti najväčšia radosť rodičov.
Lepšie je, keď plačú deti ako rodičia.
Ohýbaj ma, mamko, zakiaľ som ja Janko;
keď ja budem Jano, nezohneš ma, mamo.

*

Premeny Mesiaca:

Spln mesiaca 5-ho o 21. hod. 51. min.
Posledná štvrt' 13-ho o 1. hod. 45. min.
Nový mesiac 20-ho o 13. hod. 50. min.
Prvá štvrt' 27-ho o 12. hod. 14. min.

Záznamy

1996		východ západ Slnka		východ západ Mesiaca	
1	Štvrtok Ignác	7.12	16.44	14.09	4.40
2	Piatok Mária, Hromnice	7.10	16.46	15.03	5.22
3	Sobota Blažej	7.09	16.47	16.00	5.59
4	Nedeľ'a Veronika	7.08	16.49	17.00	6.32
5	Pondelok Agáta	7.06	16.51	18.01	7.02
6	Utorok Dorota	7.05	16.52	19.03	7.30
7	Streda Richard	7.03	16.54	20.06	7.57
8	Štvrtok Prokop	7.02	16.55	21.11	8.23
9	Piatok Zdenko	7.00	16.57	22.16	8.51
10	Sobota Gabriela	6.59	16.58	23.23	9.20
11	Nedeľ'a Libuša	6.57	17.00	– –	9.53
12	Pondelok Perla	6.56	17.02	0.31	10.32
13	Utorok Arpád	6.54	17.03	1.37	11.17
14	Streda Valentín	6.53	17.05	2.42	12.10
15	Štvrtok Pravoslav	6.51	17.06	3.42	13.12
16	Piatok Juliana	6.49	17.08	4.35	14.22
17	Sobota Miloslav	6.48	17.09	5.21	15.37
18	Nedeľ'a Jaromír	6.46	17.11	6.02	16.53
19	Pondelok Zuzana, Vlasta	6.44	17.13	6.38	18.09
20	Utorok Livia, Aladár	6.43	17.14	7.10	19.24
21	Streda Eleonóra	6.41	17.16	7.41	20.36
22	Štvrtok Veleslav	6.39	17.17	8.11	21.45
23	Piatok Roman, Romana	6.37	17.19	8.42	22.51
24	Sobota Matej	6.36	17.20	9.16	23.54
25	Nedeľ'a Viktor	6.34	17.22	9.52	– –
26	Pondelok Alexander	6.32	17.23	10.31	0.53
27	Utorok Gabriela, Gabriel	6.30	17.25	11.15	1.47
28	Streda Zlatica	6.28	17.26	12.04	2.35
29	Štvrtok Radomír	6.26	17.28	12.56	3.19

II. Ľudské telo, jeho potreby, choroba a smrť.

Po tenkom obede večera šmakuje.
Ak chceš spať sladko, večeraj krátko.
Kto často pije na zdravie, príde o zdravie.
Voda ženie mlyny a víno jazyky.
Rád pohárom na dno pozerá.
Aj na kameni sa vyspíš, keď máš dobré svedomie.
Čím menej spíš, tým dlhšie žiješ.
Na čo človek vo dne myslí, o tom sa mu v noci sníva.
Čistá voda – prvý liek na svete.
Každá nemoc má svoj liek, lenže ľudia nevedia naň natraťiť.
Zdravý nemocnému neverí.
Kto sa narodil, musí zomrieť.

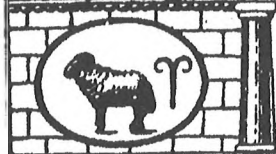
*

Premeny Mesiaca:

Splyn mesiaca 4-ho o 16. hod. 58. min.
Posledná štvrt' 12-ho o 9. hod. 37. min.
Nový mesiac 19-ho o 0. hod. 30. min.
Prvá štvrt' 26-ho o 6. hod. 52. min.

Záznamy

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are approximately 20 lines visible. The paper appears to be a standard notebook page.

MAREC

1996			východ západ		východ západ	
			Slnka		Mesiaca	
1	Piatok	Albín	6.24	17.29	13.52	3.58
2	Sobota	Lujza, Amália	6.23	17.31	14.50	4.32
3	Nedeľa	Bohumil	6.21	17.32	15.51	5.04
4	Pondelok	Kazimír	6.19	17.34	16.53	5.33
5	Utorok	Fridrich	6.17	17.35	17.57	6.00
6	Streda	Radoslav	6.15	17.37	19.02	6.27
7	Štvrtok	Tomáš	6.13	17.38	20.08	6.55
8	Piatok	Zoltán, MDŽ	6.11	17.40	21.15	7.24
9	Sobota	Františka	6.09	17.41	22.22	7.56
10	Nedeľa	Branislav	6.07	17.43	23.29	8.33
11	Pondelok	Angela, Angelika	6.05	17.44	— —	9.16
12	Utorok	Gregor	6.03	17.46	0.33	10.05
13	Streda	Vlastimil, Gabriel	6.01	17.47	1.33	11.03
14	Štvrtok	Matilda	5.59	17.48	2.27	12.07
15	Piatok	N. sviatok, Svetlana	5.57	17.50	3.15	13.17
16	Sobota	Boleslav	5.55	17.51	3.56	14.30
17	Nedeľa	Lubica, Gertrúda	5.53	17.53	4.33	15.45
18	Pondelok	Alexander	5.51	17.54	5.06	16.59
19	Utorok	Jozef	5.49	17.56	5.37	18.12
20	Streda	Vít'azoslav	5.47	17.57	6.08	19.23
21	Štvrtok	Beňadik	5.45	17.58	6.39	20.32
22	Piatok	Oktavian	5.43	18.00	7.12	21.37
23	Sobota	Adrián	5.41	18.01	7.48	22.39
24	Nedeľa	Gabriel	5.39	18.03	8.27	23.36
25	Pondelok	Marián	5.37	18.04	9.09	— —
26	Utorok	Emanuel	5.35	18.06	9.56	0.28
27	Streda	Alena	5.33	18.07	10.47	1.14
28	Štvrtok	Soňa	5.31	18.08	11.42	1.54
29	Piatok	Miroslav	5.29	18.10	12.39	2.31
30	Sobota	Vieroslava	5.27	18.11	13.39	3.03
31	Nedeľa	Benjamín	5.25	18.13	14.40	3.33

III. Pomery spoločenské

Kde nielo svornosti, tam nielo hojnosti.
Starý chlieb, staré víno, starý priateľ vždy dobrý.
Neraduj sa z cudzieho nešťastia!
Kto so všetkými chce byť dobrý, nebude s nikým.
Hnev, zlý poradník.
S čertom najlepšie mať pokoj.
Hnev pominie, ale nenávisť v srdci zostane.
Keď nejde po dobrotky, tedy po zlotky.
Strunu dotiaľ naťahuj, kým nepraskne.
Lepší sused blízky ako priateľ ďaleký.
Host' a ryba na tretí deň smrdí.
Nevolaný host' má miesto za dvermi.

*

Premeny Mesiaca:

Spln mesiaca 5-ho o 10. hod. 23. min.
Posledná štvrt' 12-ho o 18. hod. 15. min.
Nový mesiac 19-ho o 11. hod. 45. min.
Prvá štvrt' 27-ho o 2. hod. 31. min.

*

Počiatok jari 20-ho o 9. hod. 3. min.

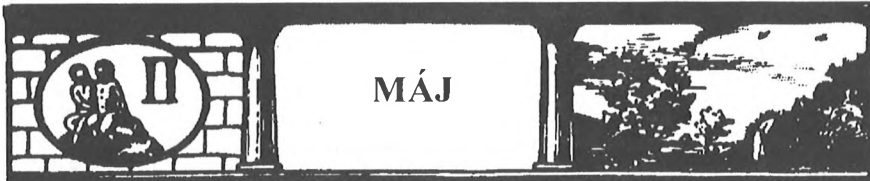
*

V období letného času k podaným hodnotám treba pripočítat'
jednu hodinu!

Záznamy

1996			východ západ		východ západ	
			Slnka		Mesiaca	
1	Pondelok	Hugo	5.23	18.14	15.43	4.01
2	Utorok	Zita	5.21	18.15	16.48	4.28
3	Streda	Richard	5.19	18.17	17.54	4.56
4	Štvrtok	Izidor	5.17	18.18	19.02	5.25
5	Piatok	Vincent	5.15	18.20	20.11	5.57
6	Sobota	Irena	5.13	18.21	21.20	6.33
7	Nedeľa	Veľkonočná ned.	5.11	18.23	22.26	7.14
8	Pondelok	Veľkonočný pond.	5.09	18.24	23.28	8.02
9	Utorok	Demeter	5.07	18.25	—	8.58
10	Streda	Igor	5.05	18.27	0.24	10.00
11	Štvrtok	Eštera	5.03	18.28	1.13	11.07
12	Piatok	Július	5.01	18.30	1.55	12.18
13	Sobota	Aleš	4.59	18.31	2.32	13.30
14	Nedeľa	Justína	4.57	18.32	3.06	14.42
15	Pondelok	Fedor	4.55	18.34	3.37	15.53
16	Utorok	Zita, Dana	4.54	18.35	4.07	17.04
17	Streda	Rudolf	4.52	18.37	4.37	18.13
18	Štvrtok	Andrea	4.50	18.38	5.09	19.20
19	Piatok	Jela	4.48	18.39	5.43	20.24
20	Sobota	Marcel	4.46	18.41	6.21	21.23
21	Nedeľa	Ervín	4.44	18.42	7.02	22.18
22	Pondelok	Jelena	4.43	18.44	7.48	23.07
23	Utorok	Vojtech	4.41	18.45	8.38	23.50
24	Streda	Juraj	4.39	18.46	9.31	—
25	Štvrtok	Marek	4.37	18.48	10.27	0.29
26	Piatok	Jaroslava	4.36	18.49	11.26	1.02
27	Sobota	Jaroslav	4.34	18.51	12.26	1.33
28	Nedeľa	Jarmila	4.32	18.52	13.27	2.01
29	Pondelok	Dobrotka, Lea	4.30	18.53	14.31	2.29
30	Utorok	Miroslava	4.29	18.55	15.36	2.56

1996			východ	západ	východ	západ
			Slnka		Mesiaca	
1	Streda	Sviat. práce, Filip	4.27	18.56	16.44	3.24
2	Štvrtok	Žigmund	4.26	18.57	17.53	3.55
3	Piatok	Galína, Irma	4.24	18.59	19.04	4.29
4	Sobota	Florián	4.22	19.00	20.13	5.09
5	Nedeľa	Kvetoslav	4.21	19.02	21.19	5.55
6	Pondelok	Hermína	4.19	19.03	22.19	6.49
7	Utorok	Stanislav	4.18	19.04	23.11	7.51
8	Streda	Ingrida	4.16	19.06	23.56	8.58
9	Štvrtok	Gregor	4.15	19.07	— —	10.09
10	Piatok	Viktória	4.14	19.08	0.35	11.21
11	Sobota	Blažena	4.12	19.10	1.09	12.32
12	Nedeľa	Pankrác	4.11	19.11	1.40	13.43
13	Pondelok	Servác	4.10	19.12	2.10	14.52
14	Utorok	Bonifác	4.08	19.13	2.39	16.00
15	Streda	Žofia	4.07	19.15	3.09	17.07
16	Štvrtok	Svetozár	4.06	19.16	3.42	18.11
17	Piatok	Gizela	4.05	19.17	4.17	19.12
18	Sobota	Viola	4.03	19.18	4.57	20.09
19	Nedeľa	Gertrúda	4.02	19.20	5.41	21.01
20	Pondelok	Bernard	4.01	19.21	6.29	21.47
21	Utorok	Felix	4.00	19.22	7.21	22.27
22	Streda	Júlia, Juliana	3.59	19.23	8.16	23.03
23	Štvrtok	Želmíra	3.58	19.24	9.14	23.34
24	Piatok	Johana, Ela	3.57	19.25	10.13	0.03
25	Sobota	Urban	3.56	19.27	11.13	0.30
26	Nedeľa	Turíce, Dušan	3.55	19.28	12.15	0.57
27	Pondelok	Turíce, Iveta	3.55	19.29	13.18	1.24
28	Utorok	Viliam	3.54	19.30	14.24	1.52
29	Streda	Vilma	3.53	19.31	15.31	2.24
30	Štvrtok	Ferdinand	3.52	19.32	16.41	3.01
31	Piatok	Petronela	3.52	19.33	17.52	3.44

1996			východ západ Slnka		východ západ Mesiaca	
1	Sobota	Aleš	3.51	19.34	19.01	4.35
2	Nedeľňa	Xénia	3.50	19.34	20.06	5.35
3	Pondelok	Karolína	3.50	19.35	21.04	6.42
4	Utorok	Lenka	3.49	19.36	21.53	7.55
5	Streda	Laura	3.49	19.37	22.36	9.08
6	Štvrtok	Norbert	3.48	19.38	23.12	10.22
7	Piatok	Robert	3.48	19.38	23.45	11.34
8	Sobota	Medard	3.48	19.39	— —	12.44
9	Nedeľňa	Stanislava	3.47	19.40	0.15	13.52
10	Pondelok	Margaréta	3.47	19.41	0.44	14.58
11	Utorok	Dobroslava	3.47	19.41	1.13	16.03
12	Streda	Zlatko	3.47	19.42	1.44	17.04
13	Štvrtok	Anton	3.46	19.42	2.18	18.02
14	Piatok	Vasil	3.46	19.43	2.55	18.56
15	Sobota	Vít	3.46	19.43	3.37	19.44
16	Nedeľňa	Blanka	3.46	19.44	4.23	20.26
17	Pondelok	Adolf	3.46	19.44	5.14	21.04
18	Utorok	Vratislav	3.46	19.44	6.08	21.37
19	Streda	Alfréd, Johana	3.46	19.45	7.05	22.06
20	Štvrtok	Valéria	3.47	19.45	8.03	22.34
21	Piatok	Alojz	3.47	19.45	9.02	23.00
22	Sobota	Paulína	3.47	19.45	10.03	23.26
23	Nedeľňa	Sidónia	3.47	19.45	11.04	23.53
24	Pondelok	Ján	3.48	19.45	12.07	— —
25	Utorok	Tadeáš	3.48	19.45	13.12	0.22
26	Streda	Adriana	3.48	19.45	14.20	0.55
27	Štvrtok	Ladislav	3.49	19.45	15.29	1.34
28	Piatok	Irena	3.49	19.45	16.38	2.20
29	Sobota	Peter, Pavol	3.50	19.45	17.45	3.16
30	Nedeľňa	Melánia	3.50	19.45	18.48	4.20

IV. Sociálne triedy, stavy, rod a zamestnanie

Čo je lacné, nie je vzácne.

Na dvoch kúpa stojí.

Brázda hlboká – slama vysoká.

Hlboko oraj, hlboko si chleba krájaj.

Na jar sej do blata, v jeseň do prachu.

V kožuchu sej jarinu, v košeli oziminu.

Čižmár sa teší dratve a sedliak žatve.

Daj kobyľe obroku, pustí sa ti do skodu.

Koňa, flintu a ženu, to troje nepožičiavaj nikomu.

Kde gazda dozerá, tam statok priberá.

Len tá roľa dobre rodí, po ktorej sám gazda chodí.

Ešte oheň vodou zaleješ, ale vode sa neubráníš.

*

Premeny Mesiaca:

Spln mesiaca 1-ho o 21. hod. 47. min.

Posledná štvrt' 8-ho o 12. hod. 6. min.

Nový mesiac 16-ho o 2. hod. 36. min.

Prvá štvrt' 24-ho o 6. hod. 23. min.

*

Počiatok leta 21-ho o 3. hod. 24. min.

Záznamy

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There is no handwriting or other markings on the paper.

1996			východ západ		východ západ	
			Slnečka		Mesiaca	
1	Pondelok	Diana	3.51	19.45	19.43	5.31
2	Utorok	Berta	3.52	19.45	20.30	6.47
3	Streda	Miloslav	3.52	19.44	21.11	8.04
4	Štvrtok	Prokop	3.53	19.44	21.46	9.19
5	Piatok	Cyril, Metod	3.54	19.43	22.18	10.32
6	Sobota	Patricia, Patrik	3.54	19.43	22.48	11.42
7	Nedeľa	Oliver	3.55	19.43	23.18	12.50
8	Pondelok	Ivan	3.56	19.42	23.49	13.55
9	Utorok	Lujza	3.57	19.41	–	14.58
10	Streda	Amália	3.58	19.41	0.21	15.57
11	Štvrtok	Milota	3.59	19.40	0.57	16.51
12	Piatok	Henrich	4.00	19.40	1.37	17.41
13	Sobota	Margita	4.00	19.39	2.21	18.25
14	Nedeľa	Kamil	4.01	19.38	3.10	19.05
15	Pondelok	Karolína	4.02	19.37	4.02	19.39
16	Utorok	Drahomír	4.03	19.36	4.58	20.10
17	Streda	Bohuslav	4.04	19.35	5.55	20.38
18	Štvrtok	Kamila	4.06	19.35	6.54	21.05
19	Piatok	Vincent	4.07	19.34	7.54	21.31
20	Sobota	Eliáš	4.08	19.33	8.55	21.57
21	Nedeľa	Daniel, Daniela	4.09	19.32	9.57	22.25
22	Pondelok	Magdaléna	4.10	19.30	11.00	22.55
23	Utorok	Oľga	4.11	19.29	12.04	23.30
24	Streda	Vladimír	4.12	19.28	13.10	–
25	Štvrtok	Jakub	4.13	19.27	14.18	0.11
26	Piatok	Anna, Hana	4.15	19.26	15.24	1.00
27	Sobota	Božena	4.16	19.25	16.28	1.58
28	Nedeľa	Krištof	4.17	19.23	17.27	3.05
29	Pondelok	Marta	4.18	19.22	18.18	4.19
30	Utorok	Judita, Libuše	4.20	19.21	19.03	5.37
31	Streda	Ignác	4.21	19.19	19.42	6.55

V. Majetok a výživa

Robím ako hovädo, a nemôžem k ničomu prísť.
Dobre tomu, kto nič nemá; netrápi sa, kde čo schová.
Hanba kradnúť, ale nie pracovať.
Po práci chutí odpočinok.
Kto nepracuje, nech neje.
Komu sa nelení, tomu sa zelení.
Kto chce dačo mať, musí o to dbať.
Aká práca, taká pláca.
Kto v lete nerobí, ten v zime nedrobí.
Kde sa nič nezaseje, tam sa nič nenaveje.
Kto chce žať, musí siať.
Kto riedko seje, riedko žne.

*

Premeny Mesiaca:

Spln mesiaca 1-ho o 4. hod. 58. min.
Posledná štvrt' 7-ho o 19. hod. 55. min.
Nový mesiac 15-ho o 17. hod. 15. min.
Prvá štvrt' 23-ho o 18. hod. 49. min.
Spln mesiaca 30-ho o 11. hod. 35. min.

Záznamy

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

AUGUST

1996		východ západ Slnka		východ západ Mesiaca	
1	Štvrtok Ľubomír	4.22	19.18	20.17	8.11
2	Piatok Gustáv	4.23	19.17	20.49	9.25
3	Sobota August	4.25	19.15	21.20	10.36
4	Nedeľa Dominik	4.26	19.14	21.51	11.44
5	Pondelok Jozefína	4.27	19.12	22.24	12.49
6	Utorok Hortenzia	4.28	19.11	22.59	13.50
7	Streda Štefánia	4.30	19.09	23.37	14.46
8	Štvrtok Oskar	4.31	19.08	— —	15.38
9	Piatok Ľubomíra	4.32	19.06	0.20	16.24
10	Sobota Vavrínek	4.34	19.04	1.07	17.05
11	Nedeľa Zuzana	4.35	19.03	1.58	17.41
12	Pondelok Darina, Klára	4.36	19.01	2.52	18.13
13	Utorok Ľubomír	4.38	18.59	3.49	18.43
14	Streda Mojmír	4.39	18.58	4.48	19.10
15	Štvrtok Marcela	4.40	18.56	5.48	19.36
16	Piatok Leonard	4.42	18.54	6.48	20.02
17	Sobota Milica	4.43	18.52	7.49	20.29
18	Nedeľa Elena, Helena	4.44	18.51	8.52	20.58
19	Pondelok Vrástislava	4.46	18.49	9.55	21.31
20	Utorok Št. sv., Štefana kr.	4.47	18.47	11.00	22.08
21	Streda Jana	4.48	18.45	12.05	22.52
22	Štvrtok Tichomír	4.50	18.43	13.10	23.44
23	Piatok Filip	4.51	18.42	14.13	— —
24	Sobota Bartolomej	4.52	18.40	15.12	0.45
25	Nedeľa Ľudovít	4.54	18.38	16.05	1.54
26	Pondelok Samuel	4.55	18.36	16.52	3.08
27	Utorok Ružena	4.56	18.34	17.34	4.25
28	Streda Augustín	4.58	18.32	18.11	5.43
29	Štvrtok Ľuboslav	4.59	18.30	18.45	7.00
30	Piatok Benjamín	5.00	18.28	19.17	8.14
31	Sobota Nóra	5.02	18.26	19.49	9.26

V. Majetok a výživa

(Pokračovanie)

Nieto toho málo, aby nestačilo.
Dotiaľ sa vystieraj, kým ti perina stačí.
Rok je dlhší ako klobása.
Ľahšie strovit' ako zarobiť.
Pre svoju dobrotu vyšiel na psotu.
Prílišná dobrota – hotová žobrota.
Horšia dlžoba ako chudoba.
Ľahko brať na dlh, ale ťažko vracať.
Priatelia buďme, dlhy si plaťme.
Keď si pil, plať, a s krčmárkou sa nevaď.
Ak nemáš nepriateľa, len peňazí požičaj.
Z karát ešte nik nezbohatol, ale mnohí už na žobrotu vyšli.

*

Premeny Mesiaca:

Posledná štvrt' 6-ho o 6. hod. 25. min.

Nový mesiac 14-ho o 8. hod. 34. min.

Prvá štvrt' 22-ho o 4. hod. 36. min.

Spln mesiaca 28-ho o 18. hod. 52. min.

Záznamy

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There is no handwriting or other markings on the paper.

1996			východ západ Slnka		východ západ Mesiaca	
1	Nedeľa	Drahoslava	5.03	18.24	20.23	10.34
2	Pondelok	Branislav	5.04	18.22	20.58	11.38
3	Utorok	Belo	5.06	18.20	21.36	12.38
4	Streda	Rozália	5.07	18.18	22.18	13.32
5	Štvrtok	Regína	5.08	18.16	23.03	14.20
6	Piatok	Alica	5.10	18.14	23.53	15.03
7	Sobota	Marianna	5.11	18.12	— —	15.41
8	Nedeľa	Mária	5.12	18.10	0.46	16.15
9	Pondelok	Dobruša	5.14	18.08	1.42	16.45
10	Utorok	Oleg	5.15	18.06	2.40	17.13
11	Streda	Bystrík	5.16	18.04	3.40	17.40
12	Štvrtok	Mária	5.18	18.02	4.40	18.07
13	Piatok	Ctibor	5.19	18.00	5.42	18.34
14	Sobota	Ľudomil	5.20	17.58	6.44	19.02
15	Nedeľa	Jolana	5.22	17.56	7.48	19.34
16	Pondelok	Ľudmila	5.23	17.54	8.52	20.10
17	Utorok	Olympia	5.24	17.52	9.57	20.51
18	Streda	Eugénia	5.26	17.50	11.02	21.39
19	Štvrtok	Konštantín	5.27	17.48	12.04	22.35
20	Piatok	Ľuboslav	5.28	17.46	13.03	23.38
21	Sobota	Matúš	5.30	17.44	13.57	— —
22	Nedeľa	Móric	5.31	17.42	14.45	0.48
23	Pondelok	Zdenka	5.32	17.40	15.27	2.01
24	Utorok	Ľuboš	5.34	17.38	16.05	3.17
25	Streda	Vladislav	5.35	17.36	16.40	4.33
26	Štvrtok	Edita	5.36	17.33	17.13	5.48
27	Piatok	Cyprián	5.38	17.31	17.45	7.02
28	Sobota	Václav	5.39	17.29	18.18	8.13
29	Nedeľa	Michal	5.40	17.27	18.53	9.21
30	Pondelok	Jaromír	5.42	17.25	19.30	10.24

VI. Strava, odev, čistota, cesta a tanec

Čo sa nosí, drat' sa musí.

Lepšia záplata ako diera.

Aký kraj, taký kraj.

Nemôže sa každý hrdo nosiť, no čisto chodiť áno.

Človeka poznáš podľa šiat, podľa peria vtáka.

Človeka vítaj dľa šaty a vyprevad' dľa jeho rozumu.

Šata nerobí človeka.

Šata robí človeka.

Čistota pol života.

Hory s dolami sa nezídu, ale ľudia s ľuďmi sa zídu.

Čo je z krvi, to sa mrví.

Vtedy sa pán boh raduje, keď muž so ženou tancuje.

*

Premeny Mesiaca:

Posledná štvrt' 4-ho o 20. hod. 6. min.

Nový mesiac 13-ho o 0. hod. 7. min.

Prvá štvrt' 20-ho o 12. hod. 23. min.

Spln mesiaca 27-ho o 3. hod. 51. min.

*

Počiatok jesene 22-ho o 19. hod.

Záznamy

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are approximately 20 lines visible. The paper appears to be a standard notebook page.

1996		východ západ Slnka		východ západ Mesiaca	
1	Utorok Brigita	5.43	17.23	20.12	11.22
2	Streda Levoslav	5.45	17.21	20.57	12.13
3	Štvrtok Stela	5.46	17.19	21.46	12.59
4	Piatok František	5.47	17.17	22.38	13.39
5	Sobota Viera	5.49	17.15	23.33	14.14
6	Nedel'ňa Natália	5.50	17.13	– –	14.46
7	Pondelok Eliška, Eliáš	5.52	17.11	0.31	15.15
8	Utorok Eugénia	5.53	17.09	1.30	15.42
9	Streda Dionýz	5.54	17.08	2.30	16.09
10	Štvrtok Slavomíra	5.56	17.06	3.31	16.36
11	Piatok Valentína	5.57	17.04	4.33	17.04
12	Sobota Maximilián	5.59	17.02	5.37	17.35
13	Nedel'ňa Koloman	6.00	17.00	6.42	18.10
14	Pondelok Boris	6.01	16.58	7.48	18.50
15	Utorok Terézia	6.03	16.56	8.54	19.36
16	Streda Vladimír	6.04	16.54	9.58	20.30
17	Štvrtok Hedviga	6.06	16.52	10.59	21.30
18	Piatok Lukáš	6.07	16.50	11.54	22.37
19	Sobota Kristián	6.09	16.49	12.43	23.47
20	Nedel'ňa Vendelín	6.10	16.47	13.26	– –
21	Pondelok Uršula	6.12	16.45	14.04	0.59
22	Utorok Sergej	6.13	16.43	14.38	2.13
23	Streda Národ. sv., Severína	6.15	16.42	15.11	3.26
24	Štvrtok Kvetoslava	6.16	16.40	15.42	4.39
25	Piatok Aurel	6.18	16.38	16.14	5.51
26	Sobota Demeter	6.19	16.36	16.47	7.00
27	Nedel'ňa Sabína	6.21	16.35	17.24	8.07
28	Pondelok Šimon	6.22	16.33	18.03	9.08
29	Utorok Klára	6.24	16.31	18.47	10.04
30	Streda Alfonz	6.25	16.30	19.36	10.53
31	Štvrtok Aurélia	6.27	16.28	20.27	11.36

VII. Ľudský rozum

Kto sa mučí, ten sa učí.

Kto sa neučí, nevie.

Múdry sa nik nenarodil.

Učený nikto z neba nespadol.

Žiadna hanba od kohokol'vek sa učiť.

Kto nemá v hlave, v sklepe nekúpi.

Prázdná hlava nebolieva.

Darmo slepému ukazuješ a hluchému vravíš.

Čo jeden hlupák skazí, to sto múdrych nenapraví.

Lievikom rozumu nikomu nenaleješ.

Kto nemá v hlave, má v nohách.

Dobrý kôň i na maštali kupca nájde, a podlého po jarmokoch vodia.

*

Premeny Mesiaca:

Posledná štvrt' 4-ho o 13. hod. 4. min.

Nový mesiac 12-ho o 15. hod. 14. min.

Prvá štvrt' 19-ho o 19. hod. 9. min.

Spln mesiaca 26-ho o 15. hod. 11. min.

Záznamy

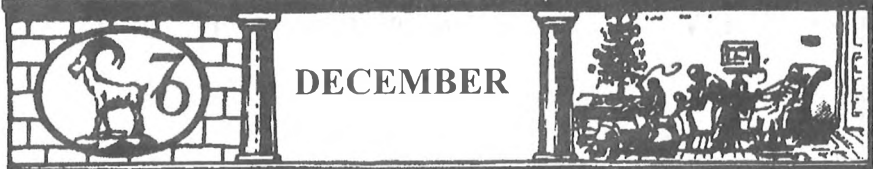
This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are approximately 20 lines visible. The paper appears to be a standard notebook page.

NOVEMBER

1996			východ západ Slnka		východ západ Mesiaca	
1	Piatok	Marianna	6.28	16.27	21.22	12.13
2	Sobota	Pamiatka zosnulých	6.30	16.25	22.19	12.46
3	Nedel'ä	Ida	6.31	16.24	23.17	13.16
4	Pondelok	Karol	6.33	16.22	— —	13.44
5	Utorok	Imrich	6.34	16.21	0.17	14.10
6	Streda	Renáta	6.36	16.19	1.17	14.37
7	Štvrtok	Denisa	6.37	16.18	2.19	15.04
8	Piatok	Bohumír	6.39	16.17	3.22	15.34
9	Sobota	Teodor	6.40	16.15	4.27	16.07
10	Nedel'ä	Marián	6.42	16.14	5.33	16.46
11	Pondelok	Martin	6.43	16.13	6.41	17.31
12	Utorok	Svätopluk	6.45	16.11	7.47	18.23
13	Streda	Stanislav	6.46	16.10	8.51	19.22
14	Štvrtok	Irma	6.48	16.09	9.50	20.28
15	Piatok	Leopold	6.49	16.08	10.42	21.38
16	Sobota	Agneša	6.51	16.07	11.27	22.49
17	Nedel'ä	Klaudia, Gregor	6.52	16.06	12.06	— —
18	Pondelok	Eugen	6.54	16.05	12.41	0.02
19	Utorok	Alžbeta	6.55	16.04	13.13	1.13
20	Streda	Felix	6.56	16.03	13.44	2.25
21	Štvrtok	Elvira	6.58	16.02	14.14	3.35
22	Piatok	Cecília	6.59	16.01	14.46	4.44
23	Sobota	Klement, Klementína	7.01	16.00	15.20	5.51
24	Nedel'ä	Emília	7.02	15.59	15.58	6.54
25	Pondelok	Katarína	7.03	15.59	16.39	7.52
26	Utorok	Kornél	7.05	15.58	17.25	8.45
27	Streda	Milan	7.06	15.57	18.16	9.31
28	Štvrtok	Henrieta	7.07	15.57	19.10	10.11
29	Piatok	Vratko	7.09	15.56	20.06	10.46
30	Sobota	Ondrej, Andrej	7.10	15.56	21.04	11.17

1996			východ	západ	východ	západ
			Slrka		Mesiaca	
1	Nedeľa	Edmund, Natália	7.11	15.55	22.03	11.46
2	Pondelok	Bibiána	7.12	15.54	22.03	12.12
3	Utorok	Slavomír	7.14	15.54	— —	12.38
4	Streda	Barbora	7.15	15.54	0.03	13.05
5	Štvrtok	Oto	7.16	15.53	1.05	13.33
6	Piatok	Mikuláš	7.17	15.53	2.08	14.04
7	Sobota	Ambróz	7.18	15.53	3.13	14.39
8	Nedeľa	Mária	7.19	15.53	4.20	15.21
9	Pondelok	Izabela	7.20	15.53	5.28	16.10
10	Utorok	Judita	7.21	15.53	6.35	17.08
11	Streda	Hilda	7.22	15.53	7.38	18.13
12	Štvrtok	Otilia	7.23	15.53	8.35	19.24
13	Piatok	Lucia	7.24	15.53	9.25	20.37
14	Sobota	Branislava	7.25	15.53	10.07	21.51
15	Nedeľa	Ivica	7.25	15.53	10.45	23.04
16	Pondelok	Etela	7.26	15.54	11.18	— —
17	Utorok	Kornélia	7.27	15.54	11.49	0.16
18	Streda	Sláva, Slávka	7.27	15.54	12.19	1.25
19	Štvrtok	Abrahám	7.28	15.55	12.50	2.34
20	Piatok	Dagmar	7.29	15.55	13.22	3.40
21	Sobota	Bohdan	7.29	15.56	13.57	4.44
22	Nedeľa	Adela	7.30	15.56	14.36	5.43
23	Pondelok	Viktória	7.30	15.57	15.19	6.38
24	Utorok	Adam a Eva	7.30	15.57	16.08	7.26
25	Streda	Vianoce, Nar. Kr. P.	7.31	15.58	17.00	8.09
26	Štvrtok	Vianoce, Štefan	7.31	15.59	17.56	8.47
27	Piatok	Ján	7.31	15.59	18.53	9.19
28	Sobota	Ivana	7.32	16.00	19.52	9.49
29	Nedeľa	Tomáš, Milada	7.32	16.01	20.51	10.16
30	Pondelok	Dávid	7.32	16.02	21.51	10.42
31	Utorok	Silvester	7.32	16.03	22.51	11.07

VIII. Všeobecné pravidlá múdrosti a opatrnosti

(Pokračovanie)

Až keď preskočíš, povedz hop!

Vtedy zapál' svetlo, keď je tma; vtedy čiň dobre, keď je tomu čas.

Čo si zameškal, to už nedohoniš.

Čo máš urobiť zajtra, urob dnes a čo máš zjesť dnes, nechaj si na zajtra.

Kto neskoro chodí, sám sebe škodí.

Práca odkladaná nebýva dokonaná.

Prostredná cesta býva najistejšia.

Dobrý počiatok – polovica práce.

Koho raz had uštipne, i hľisty sa bojí.

Človek sa svojou vlastnou škodou učí.

Šťastný, kto sa na cudzej škode naučil.

Všetko skúste, a čo je dobré, toho sa držte.

*

Premeny Mesiaca:

Posledná štvrť 3-ho o 6. hod. 6. min.

Nový mesiac 10-ho o 17. hod. 56. min.

Prvá štvrť 17-ho o 10. hod. 31. min.

Spln mesiaca 24-ho o 21. hod. 41. min.

*

Počiatok zimy 21-ho o 15. hod. 6. min.

Záznamy

Pripomíname si výročia

Redaktori Čabianskeho kalendára sa usilovali i doteraz upozorňovať svojich čitateľov na okružle výročia významných osobností, najdôležitejších udalostí a vzniku rôznych organizácií, inštitúcií, na výročia význačných budov, ktoré zohrali mimoriadne dôležitú úlohu v živote Slovákov – žijúcich aj v Maďarsku, predovšetkým v Békéšskej Čabe a na jej okolí. Našou snahou bude i v budúcnosti pripomínať rôzne výročia. Pretože rok 1996 je mimoriadne bohatý na jubileá, tentoraz volíme i novšie formy predstavovania daných výročí.

Významné osobnosti našich dolnozemských Slovákov ako i významných spisovateľov a básnikov slovenskej literatúry predstavujeme krátkymi hodnoteniami, životopisnými údajmi a ich najvýznamnejšími dielami – všetkých spolu, jeden za druhým v abecednom poriadku.

Niektorých spomedzi nich predstavujeme i s ukážkami z ich literárnej tvorby.

Naším cieľom je nabaďať čitateľov, aby sa oboznamovali so slovenským kultúrnym dedičstvom, aby sa učili a nadobúdali nové poznatky, aby čítali po slovensky čím viac.

Tisíc sto rokov v Karpatskej kotline

Naši spoluobčania, príslušníci väčšinového maďarského národa, v tomto roku oslavujú svoje milécentenárrium, čiže tisíc sté výročie osídlenia novej vlasti v Karpatskej kotline.

Ako jedna z posledných vln veľkého sťahovania národov, ktoré smerovalo z východu na západ, pohanské staromaďarské kmene so svojimi asi 20 tisícmi bojovníkmi pod vedením Árpáda – hnaní Pečenehmi (po maďarsky Besenyők) – z Etelköz, z územia medzi riekami Dneper a Dunaj, prechádzajúc cez Vereckejský priesmyk, hľadajú nový životný priestor na Veľkej nížine chránený vôkol horstvom Karpát a postupne sa tu usadzujú so svojim etnikom, združeným v siedmich kmeňoch (asi 200 tisíc hláv).

Na tomto území pred príchodom starých Maďarov žili už rôzne národy. Stáročiami pred nimi jestvovala tu i avarska ríša, ktorá si tu žijúce slovanské kmene podmanila a neskoršie žila s nimi v symbióze.

Staromadžarské kmene v boji na tomto území žijúcimi Slovanmi, obyvateľmi rozpadávajúcej sa Veľkomoravskej ríše, ktorí žili na území dnešného Slovenska a Moravy, v okolí Blatenského jazera (Balaton), s bulharským kniežaťom Zaľanom, Frankmi a inými etnikami – vďaka nezvyklej vojenskej taktike dlhé desaťročia dosahovali víťazstvá. Ba veľa rokov viedli úspešné dobývačné nájazdy i do západnej a južnej Európy, až pokým tam neutrpeli ťažké porážky. Tie ich prinútili prijať nový spôsob života, ktorý v týchto častiach Európy mal už staršie tradície.

V tieni veľmoci nemecko-rímskej a byzantskej ríše zásluhou predvídavosti kniežaťa Gejzu a predovšetkým jeho syna kráľa Štefana, a pravda, ich predchodcov, bolo potrebných približne sto rokov, kým sa Maďari vedeli začleniť do európskej kresťanskej kultúrnej spoločnosti. Zároveň zmenili i svoj doterajší hospodársky život, zo stepného pastierstva postupne prechádzali na poľnohospodársku výrobu. Pri prechode nadväzovali na vyspelejšiu hospodársku kultúru tu a v susedstve žijúcich národov, predovšetkým Slovanov, s ktorými časom i splynuli. Dôkazom toho, okrem iných, je i pomerne široká vrstva slov základnej slovnej zásoby, ktorá sa dostala do maďarského jazyka zo slovanských jazykov. Tieto stopy po slovách prevzatých zo slovanských jazykov sa týkajú nielen poľnohospodárstva a rôznych remesiel, ale i osídľovania, administratívy a náboženskej terminológie.

Už ani staromadžarské kmene neboli geneticky a jazykovo jednotné. Po osídlení novej vlasti splynuli s ďalšími tu žijúcimi národmi – nehovoriac o nasledujúcich storočiach búrlivej histórie Maďarov až po súčasnosť. Pravdepodobne i týmto sa dajú vysvetliť napomenutia kráľa Štefana svojmu synovi Imrichovi: „Lebo kráľovstvo jediného jazyka a rovnakých mravov je zbabelé a slabé.“

Po usadení maďarských kmeňov v Karpatskej kotline začína sa jej postupné podmaňovanie. Čo sa týka územia dnešného Slovenska obývaného Slovanmi, predkami Slovákov, do začiatku 11. storočia len jedna jeho časť bola pod kontrolou Maďarov, iné časti patrili ešte českým Přemyslovcom a poľským Piastovcom. Časom však i tieto sa dostali do rúk Árpádovcov.

Maďarský národ si teda v tomto roku pripomína okrem iných i hore uvedené historické udalosti a udalosti ďalších desiatich storočí, sledujúc svoju históriu až po súčasnosť; pravda, nie za každú cenu v zhode s názorom našich myšlienok.

Aký postoj môže zaujať štátny občan Maďarskej republiky nemaďarskej národnosti voči histórii maďarského národa, voči jeho súčasnosti, voči oslavám, to je jeho osobnou záležitosťou, najvnútornejšou vecou.

Vo všeobecnosti s toleranciou, s porozumením by bolo treba brať na vedomie činy, skutky, názory iných, pokým sa nepriečia záujmom iných a

hlavne humánnosti, ľudskosti. Teda treba si vážiť veľký sviatok spoluobčanov väčšinového maďarského národa, s porozumením sledovať jeho oslavy, spolu sa tešiť s ním, ale myslieť i na svoje a vedieť si ho chrániť, brániť.

Tieto veľkolepé oslavy, ktoré sa chystajú, môžu byť i príležitosťou meditácie a zamýšľania sa nad veľkými otázkami života našej doby, nad otázkami spolunažívania menšinových národov s väčšinovými, konkrétnejšie – Slovákov a Maďarov – v rámci jedného štátu alebo v rámci susedných štátov. Je nutné zamýšľať sa nad otázkami odkázanosti susedných národov na seba, nad tým, či by sa nemali radšej spojiť, aby vedeli čeliť silnejším, aby sa nestávali ich nástrojom. Ale možno rozmyšľať i nad tým, ako by sa mohol niekto stať silnejším i na úkor iného. Toto môže byť veľmi nebezpečná cesta, ktorá nevedie k dobru.

Ondrej ÁCHIM Liker

Pred 125 rokmi – 15. marca 1871 v Békésskej Čabe sa narodil sedliacky politik, snemový poslanec, známy vodca hnutia proti veľkostatkárskej nadvláde Ondrej Áchim L. Zomrel tiež v Békésskej Čabe pred 85 rokmi – 15. mája 1911.

Patril medzi najzámožnejších čabianskych gazdov. Hospodáril na vlastnej pôde a okrem toho prednajímal aj iné pozemky, neraz i viac než 1000 jutár. Svoju verejnú činnosť začal ako 28-ročný v mestskom zastupiteľstve. Bol organizátorom sedliackej strany, vydavateľ sedliackych novín. Trikrát bol zvolený za poslanca do snemu svojho rodného mesta. Okolo neho sa často rozpútali vášne i z politických dôvodov, lebo bol dosť prudkej povahy. Takto došlo i k jeho osobnej tragédii, keď ho bratia Žilinskovci zastrelili. Čabiansky ľud si ho uchoval v pamäti, dlhé desaťročia ho spomínal ako „nášho Ondriša“.

Ján BOTTO

Štúrovský básnik. Narodil sa 27. januára 1829 vo Vyšnom Skalníku a zomrel pred 115 rokmi – 28. apríla 1881 v Banskej Bystrici. Najvýznamnejším jeho dielom je básnická skladba Smrť Jánošíkova, ktorá v prvom speve opisuje kapitána hôrných chlapcov Jura Jánošíka a jeho družinu pred ich zľapaním, v ďalších častiach jeho väzenie, hrdinstvá a na konci i popravu. Tiež ľudovou slovesnosťou inšpirovaný píše i balady (napr. Žltá ľalia, Margita a Besná a iné).

Uvedený úryvok je z prvého spevu Smrti Jánošíkovej.

Ján Botto

Smrt' Jánošíkova

(Úryvok)

*Horí ohník, horí na Kráľovej holi.
Ktože ho nakládol? – dvanásti sokoli.
Dvanásti sokoli, sokolovia bieli,
akých ľudské oči viacej nevideli!
Dvanásti sokoli, sokolovia Tatier,
akoby ich bola mala jedna mater;
jedna mater mala, v mlieku kúpavala,
zlatým povojníčkom bola povijala.
To sa chlapci, to sa jak oltárne sviece,
keď idú po háji, celý sa trbliece.
Košieľky zelené, striebrom obrúbené,
klobúčiky obité, orlom podperené;
valaška, karabín a pištoliak dvoje:
to sa chlapci, to sa, potešenie moje! –
Keď vatru rozložia na hronskom pohorí:
v dvanástich stolicích biely deň zazorí.*

*A keď si od zeme chlapci zadupkajú:
dvanástim stoliciam žilky zaihrajú.
Hoj, a keď nad hlavou palošík im blysne:
to až hen v Budíne srdce pánom stisne!*

*Hory, šire hory – to ich rodné dvory,
hole, sivé hole – to ich voľné pole –
a na tom Kriváni zámok murovaný:
ktože tým pod slnkom voľne žiť zabráni?!*

*A ten ich kapitán, to je len veľký pán!
Perečko belavé, červený dolomán;
keď ide po hore, ako ranné zore,
keď ide po lese, celý svet sa träsie!*

*Od Tatier k Dunaju ľudia si šopkajú:
Ber, pane, tie dane, však príde rátenie.
Ber, vlčko, však ty to zaplatíš raz kožou!
nezvieš skiad', iba keď zblysne dvanásť nožov:
„Stoj! tisíc hrmených!” – vyskočia desiati –
„stoj! – daj bohu dušu a chlapcom dukáty!”
Nad hlavou paloše, na prsiach pištole:
„Sem, pane, tie zdrané slovenské mozole!”*

Autor prvého slovenského románu

(K 160. výročiu smrti)

Slovenský osvietenický autor Jozef Ignác Bajza (1755–1836), ktorý podľa vlastných slov „prvni ke knihám slováckým led lámal“, vydal r. 1784 1. diel románu Príhody a skúsenosti mládenca Reného (titul v pôvodine René mládenca príhodi a skúsenosti.) Druhý diel mal vyjsť r. 1785, avšak na zásah cenzúry bola jeho tlač pre „prílišnú“ kritičnosť zastavená a zachovali sa len dva nedokončené exempláre. Román (charakteristický pre svoju dobu) podáva dobrodružný námet – príhody mládenca Reného z bohatej rodiny a jeho sprievodcu a vychovávateľa Van Stiphouta na cestách po rozličných krajinách, pričom sa dostanú aj do Orientu (Egypt, Tripolis). Druhý diel, v ktorom naši hrdinovia prichádzajú do Uhorska, príznačne zobrazil atmosféru krajiny, úbohosť, zaostalosť, šľachtický despotizmus, čo, prirodzene, vyvolalo odozvu vrchnosti v podobe zákazu publikovania.

Autor prvého slovenského románu bol katolíckym kňazom (napokon kanonikom Dómu sv. Martina v Bratislave). Písal aj poéziu, náboženské texty, prejavil sa i ako ostrý pamfletista – najmä voči bernolákovcom. O Bajzovom veľkom satirickom talente svedčia úryvky z jeho románu, ako aj výber z povestných epigramov.

Sotva boli na ulicu vyšli, kde dve ľútosti hodné divadlá mali. Jedno bolo, že sedliaka s rukami na chrbát zviazanými na reťazi pred sebou hnali dvaja hajdúsi, z ktorých očí samé lotrovstvo vyhládalo; ktorých keď sa opýtal tovariš cesty „čo by rab ten bol previnil, koľkých ľudí zmárnil, alebo jak mnoho pokradnul“, s jednou opovrženosťou odpovedali: – Panského zajaca vo svojej kapuste zabil...

...trpiaci prosil druhého, kým len hovoriť vedel, aby sa zľutoval, zmiloval, že vtedy, keď jeho rozkaz mal splniť, stoličnú prácu musel odbavovať, on však nadával jedine neprestajne. Konečne, keď už ustal ruku dvíhať, ešte niekoľkokrát i ženu i muža kopnúc (dlho to nevedel, lebo, ako som povedal, bosý bol) kričal: – Uč sa sedliak, poddaný, zemana, pána tvojho poslúchať, sedliak – hovädo zemana, zemskeho pána tvojho príkazy zachovať!

René sa dlho bál zahryznúť do chleba, lebo sa zdalo, že aj ten má zuby. Vyzeral totiž, akoby bol z podrúzaného, no predsa pichľavého trnia či z najostrejších ostín. Nech ho ako obracal, všade driapal, pichal a hrýzol.

A keď sa napokon kvôli lepšiemu stráveniu ostatného jedla predsa odhodlal doň zahryznúť, priam sa zadrhol. Upečený bol z takého zrna, akým inde kímia kone.

O mladých pánov a panenky, pokým ležia v kolíske, stará sa predovšetkým dojka. Lebo pani by sa znevážila i uškodilo by jej, keby svoje dievky nadávala vlastnými prsníkmi. Znevážila by sa preto, že iba hovädá a ľudská spodina, sedliacky krmia svoje mlád'atá vlastným mliekom. Uškodilo by jej, pretože tak by stratila veľa síl a najmä krásy. Dojke pomáha pestúnka, ktorá vše cez týždeň ukáže dieťa urodzenej matke a urodzenému otcovi. Tieto dve dopĺňa ešte tretia ženská, ktorá sa rozumie správne mu vývinu tela, aby decko v plienkach nerástlo dajako krivo.

Sprievodca už chvíľu mlčal, keď sa na koreň každej veci zvedavý René spýtal: „A s tým chudákom, čo zabil vo svojej kapuste panského zajaca, naložia milosrdne? Čo je to aký do neba volajúci priestupok?“

... Dlhší čas posedí si dakde pod zemou, doma ostane mu robota zanedbaná – žena s deťmi si neporadia – a šťastlivý bude, ak ho len raz hovadsky stlčú.

Hrobný žebráka a boháča nápis

Dva zde ležia: žebrák a boháč. Rozdílu nemavše;

Krom: že chutnejší červy boháča žerú.

O velkém měne

Prázdne velké méno jest jen vietor a dým,

Velkým slúti v pravde chceš? Skutky velké čiň.

Všecko tupicimu

Všecko haniš, všecko tajíš, všemu vždy odporuješ;

Že nemúdre hlavatý jsi, u všeckých potvrzuješ.

Blázni a múdri

Blázni mají jedno štěstí, které múdri nemajú:

múdrích páni nenávidí, bláznuv milují.

K nemajícího přátela

Jestli nemáš povčil' žádního přátel'a, peknú

pójmi ženu: i dost' jích mívati budeš.

Vinné (vinové) přátelství

Prátel'ství spojené v čas, kdiž ste připíjali víno,

trvalo, stálo zatúd', víno v žalúdku zakúd'.

Chudobního řeč

Mluv boháču; i budú sá

jako na Aristotelesa

aj ústá všech odvírat':

mlč psotáru; neb bár budeš

múdry jak Aristoteles,

na tvú řeč budú plívat'.

Fándly a jeho rady súdobému roľníkovi

Mimoriadne zaujímavou postavou prvej fázy slovenského národného obrodu bol katolícky kňaz Juraj FÁNDLY (1750–1811) – organizátor národného života, popredný príslušník bernolákovského hnutia, tajomník a pokladník Slovenského učeného tovarišstva a spisovateľ.

Okrem iného, čoby osvietenský farár, podporil cirkevné reformy cisára Jozefa II. vynikajúcim satirickým dielom *D ú v e r n á z m l ú v a m e d z i m ň í c h o m a d i á b l o m* (rozhovor medzi uštipačným diablom Titinillom a konzervatívnym mníchom Atanádom). V duchu svojich osvietenských a obrodeneckých názorov sa usiloval predovšetkým vniesť poznanie medzi pospolitý ľud – či už v právnom slova zmysle (latinská práca s maďarským názvom *I g a z h a z a f i i n t é s r e*), alebo zväčša v hospodárskom ohľade.

Fándlyho diela: *Pilní domajši a poľní hospodár, o uhoroch a včelách rozmlúváňi, Slovenskí včelár a Zelinkár* boli určené roľníkom pre poučenie a skvalitnenie ich práce a spôsobu života. Aj v súčasnosti je pre nás pritažlivé jeho dielo *Z e l' i n k á r*, kompilát rôznych receptov liečiv z bylín. Hoci teraz vychádza množstvo podobnej literatúry (napr. Mária Trebenová: *Z Božej lekárne*), vyšiel Fándlyho *Zelinkár* znovu r. 1990. Viaceré rady sú aj dnes aktuálne, ale na tomto mieste vyberieme úryvky tých receptov, ktoré už skôr vzbudia úsmev.

Čím vrátiť stratenú reč

Namoč kvet valeriány alebo levandule do páleného vína a potom vlož do úst, znova vracia stratenú reč.

Proti zápachu z úst

Komu zapácha z úst z toho, že mu čosi hnieje v žalúdku, nech si vo víne uvarí palinu a citrónovú kôrku. Keď to vypije, určite mu pomôže.

Ako vrátiť stratenú chuť na jedlo

Na suché višne nalej muštu alebo mladého vína a nechaj to spolu skysnúť. Keď skysne, užívaj a nadobudneš dobrú chuť na jedlo a stratená chuť sa ti vráti.

Proti behačke a červienke

Ak sa v kyslom červenom víne uhasí rozpálené železo alebo oceľ a takéto víno sa potom vypije, zastavuje bežanie brucha a červienku a napráva aj žalúdok pokazený žľou alebo cholerou.

Červienku zastavuje ryža, suchá alebo opražená. Môže sa užívať aj uvarená v mlieku, do ktorého však treba vložiť rozpálený kremen.

Ako zmäkčiť život

Vrchná časť koreňa zeleru užitá v nápoji purguje flegmatické vlhkosti a

penokrvnosť. Celý koreň ženie a purguje oboma koncami, spodkom aj vrchom. Ak sa pol druhá štvrtky semena kručinky užije na lačný žalúdok v medovej vode, otvorí síce stolicu, ale nie je to veľmi na osoh, lebo ženie príliš prudko.

Tvorcom podobných kníh iste nikdy nezišlo na um, že ich texty budú niekedy splňať aj zábavnú funkciu. Zaiste k nim patrí dielko, ktoré anonymný autor (pravdepodobne oravský stoličný lekárnik Georgius Heill) napísal roku 1760 v predpisovnej slovenčine. Žiaľ, tlačou vyšlo až r. 1987. Trifolium sanitatis medicus aneb O zdraví zprava lékařská je vlastne prvou slovenskou populárnou zdravotnou (prvá, ktorá vyšla tlačou je od Jána Tonsorisa z r. 1771). Sám autor ju označil ako „sprosty traktatik“. Pre náš kalendár sme popri Fándlyho radách vybrali niekoľko zaujímavých a poučných častí.

O hilej panenskej nemoci aneb milostne zimnici

Nemoc tato při pannach anebo i mladých vdovach pochazi odtud', když tyto osoby žádost mají, aby se za muže vdali, ale toho štěstí nemohu míti, když měsíčný květ zastavuje se, když zahubeny žaludek mají, když jim ruce neb nohy prestydnu a když z neradne žádosti křidu, hlinu, surovu riskašu, krupy, hrach, sol, chlebove kurky a jiné surove věci jidají.

Poznava se nemoc tato z toho, že místo obyčejné barvy tváři své bledu a nazelenastu dostávají... Potom takové osoby oslabnu, chuť k jedení utratí, nohy jim zvláště při člankoch oslabnu a srdce jim velice skače.

Zamilovaným osobám nejlepší lékařství jest, aby se žádost jejich naplnila, to jest, aby se za muže vdali. Jestli bledost jest... tedy má se jim na člankoch žíla otevřiti, mají vinum medicatum na laxirovani užívati a potom následující lékařství mohou potřebovati...

O melancholii panenskej

Tato nemoc častokrát ve mnohých věcech s přečšlu srovnáva se a přichází vdovám i pannám rovně z těch příčin jako onano. Poznána býva z toho, že v takovéj melancholii postavená osoba hned' se rozsměje, hned' sa skormutí, hned' se zase hneva a všelijak divně se stavi a ukazuje, srdce jí pak tuze skače. Teto potřebi jest, aby sobě žílu na člankoch otevřiti dala a za dva týdne ráno i večer po 15 balzamických pilul užívala a mezi tím níže předepsany napoj místo obyčejného trunku pila...

O mdle neb slabe pameti

Proti tomu může se potřebovati... Vezmi psiho sadla 8 lotu, majranového, šalvieového, pelynkového, levendulového oleja, každého 1 lot, muškátového orechu oleje pul lota, to spolu smíšej a tím hlavu každý deň pomažej.

Pavol Országh – HVIEZDOSLAV

Najväčší slovenský básnik, dramatik, prekladateľ, povoláním právnik. Narodil sa 2. februára 1849 vo Vyšnom Kubíne. Zomrel pred 75 rokmi – 8. novembra 1921 v Dolnom Kubíne.

Ako študent gymnázia v Miškovci začal písať básne po maďarsky, v Kežmarku na lýceu sa pokúsil písať i v nemčine. Pod vplyvom slovenských národovcov sa národne prebudil, oboznámil sa predovšetkým s tvorbou Jána Kollára a Andreja Sládkoviča a začal písať po slovensky. Prvé svoje básne vydal pod názvom Básnické prvosienky Jozefa Zbranského.

Z nesmierne bohatej a mnohostrannej básnickej tvorby Hviezdoslava vyzdvihujeme nasledujúce básnické cykly: Žalmy a hymny, Prechádzky jarom, Prechádzky letom, Letorosty, neskoršie Stesky, Dozvuky a Krvavé sonety. V tejto poslednej odsudzuje neľudskosť prvej svetovej vojny.

Veľmi známa je i Hviezdoslavova epická skladba Hájnikova žena, ktorá opisuje tragický príbeh Hanky a Miška Čajkovcov. Eposy Ežo Vlkolinský a Gábor Vlkolinský zobrazujú život drobného zemianstva a sedliactva rodnej dediny. V dolnokubínskom prostredí na začiatku 20. storočia začína prekladať do slovenčiny Shakespeara, Goetheho, Schillera, Imre Madáchu, Petőfiho, Aranya a iných.

Na sklonku života sa venuje dramatickej tvorbe, napíše tragédiu s biblickou témou Herodes a Herodias.

Hviezdoslav

Mňa kedys' zvädal svet, mi hovoriac

Mňa kedys' zvädal svet, mi hovoriac:

Reč, ktorú z domu vieš, ó, jak je lichá!
jak biedny nástroj ona pre snem prác,
čo žitím srdca sú a duchu pýcha...

Tak pohod' totú handru, odev vetchú,
do ktorej hriech je halit' pomysly;
máš krídla, známe, – no máš ich var' k letku?
jak však, keď strapy tebou ovisli!? –

Ja nevetil im, zvodcom mladosti,
ni slova na to – snád' bo protirečiť'
som neznal ešte v sebe súcosti;
no hana tá, viem, začala sa priečiť'

*mi k hnusobe až ... a vtom dobrá matka
ma privolala, čul som, vážil som:
Jak, reč tá matky nebola by sladká,
nie šatou vhodnou veľkým pomyslom?*

*A rozhodlo. Zrak drahej matere
sa vtedy sklenul ponad mojím žitím
blankytom jasným v plnej nádhere,
reč úst však tokom slávnym, roztočným
rozplynula sa duše mojej krajom,
jej vlhou vzkvitla túžba mládenská,
a od tých čias, mať chcem-li život rajom,
len rieknem: Na mňa, hunka slovenská!...*

*Až ťažko chápať, zvodci mladosti,
čo chceli ste s tým reči potupením?
Však zhádol som ... Aj, pečať podlosti
vám udieram v tvár – tak váš bľabot cením;
vy chceli ste, by stromček uschnul nahý,
zhryzť stržeň jeho, podryť korene;
no prerástol lešť, plný sily, váhy,
košatý šumí z tých čias nadšene!*

*Ó, mojej matky reč je krásota,
je milota, je rozkoš, láska svätá;
je, vidím, cítim, celok života,
môj pokrm dobrý, moja čaša zlatá
a moja odev, ktorej neviem ceny...
Bud' požehnaný, kto sa pohodil
v tom so mnou, trvá pritom nepremenný;
bud' kliaty, kto sa zaprel, odrodil...*

*Ó, bár bych stačil vysať všetku slasť,
čo ona skytá, nastoliť v slove –
znan súhrn skvostov ukrytých v nej nájst',
v ne obliecť svoje zjavy myšlienkové!
Lež, priznávam sa, labužník som slabý,
a haviar s tupým, krehkým toporom –
medzitým ona – v ľude steká žľaby,
na Tatré vlaje krásy práporom...*

Ján CHALUPKA

I pre dolnozemsých Slovákov žijúcich v Maďarsku, v rumunskom Nadlaku a vo Vojvodine spisovateľ Ján Chalupka je známy ako autor veselohier, ktoré hrávali tunajší amatéri, naše ochotnícke divadelné skupiny. Narodil sa pred 205 rokmi – 28. októbra 1791 v Hornej Mičinej a zomrel pred 125 rokmi – 15. júla 1871, v družobnom meste Békéšskej Čaby, v Brezne.

Najznámejšia jeho veselohra je Kocúrkovo, anebo: Jen abychom v hanbě nezůstali, v ktorej zeman Ján z Chudobíc a čižmár Tesnošil bojujú s mladým slovenským učiteľom Slobodom. Chalupka písal i po maďarsky (A vén szerelmes vagy a Torházi négy vőlegény, ktorú preložil i do češtiny pod titulom Starouš plesnivec, anebo Čtyři svadby na jednom pohřebe v Kocourkově). Po nemecky napísal román Bendeguz, Gyula Kolompos und Pista Kurtaforint.

Ladislav Nádaši – JÉGÉ

Slovenský spisovateľ, lekár Nádaši (pseudonym Ján Grob, z ktorého je i odvodené básnické meno Jégé) narodil sa pred 130 rokmi – 12. februára 1866 v Dolnom Kubíne a zomrel tiež tam 2. júla 1940.

Najznámejšie jeho dielo je román z prvej polovice 17. storočia Adam Šangala, ktorý opisuje osud poddanského chlapca odkázaného na milosť a nemilosť zemepánskej krutosti. Ešte viac do minulosti sa vracia Jégé svojim románom Svätopluk.

V posledných rokoch svojho života tematicky vracia sa do súčasnosti, keď píše romány Cesta životom a Alina Orságová. Pokúšal sa ešte i o dramatickú tvorbu, ale bez väčšieho výsledku.

Svätopluk

Voľné obrazy z jeho života

Jégé v úvode svojho historického románu píše:

„Viem, že je v tejto mojej práci mnoho priestupkov proti dejepisu...

Zaiste mnohí i nad tým budú hlavou krútiť, že som sa opovážil vykresliť Rastislava a Svätopluka ako ľudí s chybami...”

Nám v ukážke (v úryvkoch) ani nejde o opis dvoch osobností, ale radšej o predstavenie pohanského sveta starých Slovanov, o ich čudné zvyky. Ani tieto nie sú všetky opodstatnené.

... Cestou rozpovedal Mojslav Svätoplukovi, že mal od štyroch žien sedemnást' detí, z ktorých mu zostali nažive len dvaja synovia a jediná dcéra Jarlava, ktorá má byť teraz spálená s Provodon, za ktorého sa – uzná – mala vydať proti svojej vôli. Jarlava mu veľmi visí na srdci. Zo všetkých detí bola jediná, ktorá sa ho nebála, bola k nemu prítulná, takže nevedel ruku zdvihnúť na ňu, hoci v hneve sám zabil dvoje svojich detí a jednu zo žien. Svätopluka celé vykladanie Mojslavovo zunovalo, bola to preňho veľmi všedná rozprávka. Zaumienil si, že vec skoncuje, udrúc na dvor Mojslavov a unesie Jarlavu do svojho Nitrianskeho hradu.

Spýtal sa Mojslava, kde je Jarlava a kedy má byť pohreb. Mojslav mu odvetil, že je Jarlava v Kolníkoch, neďaleko Devína, a pohreb má byť asi o štyri dni, keď po donesení mŕtvoly Provodovej Jarlava skončí svoju strašnú obchôdzku po mužských členoch rodiny Provodovej,¹ oddávajúc sa im nie s pocitom lásky, ale smrti v srdci...

Kňazič sa spýtal, kde je Jarlava, a Mojslav mu ukázal na domec zrúbený zo silných brvien, na ktorom bolo niekoľko drobných oblôčikov a malé dvierka.

– Tam ju strážia poslovia smrti, – povedal Mojslav zronene. – Vypustia ju len na ostatnú cestu...

Zatým šiel k malému domcu a roztvoril na predsieni dvere. Videl oproti záclonou zastreté druhé dvere a popri nich z dvoch strán sedieť v priestore, kahancom osvetlenom, dve mohutné, kostnaté ženy s tvármi surových chlapov. Obidve boli oblečené do tmavých úborov a priadli.

1. Ani archeológia ani etnografia nepotvrdzuje zvyk u stredoeurópskych a západoeurópskych Slovanov, podľa ktorého manželky a snúbenice boli spaľované, či pochovávané za živa s manželmi.

– Pokoj a zdravie! – zvolal Svätopluk, vstúpiac do nízkej predsieni, dotýkajúc sa hlavou povaly.

Strašné ženy, kňažky Moreny,² vstali a odložiac kúdele, chytili sa širokých, dlhých dýk, visiacich im na opasku: – Kto si ty, čo sa opovažuješ rušiť pokoj v príbytku Moreny? – riekla jedna za žien, zmŕšťiac hrozivo tvár a vytiahnuc dýku z pošvy, čo urobila za ňou i druhá.

Z druhej miestnosti, za záclonou, bolo počuť úpenlivé vzlykanie a plač.

– Ticho, ježibaby! – zvolal Svätopluk, pozrúc na ne s takým strašným výrazom, že sa neopovážili hlesnúť.

Z druhej siene sa ozval žalostný dievčenský hlas, prerývaný zúfalým nárekom:

– To už nikdy nepôjdem von? Už nikdy nepôjdem do hája, na lúku k potoku a nikdy sa nebudem hrať so svojimi družkami, nikdy!

– Pôjdeš von na svoj pohreb, – zaznel surový ženský hlas.

– Som taká mladá, moje družky majú milých! Ako je krásne. A ja musím umrieť. Ó, ja biedna, prebiedna! Taká mladá musím umrieť! Ved' je to strašné!

– Mlč; márný je tvoj nárek.

Bolo počuť pohyb a výkrik:

– Pust' ma, zabijem t'a! Nechcem umrieť, nechcem! Ech! ozval sa zúrivy výkrik a dupot pasovania.

Svätopluk strhol záclonu z otvoru dvier a vrazil do vnútornej miestnosti, osvetlenej tiež biedne len jedným kahancom, kde nebolo okrem otiepy slamy, prikytej kobercom, nijaké náradie. Videl mladé dievča s rozstrapatenými vlasmi v zdrapoch bielych šiat, z ktorých prebleskovali tvary krásneho tela, napádať zúfalo silnú ženu s tvárou zamazanou čiernymi a červenými pásmi.

Dievča kričalo, trepúc sa z celej sily v rukách strašnej ženy:

– Nechcem umrieť, nechcem umrieť, ja som mladá! Nenávidela som ho! Nechcem s ním umrieť!...

Svätopluk so svojou čatou zastal na južnom brehu Dunaja. Bola jar, kvitlo a zelenalo sa všetko. Ale severák chladil a drobný dážď šibal na širočiznú pláň rozvodnenej rieky, pokrývajúcej svojimi kalnými vlnami i okolité nízke brehy. Šerou oblohou hnali vetry tmavé oblaky a prenášali zo severného brehu zdrapy žalostných hlasov monotónneho zboru.

Hľadeli, kde by bol najlepší prístup k rieke, aby tam mohli pristáť so svojimi člmi, a presvedčili sa, že najvýhodnejší priechod je na tom mieste, kde je hodný zhluk ľudí na náprotivnom brehu.

2. Morena – bonyňa smrti (a zimy) u starých Slovanov.

Svätopluk tušil, aký je to obrad, ktorý robia jeho súkmeňovci...

Na veľkých pltiach bol celý kmeň Vodňancov, boli tam ženy, deti, mužovia a medzi nimi starci a neduživí mladší, vyobliekaní tiež slávnostne, obtočení vencami a reťazmi z kvetov. Mladý, silný muž, syn Mstiša, predstúpil ako vladyka dediny a poklonil sa hlboko pred Svätoplukom:

– Vítame ťa, náš slávny kňazič. Naším sa ľahšie pôjde do návy,³ keď hľadia tvoje oči na nich.

– To máte dnes sviatok Moreny a vypravádzate rodinu na d'alekú cestu. Ale, druhovia, nová viera, zvestovaná veľkým bohom, ktorý umrel na dreve križa, zakazuje dvíhať ruku na svojich milých. Koho to chcete pohádzať do týchto mútnych vln? Iste tých ovenčených. Vladyka Provedan, veď sú medzi nimi i tvoji rodičia. Ako môžeš ruku zdvihnúť na svojich najmilších?

Provedan, syn Mstišov, sa zamračil:

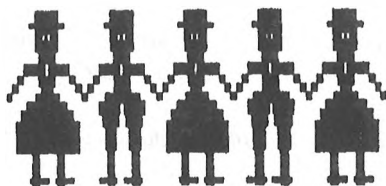
– Taká je ich žiadosť a tak káže starý zvyk, – odvetil a ukázal rukou na zástup a na hlúchok ovenčených chlapov a žien, medzi ktorými bolo i dvojce kvetmi omotaných detí.

V zástupe nastalo vrenie a hučanie:

– Starý zvyk! Nepoznáme, nechceme novú vieru!

– Povedan, nejdem sa vám stavať do cesty, urobte obrad, žertvujte Morene. Dnes vám neviem dať lepšiu radu, ako ste si našli sami vo svojich súženiach.

Slavomír a Borivoj neboli s rozhodnutím spokojní, ostatná Svätopolukova junač bola na strane Vodňanov, ktorí so spokojným hukom prijali jeho slová. Jeden žrec začal zase zbor na počesť Moreny, ktorý za ním spievalo celé zhromaždenie. Medzi spevom spúšťali poviazaných ovenčencov do Dunaja. Každého vždy alebo syn, rodič, alebo najbližší príbuzný. Robili to šetrne a so znakmi láskania. Za veľmi krátku chvíľu zmizli všetci vo vlnách Dunaja, len jedného-druhého telo sa ukázalo na okamih na povrchu, aby zase zmizlo nadobre.

Ján KALINČIAK

Významný predstaviteľ Štúrovej školy sa narodil 10. augusta 1822 v Hornom Záturči a zomrel pred 125 rokmi – 16. júna 1871 v Martine.

Syn evanjelického farára a zemiarky Terézie Rutkaiovej písal predovšetkým prózu. Svojimi dielami, *Milkov hrob*, *Mládenec slovenský*, *Pút' lásky*, *Svätý Duch*, *Knieža liptovské* a inými, patrí medzi zakladateľov slovenskej historickej poviedky.

Jeho vrcholným dielom je román *Reštavrácia*, v ktorom opisuje a kritizuje politické kortešačky a priebeh stoličných volieb, v ktorých zeman sa pridáva na jednu alebo na druhú stranu podľa toho, kde mu sľubujú viac.

Janko KRÁL'

Jeden z najväčších básnikov slovenského romantizmu a najrevolučnejší poet Štúrovej školy, slovenský „Petőfi“, narodil sa 24. apríla 1822 v Liptovskom Mikuláši a zomrel pred 130 rokmi – 23. mája 1876 v Zlatých Moravciach.

Ako otec Petőfiho i jeho otec bol mäsiarom – na rozdiel od ostatných štúrovcov, prevažne synov učiteľov a farárov. Ako i Petőfi i on sa mnoho túlal po krajine, ba zašiel i za jej hranice, údajne i do Turecka.

Keď Ľudovíta Štúra zosadili z katedry na bratislavskom lýceu, svojim odchodom do Liptovského Mikuláša protestuje proti tomu. Keď vypukne v marci 1848 v Pešti revolúcia, s učiteľom Jánom Rotaridesom pod heslom „Vešajte pánov a páľte kaštiele!“ burcuje poddaný ľud v hontianskych dedinách do povstania proti pánom. Začo je chytený a väznený v Šahách. V Pešti ho potom odsúdia na smrť, ale na zákrok cisárskej moci je prepustený z väzenia.

Jeho život v právnickom zamestnaní je podobne pohnutý. Prechádza z jedného miesta na druhé, z úradu na úrad. Všetko toto sa odzrkadľuje i v jeho literárnej tvorbe, najtypickejšie vari v balade *Zakliata panna vo Váhu* a divný Janko. Nepoznáme úplné dielo Janka Kráľa, poznať ho ani nemôžeme, veď básnik sa o svoje básne nestaral. Po jeho smrti boli hľadané, pozbierané a v súborných vydaniach publikované.

Slovenská literárna história Kráľovo dielo obyčajne člení do nasledujúcich tematických okruhov:

- balady a piesne, ktoré nadväzujú na ľudovú slovesnosť (roky 1843–1845)
 - „obrazy“ z dejín ľudstva, básnikova súčasnosť a jeho nádej v budúcnosť (roky 1844–1846)
 - oživenie jánošíkovskej tradície a revolučné básne (roky 1848–1846)
 - porevolučná tvorba v znamení nových nádejí.
-

Zakliata panna vo Váhu a divný Janko

(Úryvky)

Často blúdim, táram sa cez celý boží deň,
hľadájuť kolenačky aspoň dáky kameň,
na ktorý by si oprel boľavú hlavičku
a zadriemal zmorený aspoň len trošičku.
Ale čo je nemožné, to ani nehľadaj,
pokoja mať nemôžeš, všetko kričí: hybaj!
Odzadu plameň čierny ako rieka tečie,
spredú ma dač nasilu temer t'ahá, vlečie.
A ja na zemi ležím, ani palcom kývať
nevládzem, a musím sa na to všetko dívať.
Vtedy – v tak biednom stave moja duša letí
do tých krajov posvätných, tej mojej pamäti,
a ľahne si pod dáku tam starú svrčinu,
a zaspí ak' v oleji aspoň za hodinu.

Či znáte ten tichý kraj, kde večer mamičku
deti prosia o jednu národnú pesničku,
lebo o dáku hádku a o dáku povesť;
že nebudú radšej, vraj, na ráno pýtať jest',
že nebudú záškodné, nebudú šantovať',
že budú mamičku napotom počúvať',
aby len povedala – deti, chlapci všetci,
na múrik vyskákajú tam okolo peci,
mamička medzi nimi pradúc im rozpráva;
a aby boli dobré, naučenia dáva:
že jestli im dač' káže, hneď urobiť majú,
vraj: bobo a vlkolak zlé deti lapajú! –
V tom kraji tak detinskom, v tak milom tom kraji,
že už hádam nebude lepšie ani v raji,
v tom kraji tam pri Váhu, kde milá rovinka,
býva v jednom domčeku úprimná rodinka.
Dobrý mužík s ženičkou vo večnom pokoji,
žijú ak' dve halúzky v háji obidvoji,
vietor keď ich pokníše, ale ich nezláme –
takéto my manželstvá mešťania neznáme.

Majú syna jedného, v ňom všetko skladajú,
dobreže doňho duše svoje nevlievajú;
to, čo sami nemajú, by mu vďačne dali,
dobreže ho na rukách nenosia od malý.
Nedbali by, čo by bol vždy len chlapec malý,
by takého znachora vždy k srdcu tiskali.
Synček je veľmi divný, nikdy nie veselý,
hrdý, ukrutný, divý, hockde táisť smelý;
nikoho si neváži, nikomu nedvojí,
v ľudoch lásky nehľadá, hnevu sa nebojí;
ľudia ho nenávidia, on sa chce vypomstiť,
jemu všetko jedno je: dneska či zajtra hniť.
Otec ho ako koňa mláti od malička,
s plačom ho napomína biednučka mamička;
ale čo sám archanjel prvší z neba stúpi,
ver Janík ani tomu na krok neustúpi.
Kamarátstva netrpí, na sebe prestáva,
samotný na nábreží on Váhu sedáva:
často keď s koňmi idú za rána bieleho,
ešte ho tam vidajú, chudáka, smutného.

Vstúpenie je – zvonov hlas na veriacich volá,
hrnú sa ako včely z dedín do kostola;
starí, mladí pred Božou Matičkou kľakajú,
a pátričky, vzdychajúc k Bohu, preberajú.
Kto by bol taký planý v tú svätú hodinu,
že by neišiel slúžiť svätým, Hospodinu!
Sám Janík tam na Váhu chodí zarmútený,
ani v nedeľných hábach nie je oblečený,
v čiernom dlhom kepeni ako havran dáky
po chodníčkoch, priekopách stúpa haky-baky.
Tmí sa. Pomedzi trne nad Váhom na skalu
vyjde, obzrie sa – dobre nezájde od žiaľu,
zaplače – ale ticho v bôľnej duši jeho –
a padne na čiernu zem od žiaľu veľkého.
Zmrklo sa. Prišiel domov, sadol si k večeri,
nepovedal slovíčka tej svojej materi,
nedal sestričkám slova, ani strýčikovi,
ba ani šedivému svojmu tatuškovi.
Od stola chudobného všetci povstávali,
Bohu všemohúcemu všetci d'akovali,

*on ale strhol klobúk, nevravel nikomu,
dverami zahrnotil a odišiel z domu.*

* * *

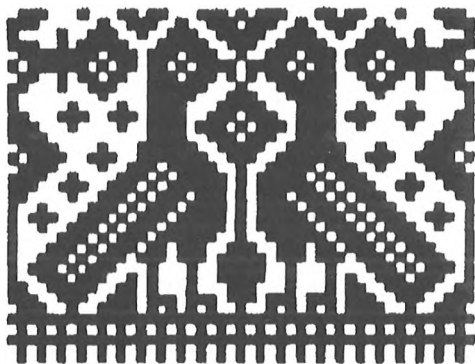
*Janík potichu kráča bez cesty, chodníka,
po jamách, po dolinkách, pomedzi suhlinu,
sto ráz potkne sa na peň, na dáku skalinu,
padne, chudák, zas vstane a ďalej pomyká,
sto ráz mu hustô, krovie zastavuje nohu:
Bud' ako bud', len pôjdem, poručeno Bohu.*

* * *

*Na doline v širom poli,
na tej tichej vodičke,
povedajú starí ľudia
o zakliatej paničke.*

*A vraj práve na Vstúpenie,
keď odíde preč stríg zhon,
a keď tanec držia čerti,
tá panna vychádza von.*

*Ktorý šuhaj sa v to vezme
šaty naopak si vziať
a doprostred Váhu skočiť,
že ju môže hned odkliať...*

Ivan Krasko

Významný moderný slovenský básnik, prekladateľ, podľa profesie chemický inžinier, vlastným menom Ján Botto.

Narodil sa pred 120 rokmi – 12. júla 1876 v Lukovištiach, zomrel 3. marca 1958 v Bratislave. Písať začal ako 17 ročný. Svoje básne zhrnul do dvoch básnických zbierok a vydal ich pod titulmi *Nox et solitudo* (Noc a samota, 1909), a *Verše* (1912). Sú to básne skromného počtu, ale diela mimoriadne vysokej umeleckej hodnoty.

V prvej zbierke sa usiluje Krasko vyjadriť také pocity moderného človeka, ako je bolesť, smútok, sklamanie. V druhej sa týchto zbavuje a v básniach prevláda lyrika domova, ba i revolučnosť.

Z prvej zbierky vyzdvihujeme básne *Už je pozde*, *Vesper dominicae* – Nedel'ný večer, *Zmráka sa*, z druhej napr. *Život*, *Otrok*, *Otcova roľa*.

Ivan Krasko

Vesper dominicae

*Tam niekde v diaľke
v čierňavých horách
dedinka biela
túli sa k zemi
pokojná, tichá.
V nej starodávne
vážneho vzhľadu
si domy čušia.
Z tých v jednom iste
ustarostená
matička moja
samotná sedí
pri starom stole.
Kostnatou rukou
podpiera čelo
vráskami zryté
– starosti tiene
vždy sedia na ňom:
tak som ho vídal
od mala svojho – –*

Tranoscius má
pootvorený
– mosadzné sponky,
hladené hmatom
pradedov ešte,
matno sa listú
v prípozdnom svetle – –
Posledný na list
díva sa, díva,
– tam naznačené
je ťažkou rukou:
„Pán Bůh požehnal
nám syna, kterýž... ” –
až dobré oči
slzami skropia
zažltlé listy...
Však stará kniha,
čo rozplakala,
matičku moju
utíši zase:
už spieva mäkkým,
tenuškým hlasom:
„Den nedělní se
skonává, chváľme... ”
– – A súmrak padá
vždy väčší, hustší
v izbietku malú –
– – A pokoj sadne
pomaly, tiško
na sivú hlavu
matičky mojej – –

Karol Kuzmány

Slovenský spisovateľ, prekladateľ, organizátor slovenského literárneho života, cirkevný hodnostár evanjelickej cirkvi v Uhorsku.

Narodil sa pred 190 rokmi – 16. novembra 1806 v Brezne a zomrel pred 130 rokmi – 14. augusta 1866 v Turčianskych Tepliciach. Kuzmány je autorom básne Sláva šľachetným, známej ako hymnická pieseň Kto za pravdu horí.

Vydával literárny časopis Hronka a bol čelným funkcionárom, prvým podpredsedom Matice slovenskej.

Karol Kuzmány

Kto za pravdu horí...

*Kto za pravdu horí svätej obeti,
kto za ľudstva právo život posväti,
kto nad krivdou biednych slzu vyroní:
tomu moja pieseň slávou zazvoní.*

*Keď zahrmla delá, orol zaveje,
za slobodu milú kto krv vyleje,
pred ohnivým drakom kto vlasť zacloní:
tomu moja pieseň slávou zazvoní.*

*Kto si stojí slovu; čo priam zhŕkne svet,
komu nad statočnosť venca v nebi niet,
koho dar nezvedie, hrozba neskloní:
tomu moja pieseň slávou zazvoní.*

*Pán Boh šľachetnosti nebo vystavil,
večné on pre podlosť peklo podpálil;
kto ctí pravdy božskej božské zákony:
tomu moja pieseň slávou zazvoní.*

L'udo Ondrejov

Vlastným menom L'udovít Mistrík. Narodil sa pred 95 rokmi – 19. októbra 1901 v Slanej (Juhoslávia). Zomrel 18. marca 1962 v Bratislave.

Začal písať básne po maďarsky, ale publikoval už len po slovensky. Je známy ako slovenský spisovateľ pre deti a mládež. Jeho najúspešnejší román je Zbojnícka mladosť, hrdinom ktorého je vrchársky chlapec Jerguš Lapin.

L'udo Ondrejov

Zbojnícka mladosť

(Úryvok)

Syn môj milený

Naprostred dediny stála fabrika. Voda valila sa vedľa nej úzkym kanálom. Pred fabrikou veľké priestranstvo zavalené bolo brvnami. Na brvnách sedelo mnoho chlapcov, medzi nimi Červenák. Opál'ali nohami, rozprávali sa. Števo Fašanga zamiešal sa medzi nich, Jerguš zastal neďaleko, hľadel do kanála.

– Či je to chlapec? – spytovali sa.

– Pokoj s ním! – strašil Štefan. – Má veľký svinský zub vo vrecku, ľahko môže aj rebro zlomiť...

Chlapci ukradomky kukali na Jerguša.

– Mocný je? – spytoval sa Červenák.

– Mocný, – povedal Štefan. – Premôže ťa ako nič...

Červenák bol úplná sirota, ani otca už nemal. Jeho mať bola najhoršia macocha v dedine, s chlapcom zle nakladala. Bol chudý, biedny, ošklbaný. Bedárik na zaplakanie. Díval sa na Jerguša ponad plece, odhadoval jeho silu a zvolal:

– Hej, ty, čo sa žaby bojiš, pod' sa pasovať!

Jerguš sa obrátil, usmial:

– Nechce sa mi, – povedal nedbalo. A zas len pozeral do vody.

S druhej strany kanála, na drevených schodíkoch, podmývaných vodou, zahorekovalo malé dievčatko. Chytalo sa za tvár, kričalo, nahýnalo sa nad vodu. Pred chvíľou stál pri nej tučný malý chlapček so zelenou zásterkou. Teraz ho už tam nebolo. Jerguš šibol očami dolu kanálom. Zdalo sa mu, že vidí malú rúčku vynoriť sa z vody. Ďaleko od schodíkov. Len na chvíľu. Rúčka zmizla, viac sa neukázala.

Jerguš sa rozbehol okrajom kanála, kým mu najbližší dom nezahatal cestu. Necítil zeme pod nohami. Najskôr letel ako vták. Bez rozmyslu slepo, živelne. Ďalekým skokom švihol do kanála, ponoril sa, vyšvihol celou silou. Predháňal plávajúce drevo a smeti. S jedinou myšlienkou: zazrieť v mútnej vode zelenú zásterku. Chvatnúť ju mocne, na breh vytiahnuť...

Prúd hnal na koreň starej jelše, Jerguš zaťal sa nechtami. Vynoril sa z vody do pásu, zaostřil zrak, napäto hľadel doprúdu. – Kde je zásterka? Zelená zásterka!

Zasvietila, mihla sa hlboko pod hladinou. Jerguš hodil sa strmhlav a chytil mocne, kŕčovite, zaboril kostnaté prsty do mäkkého bruška. Vyhodil hlavu nad vodu, nadniesol zásterku. Okrúhla tvár malého chlapčeka vykukla z vody.

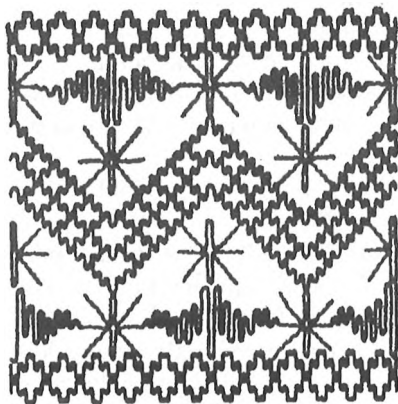
Zachytil sa Jerguš brehu, vyliezol z vody, mäkké bruško nepustil. Položil malého chlapčeka na trávnu, sadol si a oddychoval. Hľadel naň, chytil ho za noštek. Chlapček bol teplý, ale nedýchal. Jerguš obracal ho dolu tvárou, nohy mu dvíhal do výšky. Na sinej, poblednutej tváričke nechceli sa ukázať znaky života...

Schytil Jerguš dieťa do náručia, ponáhľal sa do dediny. Chlapci s brvám, so Štefanom Fašangom popredku, utekali mu naproti.

– Ta utekaj s ním, – povedali, – na Horný koniec! To je Vilko od Halajov! Sypali sa pred Jergušom, ukazovali mu cestu.

Vilko Halaj sa pohýbal, voda vyšplachla mu z úst, zaplakal slabučko a kašľal.

– Žije! – vykrikol Jerguš veselo a bežkom zahol do Halajovie dvora.

Ľudmila Podjavorinská

Najvýznamnejšia slovenská spisovateľka pre deti a mládež narodila sa 26. apríla 1872 v Bzinciach pod Javorinou a zomrela pred 45 rokmi – 2. marca 1951 v Novom Meste nad Váhom.

Svoje básne pre deti uverejňovala v časopisoch Zornička, Včielka, Priateľ dietok s Slniečko.

Aj u nás v Maďarsku sú známe jej veršované rozprávky Zajko Bojko, Čin-Čin a iné.

Ľudmila Podjavorinská **Prosba vtáčkov**

*„Zima je, zima je,”
vietor si hudie,
ako to, čože to
s nami len bude?*

*Nevidieť lístočka,
nehreje slnko,
nenájdeš húsenku,
červíčka, zrnko...*

*Teraz, keď pusto je,
zima je v sade,
nedajte zahynúť
nám v biede, hlade!*

*Zato my zas na jar,
zato my v lete
spievať vám budeme,
ako len chcete.*

L'udmila Podjavorinská

Snehuliak

*Kde sa vzal, tu sa vzal,
pri záhrade ráno stál,
čiapku sivú,
hlavu krivú
a fajku vám v ústach mal.*

*V košiel'ke, neborák!
Čože je to za panák?
Zasmiala sa
mladá chasa:
„Jaj, ved' je to snehuliak!”*

*„Hopsasa, kamarát,
podže sa ty s nami hrať,
hádzat' sniežkom,
dolu briežkom
veselo sa sánkovať!”*

*Ale on ani muk,
čo s ním aký robia huk.
Či sa bojí,
že tak stojí
ani svätý Nepomuk?*

*A keď sa nahrali,
do školy ho volali:
„Lepšie predsi
k teplej peci,
„krát” sa učiť pomaly!”*

*A tu on napokon
uškrnul sa pod nosom,
tak si húta:
Bez kožucha
lepšie mne je len tu von!*

*Hoci aj neviem „krát”,
dobré si viem vyrátať,
v teple školy
proti vôli
čo by sa mi mohlo stať!*

Ľudmila Podjavorinská

Svadba

Ženil sa komár,
mušku bral,
na svadbe sám si
gajdoval.

„Hej, dudi-dudi,
bez groša,
nemusím platiť
gajdoša!”

Mladucha, muška
spanilá,
sama si piekla,
varila.
„Hej, hopsa-hopsa
od zeme,
sami si všetko
pojeme!”

Gustáv Adolf SEBERÍNÍ

Rod Seberéniovcov dal Čabe troch evanjelických duchovných pastierov v poradí troch pokolení. Prvým z nich bol G. A. Seberíni, ktorý sa narodil pred 160 rokmi – 14. októbra 1816 v Kochanovciach a zomrel 19. augusta 1890 v Békésskej Čabe.

V roku 1853 sa stal pobočníkom 74-ročného farára Jána Haana v Čabe. Od roku 1867 bol superintendentom Békésskeho dištriktu a od roku 1872 biskupom banskej diecézy. Od roku 1879 zastupoval Čabu v krajinskom sneme.

L'udovít Zigmund SEBERÍNÍ

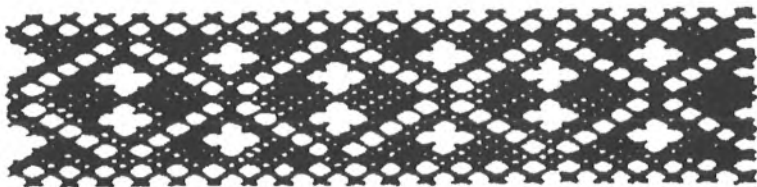
Syn Gustáva Adolfa Seberíniho. Narodil sa 4. novembra 1859 v Békésskej Čabe a zomrel tiež tu pred 55 rokmi – 23. septembra 1941. Bol svetaskúsenou, vysoko vzdelanou a ľudomilnou osobnosťou. Veľmi mnoho čítal, cestoval a naučil sa niekoľko jazykov. Prekladal zo švédčiny, dánčiny a ruštiny do slovenčiny i maďarčiny. Békéssku stolicu zastupoval v hornej snemovni. Pričinil sa o vydávanie Evanjelického hlásnika a do smrti redigoval Čabiansky kalendár. 50 rokov slúžil pre čabiansku evanjelickú cirkev.

Gustáv SEBERÍNÍ

Syn L'udovíta Zigmunda Seberíniho. Narodil sa 23. augusta 1890 v Aradáči. Mal len niekoľko mesiacov, keď jeho otca zvolili za farára v Békésskej Čabe, a tak sa rodina presťahovala do Čaby.

I on sa stal evanjelickým farárom. Zomrel tiež v Békésskej Čabe a tiež pred 55 rokmi – 1. októbra 1941. Svojho otca prežil len o týždeň.

S jeho menom sa spája zriadenie organizovanej diakonie, sirotinca a starobinca v čabianskej evanjelickej cirkvi. Bol i redaktorom Evanjelického hlásnika, ktorý vychádzal v slovenskej reči.

Benedikt Szőlősi – Rybnický

(1609–1656)

(K 340. výročiu smrti)

Tento katolícky kňaz, jezuita, r. 1655 vydal v Levoči (2. vyd. r. 1700 v Trnave) zbierku chrámových piesní pod názvom Cantus catholici – Písne katolícké, latinské i slovenské, nové i starodávne. Priezvisko otca Benedikta je odvodené od maďarského i slovenského názvu jeho rodnej obce. Ako zostavovateľ kancionála napísal pozoruhodný latinský Predhovor, v ktorom zdôraznil, že Panóni (ako nazýval Slovákov) sú potomkami slávnych obyvateľov Veľkej Moravy. Chcel podčiarknuť autochtónnosť Slovákov v Karpatskej kotline – a teda skutočnosť, že tu boli o niekoľko storočí skôr než Maďari. Obyvatel'ov Veľkej Moravy priviedli ku kresťanstvu najmä svätí bratia Cyril a Metod (od r. 1980. spolupatróni Európy). Spevník, ktorý vznikol v ovzduší mnohojazyčnej Trnavskej univerzity, v Predhovore zdôraznil cyrilometodovskú tradíciu rezonujúcu u inteligencie slovenského pôvodu dávno pred národným obrozením z konca 18. storočia.

Kniha mala neobyčajný význam pre slovenských katolíkov v období baroka, nezriedka sa preto prirovnáva k významu Transciscia (Citary svätých, 1. vyd. r. 1636) od Juraja Tranovského u slovenských evanjelikov. Časť piesní dokonca Szőlősi prevzal z evanjelického kancionála, resp. mali rovnaké pramene. Oba majú vyše sto spoločných piesní. Celkove 62 duchovných piesní v katolíckom spevníku je latinských, vyše 40 zo slovenského ľudového a domáceho prostredia a vyše 180 je českého pôvodu.

Obrance unavených, Bože litostivý

(úryvok, ANONYM)

*Obrance unavených, Bože litostivý,
uslyš modlitbu moji i hlas žalostivý!
Te prosím, k tobe volám
ja člověk strápený!
Te prosím, k tobe volám
ja člověk strápený!*

*Všecky svoje zlé rady na mne obrátili,
všecku svú velikú zlost na mne zasadili.
Neb srdce ve mne stydne,
sila odstupuje,
smrt před očima lítá,
až mne strach zjímuje.*

*I mlovím časem k sebe jako k člověkoví:
Volno by bylo létat jako holubovi,
letel bych co najdale
mezi pusté lesy
i tam bych svůj vek strávil
a pretrval časy.*

Miroslav Kmet'

Ľudovít Štúr

(1815–1856)

„Neopúšťajme sa bratia slovenskí!

Toto musí byť teraz heslo sväté nášho života.“

Tento rok si pripomíname 180. výročie narodenia nášho veľikána – vedúcu osobnosť slovenského národného obrodnia, pedagóga, organizátora, básnika, spisovateľa, kodifikátora spisovnej slovenčiny, jazykovedca, politika, novinára.

Slovenské národné obrodienie dozrievalo vo veľmi zložitej spoločenskej a politickej situácii. Ľudovít Štúr stál na čele tohoto obrodnia a svojim životným zásadám zostal verný až do smrti. Stal sa vedúcou osobnosťou mladej inteligencie, ktorú formuje a ovplyvňuje a ktorá s oduševnením prijíma jeho zásady skromnosti, mravnosti, usilovnosti v štúdiu, oddanosti národu a svojmu ľudu. Jeho stúpenci vstupujú do národných dejín ako *štúrovská generácia*.

Jeho meno sa stáva nerozlučne späté so všetkým, čo sa na Slovensku udialo. Najvýznamnejšie z dejín slovenského národa je leto 1843, kedy na fare v Hlbokom, spolu s Hurbanom a Hodžom, definitívne dozrela otázka *uzákonenia spisovnej slovenčiny*. Táto veľká snaha vzišla z potreby jazyka, pretože jazyk je jedným zo znakov národa, ktorý v ňom chce vyjadrovať svoje myšlienky, city a túžby. Za základ spisovnej slovenčiny si vybrali stredoslovenské nárečie.

Ľudovít Štúr nesmierne túžil po zjednotení rozdeleného národného hnutia. Túto svoju snahu a dôvody potreby kodifikácie jazyka zdôvodil v roku 1846 v knihe: „Nárečja slovenskua a potreba písania v tomto nárečí“. Táto obhajoba bola potrebná, pretože slovenská inteligencia na čele s Kollárom neprijíma spisovnú slovenčinu.

Prvé práce, ktoré uviedli do života spisovnú reč, boli – II. ročník almanachu Nitra, zásluhou Hurbana, Slovenské národné noviny, Orol Tatranský, Slovenské pohľady a nezabudnuteľná báseň Jána Francisciho.

Gramatiku slovenčiny vydal Štúr v knihe „Nauka reči slovenskej“ (1846). Od roku 1846 sa Štúr viac venuje národnej politike, stáva sa poslancom v Uhorskom sneme za mesto Zvolen. Svoj program formuluje jasne – zrušenie robôt, zdanenie šľachty, rozšírenie národného školstva... Svoje požiadavky formuluje aj v žiadostiach slovenského národa v Liptovskom Mikuláši. (Samosprávne „Slovenské okolie“.)

V rokoch 1848/49 počas revolúcie sa stáva členom Slovenskej národnej rady. Po potlačení revolúcie Štúr je pod policajných dozorom a nespĺnené nádeje dolichajú aj na jeho psychiku. V Modre, kde sa uchýli, vydáva

v roku 1853 básnickú zbierku „Spevy a piesne” a vzácnu knihu „O piesňach a povestiach plemien slovanských”.

12. januára 1856 zomiera na následky nešťastného zranenia na poľovačke a tak si vlastne pripomíname aj 140. výročie jeho smrti.

Jeho zásluha spočíva hlavne v tom, že celý svoj život zasvätil slovenskému národu a usiloval sa o jeho zjednotenie a kultúrne povznesenie.

Ukážka z obhajoby stredoslovenského nárečia

A čože za reč vyzdvihniete za spisovnú, ohlasovať sa budú hlasy protivníkov našich? Akúže inú – ako slovenskú, a to síce tú, ktorá je najpravdivejšia slovenská, najzavarovanejšia, najčistejšia, najplnohlasnejšia a pritom najrozšírenejšia! A takáto je reč tá, ktorá sa hovorí v Turci, v Orave, Liptove, Zvolene, Tekove, Gemeri, Honte, Novohrade, hornej Trenčianskej i Nitrianskej stolici a po celej Dolnej zemi.¹ Túto už sám Šafárik a za ním všetci iní rozvažití a pilní bádačia za opravdovú reč slovenskú uznávajú, a to všetkým právom. Je aj v dolnej Trenčianskej, Nitrianskej i v Prešporkej stolici slovenčina, ale pre blízkosť Moravy sa ona tu i tam v daktorých prípadnostiach na nárečie moravské ponáša, a preto tu i tam od druhej slovenčiny odstupuje. Že tamtá je najspravodlivejšia, najzavarovanejšia reč slovenská, to na svojom mieste dokážeme.

I sami Slováci po Trenčíne, Nitre a Prešporkej stolici slovenčinu spomenutú za najvernejšiu a najlepšiu slovenčinu uznávajú, i keď príležitosť majú, radi ju pochytiť. A sama táto reč tak na iných odchodné od nej hovoriacich Slovákov pôsobí, že Slováci prešporští, nitrianski, trenčianski sa ju takrečeno nevedomky podučia a daktoré svoje od nej odchodné formy s jej formami popremieňajú.

Alica Vnuková

1. Turiec, Orava, Liptov, Zvolen, Tekov, Gemer, Hont, Novohrad, Trenčianska, Nitrianska sú názvy vtedajších správnych území, stolíc. Na Dolnej zemi, i v dnešnom Maďarsku, žijú osídlenci zo stredného Slovenska, ktorí sa tam prisťahovali do Turkami vyplienených krajov.

Timrava

Vlastným menom Božena Slančíková. Narodila sa 2. októbra 1867 v Polichne a zomrela pred 45 rokmi – 27. novembra 1911 v Lučenci. Temer celý svoj život prežila v rodnej dedinke a v susednej Ábelovej, kde sa venovala domácim prácam a neskôr literárnej tvorbe.

Jej vrcholným dielom je novela Ľapákovci, ktorá zobrazuje rodinné vzťahy členov tejto rodiny, konzervativizmus a novátorstvo Ili-kráľovnej.

Božena Slančíková-Timrava

Ľapákovci

Ľapákovci sedia v izbe – večer je. Práve čo odišli od misy a každý, kde sa mu dostalo miesta sedieť alebo postáť si, dojedá svoj okruštek ražného chleba, čo napiekla Iľa, neľúbená nikým z nich. Na stole je ešte prázdna misa s lyžicami. Stôl neobriadený, zakvackaný jedlom. Ani jedna zo žien ho neočistila – to nechali Ili. Keď je gazdinou, nech si obriadi. To je všade robota gazdinej. Že je Iľa nie tam, ich nemýlilo. Na mrzáčkinej posteli sedí Hagarcovkino choré dieťa, bledé, chudé ako pavúk – špatné. Škrieka prenikavo, ručičkami zakrývajúce si oči. Do svetla, čo i len lampového, hľadiť nemôže. Hagarcovka vyvalená leží pri ňom – bolí ju hlava. Škreku dieťaťa si už ani nepovšimne. Nachodila sa po doktoroch, správcoch, múdrych ženách, ba i v nemocnici bola s ním za dva týždne – nič neosoží. Iľa-kráľovná, čo sa vyvyšuje nad nich nad všetkých, vraví, že je dieťa choré pre zlé povetrie a vlhký dom, že ich je veľa v dome (tá ešte i to vychytila, že sa mrzáčke nohy tiež pokrčili), no nik jej neverí, len ju vysmejú. Veď tak by i najmladšej nevestino dieťa bolo choré, a to, Iľa, aké je krásne, tučné ako cesto... Nízka Zuza, žena brata prezývaného Čakajom, sedí na lavičke, majú stolček pod nohami. Jej dve deti sú už hodnejšie, netreba ich zabávať. Ide si šiť čosi, no prv ešte doje smidku chleba, čajsi už deviatu. Štyria chlapi sedia po laviciach okolo zakvackaného stola. Mišo však stojí za dverami, opretý o stenu, oči pred seba na zem upierajúc. Bratia zhovárajú sa o Ardieli. V dedine zberajú sa gazdovia na ovce, aj od nich pôjde najstarší brat. Mišo sa nestarí do rozhovoru. Na večer takmer nejedol. Na jeseň pôjde za vojaka na tri roky, to ho omína, ale viac húta na Katu, slúžku u židov. I teraz na zemi, kde mu je zrak upretý, nevidí nezametanú pôdu, ale Katinu malú hlávku a peknú tváričku.

Srdce ho nepokojí a mučí žiaľom a láskou. Mrzáčkine čierne oči – tam sedí na obvyklom mieste pri peci na lavičke – vše zaletia k nemu, skúmavo ho obzerajúc... V izbe je spara temer všetci sú upotení. Ženy po jednej odvázuju ručníky z hrdiel dolu – čajsi sa dýchať nedá.

„Ale, bože!“ zavzdychne Čakaj, z bratov tretí vo veku, zakrpatenej postavy, muž nízkej Zuzy. „Kde berie Švíbalský peniaze? Aj ten pôjde na ovce!“

Ženy mlčia; ani jednej nechce sa vravieť. Paľo-žartovník poobzeral sa hore, i za ženou, a vidiac, že je stôl neobriadený, nadhodí:

„Ten má peňazí ani plevy. Mišo, toho dievku ber!“

„Aj Paľo Galovcovie pôjde!“ vzdychá zase Čakaj, ktorému ako sa zdá, nedajú pokoja cudzie diela. „Ba či ozaj i ten pôjde na Ardiel?“

„Galovcovie si požičal peniaze, ale Švíbalský, ten...“ Žartovník nedopovie, ale mihne zase za dvere k Mišovi. „Mišo, počuješ? Po toho dievku choď!“

Mišo nepočúva, a čo i počuje, nedbá. Hľadí do zeme, nepohnúc sebou. Anča-zmija pozerá kradmo k nemu. Ona najväčšmi bráni, aby si vzal Katu, a vidiac ho teraz takého zamĺknutého, myslí si v svedomí znepokojená: „Ako mi je ľúto tohto Miša; ale či môžeme takú rozvírenicu do nášho domu pripustiť? No, veď nemôžeme... Veď on zabudne na vojenčine!“ poteší sa ešte. „Za tri roky bude tam, a potom nám sám bude d’akovať, že sme mu ju nedali vziať, čo si teraz i trochu požiali.“

Nastalo mlčanie. Akosi nejde rozhovor, hoci ich je štrnásť v izbe. Leniví sú všetci vravieť i myslieť. Tak im je dobre v tom akomsi zabudnutí – hľivení. Ani škrek dieťaťa ich nekormúti. Im je i tak dobre, keď škrieka – hocijako dobre.

„Naša Il’a zase strečkuje,” otvorí ústa predsa nízka Zuza, keď jej bol padol zrak na neobriadený stôl, no zazíva k tomu v príjemnej lieni.

„Niekde ju volali?“ spýta sa Paľo trochu mrzute. Keď je gazdinou, čo si nos doma nedrží. Samému je nie po vôli.

„Ver’ ju! Veď vieš, že neobstojí medzi nami. Že jej je tu, panej veľkej, nečisto, špatne, nezdravo. Videla som ju do školského dvora ísť,” povie Zuza so smiechom.

Už dojedla smidku chleba, no ešte nešíje. Ruky drží podpreté na dopasených ľadviech. Nik sa neohlásil. Každý vie, že vzdelaná Il’a musí aspoň raz do týždňa ísť do školy, aby si pobesedovala s pánmi. I teraz šla zato, no nik nič nevraví, hoci mohli by sa ohlásiť. Ľa, stôl zacapkaný jedlom, hrnce neumyté, lyžice, misy tobôž. Keď je gazdinou, čo si nechodí o riad? No mlčia...

Svetozár Hurban VAJANSKÝ

Spisovateľ, publicista, politik a organizátor slovenského národného hnutia v poslednej tretine minulého storočia.

Narodil sa 16. januára 1847 v Hlbokom, kde jeho otec, štúrovec, Jozef Miloslav Hurban pôsobil ako evanjelický farár. Vajanský zomrel pred 80 rokmi – 17. augusta 1916 v Martine. Základy národného povedomia získal v rodine. Z detstva poznal i osobne štúrovcov.

Literárne debutoval básnickou zbierku Tatry a more. Z druhej zbierky. Spod jarma vyberáme pred čitateľov báseň Malý drotár, ktorá im iste pripomenie školské roky.

Paralelne s poéziou začne písať i drobnú prózu. Vajanského romány Letiace tiene, Suchá ratolesť a Koreň a výhonky zobrazujú slovenskú spoločenskú situáciu posledných desaťročí minulého storočia.

Ako novinár a politik, za svoje články a verejné vystúpenia, v ktorých ostro kritizoval opatrenia maďarských vládnych kruhov namierených proti slovenskému národnému životu, bol viackrát súdený a väznený.

Svetozár Hurban Vajanský Malý drotár

*Ked' išiel tatko do sveta,
pri tomto kl'akol buku,
na hlavu moju položil
tú svoju ťažkú ruku;
i pomodlil sa Otčenáš
so slzou v starom oku.
Šiel – – viacej sa mi nevrátil...
i matičku som utratil
v tom samom smutnom roku.*

*Nuž zbohom, rodná dedina!
Už ranný vietor dýše;
jak ladno kynie kostol náš
z lipovej svojej skrýše.
Náš chodník biely, haditý,
rád by ma volal spiatky:*

„Hoj, nechod', šuhaj, z dediny,
niet v svete druhej otčiny,
vrát' sa do pustej chatky.

Oj, svet je veľký, drsnatý –
tys' ako kvapka v mori:
tys' ako lístok z javora
sám v húšti veľkej hory.
Ved' sa tá kvapka rozplynie,
list búrne vetry skmasnú,
hoj, vrát' sa, šuhaj, v dedinu,
chráň srdca bodrosť nevinnú
i dušu svoju krásnu.”

Ach, a ja musím, neborák,
sám šírym blúdiť svetom,
ved' rodná naša dedina
nedáva chleba deťom!
Nuž – pomodlím sa Otčenáš
pri tomto starom buku:
blesk slnca kraje ožiari,
ja cítim slzu na tvári,
na hlave – otca ruku.

Jonáš Záborský

Slovenský spisovateľ pochádzajúci zo zemianskeho rodu, evanjelický, neskoršie katolícky kňaz narodil sa 3. februára 1812 v Zábore a zomrel pred 120 rokmi – 23. januára 1876 v Župčanoch. Písal básne, prozaické a dramatické diela. V prozaickom diele Dva dni v Chujave v časti Deň škaredý opisuje neutešenú prítomnosť a v druhej časti Deň pekný zidealizovaný život tejto dedinky.

Z jeho dramatických diel je dodnes živá veselohra Najdúch, v ktorej vykresľuje obraz panskej a sedliackej morálky.

Odhalenie pamätnej tabule Harruckerna v Schenkenfelde

20. mája 1995 poslanecský zbor Békésskej župy, na počesť Jána Juraja Harruckerna, daroval usadlosti Schenkenfeld v Hornom Rakúsku pamätnú tabuľu, ktorú slávnostne uložili na stenu jeho rodného domu. Pri odhalení pamätnej tabule, okrem vedenia župnej samosprávy, boli prítomní aj vedúci Békésskej Čaby, Sarvaša, Csorvásu a predstavitelia slovenských samospráv spomenutých osád. Slávnostný prejav mal historik dr. Ferenc Szabó.

Prejav prinášame v plnom jeho znení.

S úctou a vznešenosťou sme prišli do prívetivého Schenkenfeldu k starému domu Harruckernovcov. Chceli by sme splácať náš dávny dlh. Prišli sme z juhovýchodu Maďarska, z centra Karpatskej kotliny, z oblasti riek Kőrösov, z pôdy najlepšej maďarskej pšenice. Sme potomkami siedmich-ôsmich generácií žijúcich pred dva a pol storočiami. Nepopierame, opäť uznávame, že dojato stojíme pred domom, ktorý symbolizuje jednu najhlavnejšiu periódu našej histórie. Vynikajúci rodák

Historik dr. Ferenc Szabó a primátor Schenkenfeldu pri odhalení pamätnej tabule
20. mája 1995

tohto domu Ján Juraj Harruckern a jeho syn František rodený v meste Wels v XVIII. storočí odtiaľto asi na sedemsto kilometrov vytvorili trvalé dielo svojej životnej dráhy.

Ján Juraj Harruckern, ako veľmi nadaný vojnový dodávateľ habsburskej ríše získal rôzne skúsenosti, v cisárskom dvore si vydobyl uznanie a autoritu, ktoré využil v prospech tvorivej práce v srdci maďarskej Dolnej zeme. Náš kraj medzi Kőröšom a Marušou sa zrodil znova v prvom rade v dôsledku Harruckernového širokého rozhladu, jeho vôle hospodárenia meštianskeho spôsobu, organizačnej sily, múdrej a tolerantnej osídľovacej, náboženskej politiky, verejnosprávnej činnosti. Najsilnejšia etapa znovuzrodenia tohto kraja pripadá na obdobie v r. 1718 a 1747. K tomu, aby sme činnosť Jána Juraja Harruckerna v oblasti Békéšskej stolice a v niektorých osadách Csongrádskej a Aradskej stolice mohli hodnotiť podľa zásluhy, musíme skúmať históriu týchto oblastí paralelne so životnou dráhou Harruckerna.

V r. 1695, oslobodením hradu v Gyule, sa podarilo vytlačiť tureckých dobyvateľov z tejto oblasti až po Marušu. Viedenské vojenské vedenie vybudovalo obranné pásmo pozdĺž riek Tisza a Maruša. Ján Juraj Harruckern od r. 1697 do r. 1701 ako komisár dvorskej komory riadil výstavbu aradskeho hradu, kľúčového bodu tohto obranného pásma. S naším krajom sa už vtedy zoznámil a pravdepodobne spoznal, že túto divokú, riedko obývanú, ale úrodnú oblasť sa oplatí zaľudniť. Harruckern dobre poznal cenu pšenice, ovsa a rožného dobytká.

Počas kuruckých vojen v r. 1702 a 1711 Harruckern slúžil v Itálii a v Nizozemsku. Na Dolnú zem sa vrátil počas tureckého vpádu r. 1716.

Pri obliehaní Temešváru a Belehradu tiež výborne splnil svoju úlohu. Cisár uznal jeho činnosť tým, že ho v r. 1718 pozdvihol na ríšskeho rytiera a odmenil sa mu i hmotne. Z ponúknutých možností si Ján Juraj Harruckern vybral 11 osád Békéšskej stolice a k nim patriace pustatiny. Oblasť dostal v r. 1720, a po zaplatení meritornej sumy rozšíril svoj majetok r. 1732 oblasťami Zarándskej (Arad) a Csongrádskej stolice. R. 1722 mu udelili maďarskú štátnosť a r. 1729 titul maďarského baróna. Ako najväčší zemepán stolice, majiteľ hradu v Gyule, od r. 1732 do r. 1742 bol aj hlavným županom Békéšskej stolice.

Ohromný a cenný pozemkový majetok – po uplynutí vojen – zabezpečil výborné možnosti pre merkantilisticky zmýšľajúceho Harruckerna. I z historického hľadiska má veľkú zásluhu na tom, že tieto možnosti využil nie v duchu feudálneho zemepána, ale v prospech množiaceho sa obyvateľstva, berúc do ohľadu aj perspektívne záujmy tejto oblasti. Zachoval súčasný právny systém, ale ho chápal veľmi liberálne. Svojimi opatreniami sa snažil tolerovať, podporovať a zachovať hodnoty a samostatnosť roľníckych spoločenských, stmelovaciu silu materinského

jazyka a náboženstva. Týmto pádom uspokojil ľud, ktorý často a oprávnené bol náchylný na nespokojnosť a revoltu, využívúc jeho energiu v prospech výrobnej práce a založenia stáleho domova.

Ján Juraj Harruckern na získanej oblasti, dosahujúcej rozmery župy, vzorne vyriešil predovšetkým úlohu zaľudnenia. Podporoval návrat maďarského obyvateľstva do osád, ktoré si zachovali existenciu aj počas tureckého panstva. To znamená maďarské, prevažne kalvínske, menej rímskokatolícke obyvateľstvo osád Békés, Doboz, Szeghalom, Füzesgyarmat, Vésztő, Körösladány, Köröstarcsa, Gyula, Gyoma, Szentes. Harruckern ale rýchlo musel zistiť, že návratom maďarského živlu – alebo ako v prípade Gyuly – usadením sa rumunských rodín, nemožno dosiahnuť rýchly vzrast populácie ľudu. Preto sa aj on zapojil do veľkého procesu organizovanej kolonizácie, ktorá sa prejavila v odchode poddaných smerujúcim na dolnozemskú oblasť, oslobodenú spod tureckej okupácie.

Pre Harruckerna bolo vzorom rýchle znovuzaľudnenie Békésskej Čaby od r. 1718. Príchod evanjelických Slovákov zo severnej časti krajiny začala organizovať ešte kráľovská komora, ale ich udomácnenie už napomáhal Harruckern.

Z osád zaľudnených Harruckernom treba vyzdvihnúť Sarvaš, založený v r. 1722, Nemeckú Gyulu a Poľný Berinčok v r. 1723, Elck, Kétegyházu v r. 1724. V r. 1720 v 11 osadách Békésskej stolice žilo 651 rodín, v r. 1739 v 18 osadách uctievalo za svojho pána Harruckerna už 1314 rodín. Proces veľkých zaľudnení zakončil František Harruckern v r. 1744 znovuzaľudnením Orosházy a založením nemeckých dedín v severozápadnej časti Aradskej stolice.

Dôkazom pokrokového zmýšľania Harruckerna je i to, že naproti vtedajším zvykom jeho prisťahovaní a dávno tu žijúci poddaní sa stali tzv. zmluvnými poddanými. Poddaní, až do úpravy z r. 1772, dostali významné úľavy: nezdanenosť na tri roky, stavebný materiál a práva skoro neobmedzeného zaberania pôdy. Dôležitú pomoc poskytol Harruckern aj pri zakladaní cirkevných spoločenstiev, pri stavbe kostolov, bez ohľadu na náboženskú príslušnosť. Pod jeho zvrchovanosť patriacich protestantov úspešne bránil proti štátnemu prenasledovaniu, v rímskokatolíckych cirkevných spoločenstvách zase zastával svoje patronátne právo. Rešpektoval roľnícku samosprávu osád. Zmluvy, zabezpečujúce práva a obsahujúce povinnosti, uzavieral so samosprávami, ktoré boli nositeľmi univerzálneho zastupovania.

Harruckern chcel vyspelé osady, zabezpečujúce obyvateľstvu blahobyť. V znamení toho už pred r. 1730 udelil práva usporiadať jarmoky a tým zabezpečil právny stav mestečiek osadám Gyula, Békés, Sarvaš a Szentes. Jarmoky v značnej miere napomáhali usadenia sa remeselníkov.

Vzorná bola tolerantnosť, ktorú Harruckern priviedol na cestu vzájomného, rovnoprávneho spolunažívania obyvateľstva rôzneho vierovyznania, odlišnej materinskej reči, kultúry a zvykov. V tomto mu dali významnú pomoc vzdelaní kňazi a učitelia cirkví. Rovnakým osudom žijúci Nemci, Slováci, Rumuni a Maďari prijali a pokladali za samozrejmé jazykovú a náboženskú rôznosť na Harruckernových majetkoch. Ich protiklady zriedka ostali trvalé. K charakteristike osobnosti Harruckernovcov patrí, že spoznali význam a dlhodobý úžitok úmyselnej činnosti. Rýchle zaľudnenie oblasti, hromadné chovanie rožného dobytku a pestovanie pšenice, zabezpečilo tak zemepánovi ako aj štátu dane spoľahlivo platiacich poddaných.

V mestách a dedinách nášho kraja úcta k Harruckernovcom nikdy neubudla, ba v posledných časoch ešte aj zosilnela. Podľa nich sú pomenované námestia a ulice v Gyule, Békésskej Čabe, Szentesi...

Predstavenie nových osád tiež nemožno začať bez Harruckernovcov, lebo v minulom storočí vzniknuté osady (napr. Csorvás, Nagyszénás, Medgyesegyháza) sa vyčlenili z pôvodných harruckernovských dedín. Dovoľte mi v mene potomkov v XVIII. storočí vzniknutých osád, založených zásluhou Harruckernovcov, v mene samospráv miest a dedín, v mene ich starostov a obyvateľov, poďakovať sa pánovi Alfredovi

Účastníci slávnostného odhalenia pamätnej tabule Harruckerna v Schenkenfelde

Weitragerovi. Pán Weitrager je starostlivým gazdom domu, výborným znalcom rodiny Harruckernovcov. Počas jeho minuloročného pobytu v Békésskej Čabe a neúnavnej iniciatívy, pomoci, vzniklo spoločné rozhodnutie o návšteve do Schenkenfeldu, s účelom odhalenia pamänej tabule. Nech táto tabuľa hlása vo viacerých jazykoch (nemecky, maďarsky, slovensky, rumunsky), ale jednou vôľou vďaka potomkov, úctu obyvateľov ďalekej maďarskej Dolnej zeme Jánovi Jurajovi Harruckernovi, vynikajúcemu rodákovi Schenkenfeldu, ktorý z meštianskeho pôvodu sa pozdvihol na čestného pána celého kraja.

Dr. Ferenc Szabó

Preložil: Ján Hirka

Text štvorjazyčnej pamätnej tabule

IN DIESEM HAUS WURDE
JOHANN GEORG VON HARRUCKERN
(1664–1742) GEBOREN,
DER DIE KOMITATE BÉKÉS, CSONGRÁD UND ARAD
IM 18-TEN JAHRHUNDERT BESIEDELT HAT

ZU SEINEM GEDENKEN DIE NACHKOMMEN DER IM
KOMITAT
BÉKÉS ANGESIEDELTEN

EMLEKÉNEK TISZTELETTEL A TELEPÍTETTEK
BÉKÉS MEGYEI LESZÁRMAZOTTAI

S ÚCTOU JEHO PAMIATKE POTOMKOVIA OSÍDLENCOV
BÉKÉSSKEJ ŽUPY

IN MEMORIE CU RESPECT URMASII STABILITI
IN JUDETUL BICHIS

Spomienky na Čabu v období druhej svetovej vojny

Nedávno vyšla v Martine pozoruhodná memoárová kniha V šesťročnom zajatí s podtitulom Spomienky na roky 1938–1945 od dr. Emanuela Böhma. Odhaľuje o. i. dodnes v podstate takmer neznámu kapitolu zo života čabianskych Slovákov.

Böhm bol v čase 2. svetovej vojny predsedom Strany slovenskej národnej jednoty (SSNJ) v Maďarsku, ktorá obhajovala záujmy slovenskej menšiny. V tom čase žilo v Maďarsku asi 750 tisíc Slovákov. K pôvodnej slovenskej menšine pribudli Slováci z okupovaného územia južného s východného Slovenska po 1. viedenskej arbitráži a tzv. Malej vojne na prelome marca a apríla 1939 medzi Slovenským štátom a Maďarským kráľovstvom, potom zo Sedmohradska po 2. viedenskej arbitráži a z Bábky po agresii voči Juhoslávii. Strana slovenskej národnej jednoty mala generálny sekretariát v Budapešti, obvodné sekretariáty v Nových Zámkoch, Lučenci, Košiciach, Sobranciach, Petrovci a aj v Békéšskej Čabe. Okrem toho expozitúry v Pivnici (Bábka) a v Gemelčičke (Sedmohradsko). Organizátorom strany v Čabe bol Andrej Kerepecký. E. Böhm k problému založenia pobočky v Čabe vo svojej knihe uviedol:

„Čabania boli prví v maďarskom vnútrozemí, ktorí chceli s nami úzko spolupracovať, hoci sa vystavovali veľkému nebezpečenstvu šikanovania. Ako sme sa boli dohodovorili, zakladania OS SSNJ v zasadacej sieni evanjelického kostola sa 9. októbra 1941 zúčastnili generálny tajomník, učiteľ-správca z Komjatíc Jozef Kelemen, ústredný organizačný tajomník Jozef Hledík zo Šurian, tlačový referent, profesor šurianskeho gymnázia Ján Bako a ja. Z Čabanov boli prítomní ev. farár Szeberényi, Andrej Kerepecký, Ján Sekerka, Pavol Zeman z Kápolny, Štefan Lovci, Juraj Zeman ml., Ján Hronec st., Ján Hronec ml., Štefan Očenáš, Štefan Hudák st., Štefan Hudák ml., Ján Skalnický, Ondrej Lovci, Pavol Ondruš z Pitvaroša, Zuzka Gazdová z Polného Berinčoku, Anna Nemčoková z Čanádalberti, Peter Kello z Nadlaku, Andrej Mejeróc a Pavol Jasovský zo Zbinovca, Juraj Svetlík, Štefan Gažo, Juraj Kulík zo Slovenského Komlóša a iní.

Boli sme milo prekvapení srdečnosťou zúčastnených. Netajili sa a nebáli sa priznať k svojim slovenským koreňom. Boli ošľahaní dlhotrvajúcim zápasom o svoje, a veru neprepásli príležitosť dožadovať sa svojich národných práv aj za cenu perzekúcií...

Bola to povznášajúca, ale i dojmavá udalosť. Všetko sa odohrávalo v dôvernóm bratskom ovzduší. Andreja Kerepeckého prítomní zvolili za

organizačného tajomníka SSNJ a Jána Sekerku za predsedu MO SSNJ v Békéšskej Čabe. Kerepecký bol skvelý muž s krásnou slovenskou dušou. Bol za spolupatričnosť nielen zapálený, ale i ochotný priniesť akékoľvek obete. Založenie OS SSNJ sme zakončili hymnickou piesňou Kto za pravdu horí.

Andrej Kerepecký na druhý deň na úradnom formulári SSNJ zahlásil polícii založenie OS SSNJ. Polícia sa naňho vyrútila. Zbili ho, vyšetrovali, hoci im povedal všetko, popravde, ako sa veci udiali a že sa diví, prečo ho bijú, keďže im všetko rozpovedal. Čabianska polícia ho zavrela a ponechala niekoľko dní vo väzení.

V záujme zaregistrovania čabianskeho obvodného sekretariátu SSNJ som vyhľadal menšinové oddelenie na úrade predsedníctva vlády, ktoré už o veciach bolo informované. Štátny tajomník Tibor Pataky, ako i ministerský predseda Bárdossy boli „veľmi znepokojení“ z toho, čo sa stalo. Boli totiž zásadne proti tomu, aby sa SSNJ organizovala v maďarskom vnútrozemí. Keď som dôvodil, že sú to tiež Slováci, dali mi na vedomie, že majú síce pôvod slovenský, ale že sú to dobrí Maďari. Oponoval som a argumentoval, že maďarská menšina v Slovenskej republike zakladá si svoje organizácie po celom štátnom území a nekladú sa jej v tom žiadne prekážky. To je na Slovensku – povedal Balla, ale v Maďarsku sa pridržiavame odlišných princípov. Upozornil ma aj na to, že ak nechcem mať neprijemnosti, aby som sa vyhýbal maďarskému vnútrozemiu a obmedzil sa len na Felvidék...

Z konkrétnych opatrení, ktoré pri štúdiu tejto otázky maďarský historik Tilkovszky z maďarských úradných prameňov vyniesol na povrch, je jasné, že založenie OS SSNJ v Békéšskej Čabe vyvolalo na ministerskom predsedníctve priam paniku...

Horthyovci nechceli, aby sme objavili skutočné položenie a utajené sily Slovákov v čabianskej oblasti alebo kdekoľvek inde. My sme však už v roku 1943 mali dosť dobrý prehľad o počte Slovákov v maďarskom vnútrozemí. Maďarská vláda sa ústami nižších, najmä miestnych orgánov, otvorene vyhrážala Čabanom, že ak sa nechcú pomadžariť, že ich z Maďarska vystaňujú. Vítaz Várady László, poslanec vládnej strany, vo svojej reči v Tótkomlóši v Békéšskej župe hrozil vystaňovaním tým, ktorí by sa vzpierali asimilácii...

Bárdossy s Patakym považovali založenie OS SSNJ v Békéšskej Čabe a inde za vlastizradný čin, za podvratnú prácu, ohrozujúcu celistvosť Maďarska... Župani, hlavní slúžni, notári, farári, žandárstvo, polícia, tajná polícia a miestne administratívne orgány boli v plnej pohotovosti a snažili sa zo všetkých síl paralyzovať celoštátny organizovaný boj o ľudské práva Slovákov. Aká to schizofrenická dvojtvárnosť! Pre svoje menšiny

v nástupníckych štátoch sa domáhali toho, čo inonárodným menšinám v horthyovskom Maďarsku zakazovali!...

Založenie OS SSNJ v Békésskej Čabe vnieslo medzi Slovákov v župe hrejivé ovzdušie aj napriek prežitým atrocitám... Okruh dobrovoľných spolupracovníkov sa očividne rozširoval... Aktivita SSNJ sa rozrastala. Kerepecký nechýbal ani na jednej schôdzke obvodných tajomníkov SSNJ, konaných pravidelne mesačne na generálnom sekretariáte SSNJ v Budapešti...

Kerepecký so Szeberényim a dôverníkmi SSNJ vypracovali písomný apel na Ministerstvo kultu a školstva, v ktorom žiadali o utvorenie čisto slovenských opatrovní (škôlok), cirkevných a štátnych ľudových a stredných škôl, o zriadenie slovenských učiteľských ústavov pre výchovu slovenských učiteľov a opatrovateliek.

Popularita SSNJ medzi Slovákami v čabianskej oblasti vzrastala v dôsledku starostlivosti a pomoci, ktorú SSNJ poskytovala. Každý Slovák nadobúdala istotu, že v prípade núdze sa má na koho obrátiť. Starostlivosť v kritických situáciách, poskytnutá pomoc a pocit istoty boli dominantou blahodarnej činnosti SSNJ. Svedčia o tom nespočetné prípady. Rovnaká starostlivosť sa poskytovala i nečlenom SSNJ, ak boli Slovákami a žiadali o pomoc.

(krátené)

Miroslav Kmet'

Smutné vrby

V skupinke evanjelických kňazov, čo prišli na Dolnú zem kázať po slovensky, bol aj senior Andrej Kvas. Po bohoslužbe v Čabe si oddýchol a za tichého podvečera kráčaľ na cintorín, kde odpočíva veľa Kvasovcov. Priputovali sem z Novohradu a ich potomkovia tu žijú podnes. Poklonil sa im modlitbou a potom kráčaľ na Thurzó utca k domu číslo 13, v ktorom sa roku 1926 narodil.

Parádny dom stále žije a privoláva spomienky. Najkrušnejšia sa udiala roku 1932, keď otca zatvorili, dom zapečatili a matka s deťmi sa musela uchýliť k starému otcovi. Blízky mu bol aj gazdovský domec, na Liget sor. Vedic k nemu cesta popri rieke lemovaná smutnými vrbami, o ktorých jeho otec vravieval, že sa vedia aj smiať:

Pozerať, ako sa tešia, keď si odvisnuté konáre umývajú v rieke.

Otec vravieval, že pochádza z bohatej rodiny: Pri stole sme sedávali jedenásti!

Bol hrdý a tvrdohlavý. Akiste iba vďaka tomu dokázal uprostred vojny ukončiť gymnázium a po štúdiách v Koložvári, Segedíne a Pešti získať doktorát práva.

SENIOR KVAS MI VRAVÍ: Otec má tohto roku sté výročie narodenia. Aj preto naňho myslím častejšie a v duchu žasnem, čo všetko ako pravotár stihol urobiť pre Slovákov a ako publicista napísať. Udivuje ma aj to, že doma sme sa zhovárali po maďarsky, a ja stále neviem, KEDY, AKO a PREČO sa tak národne prebudil.

Sprvu takým nebol. Uvedomil si, že ak chce ako advokát v tomto meste čosi dosiahnuť a čosi aj znamenať, musí spievať pieseň toho, kto mu dáva chlieb. Vďaka zazobanej klientele si stihol postaviť dom a už v 26 roku otvoriť samostatnú advokátsku kanceláriu. Úspešne obhajuje, skvele píše po maďarsky, prijímajú ho za člena metského i župného zastupiteľstva a Maďari ho považujú za svojho.

Má od Boha nadanie aj na maľovanie, nejeden Čabän si myslel, že si zmýlil povolanie. Jeho smutné vrby sa na obrazoch smejú a on je šťastný, že sú šťastní aj tí, čo na jeho obrazy hľadajú.

SENIOR MI VRAVÍ: Keďže jeho bratia boli skvelí futbalisti a otec bol na Čabe osobnosťou, vyvolili si ho za predsedu „ELŐRE“. Pamätníci vedia, že telovýchovný spolok 'NAPRED' združoval zväčša Slovákov – večných rivalov bohatejšej i známejšej CSAKy. V tom čase sa stáva aj činovníkom

Ludového spolku a kráča v Áchimových šľapajách. Áno, kdesi tu – možno na ihrisku, možno v spolku – spoznával, ako chutí život drobným Slovákom vo Viniciach i na sálašoch. Osudovou chvíľou jeho prerodu bolo pozvanie mužstva 'NAPPRED' na turné po Slovensku.

Ten chýrny zájazd sa udial v roku 1930. Mužstvo vedie pravotár dr. Juraj Kvas a vo fialových dresoch sú aj jeho bratia. V prvom zápase si to „rozдали” s lietajúcimi učiteľmi Rusij Užhorod, hrali v Košiciach, Piešťanoch, Nových Zámkoch, Trenčíne. Vyvrcholením bol zápas v Bratislave s I. ČsŠK, ktoré neskôr zavítalo aj na Čabu.

Na Slovensku Čabänov vítali dychovky i rečníci, lebo vtedy málokto vedel, že kdesi na Dolnej zemi jestvuje mesto zvané Békésska Čaba a v ňom mnohotisícová enkláva Slovákov. Čabänia apoznávali mestá i prostých ľudí, u ktorých prespávali. Advokát Kvas citlivým uchom načúval, ako znie moderná slovenčina, ako sa oddá žiť v demokracii, kde ľudia majú na jazyku to, čo na srdci. Zoznámil sa s národovcami, čo dôvernejšie poznali osudy Slovákov a sväto-sväte im prisľúbil, že bude písať do ich noviniek, lebo v Maďarsku slobodných niet.

V tých rokoch, keď draželo jedivo a lacnel život, Horthyovci horlivo tliekali novotám z Rima a neskôr Berlína. Vítali nové poriadky v Európe, skloňovali „nespravodlivý” Trianon a dovoľávali sa spravodlivej revízie hraníc. V tej dusnej atmosfére dr. Kvas vydáva publikáciu „*O právach Slovákov na Čabe*” a zakladá mesačník „*Slovenská rodina*”. Pamätníci vedia, že časopis čoskoro zaniká a knižka je zošrotovaná. Keďže cenzori snoria po každom slove, píše do slovenských novín. Osudným sa mu stal článok „*Maďarsko a mierové zmluvy*”, ktorý bol uverejnený v júni roku 1932 v Hodžovom „*Slovenskom denníku*”.

Cesta za mreže

Zhrozená a urazená advokátska komora v Segedíne si predvoláva „svojho člena” dr. Kvasa a obviňuje ho z protivlasteneckej šinnosti. Listujem paragrafmi a citátni perfektnej obžaloby, v ktorej právnicki obviňujú právnika a horlivo citujú vety z jeho článku: *Úsilie o obnovenie bývalých hraníc Maďarska sa môže uskutočniť jedine v dohode s krajinami Európy. Pýtam sa preto, či Rothemerov návrh je záujmom Európy. Snahy o zrušenie Trianonskej zmluvy sú iba zbytočným snom, nevraviac o vyvolaní nedôvery v susedných štátoch.*

Obžalovaný si uvedomuje, že hoci ide o súd stavovský, rozsudok je preňho existenčný. Lebo ak ho pozbavia práva vykonávať advokáciu, nezarobí viac ani pengő a klientela sa mu bude vyhýbať na sto honov. A tak sa bráni, ako vie: – Páni, v článku vyjadrujem svoj názor. Verím, že ide o názor demokratický, navyše európsky. Som presvedčený, že súčasné snahy Maďarska mu nerobia dobré meno v susedných štátoch.

– „Pán kolega“, prečo vravíte iba o susedných štátoch. Sú predsa aj dôležitešie a mocnejšie štáty, ako tie vaše susedné.

– Viem, na čo narážate, ale pravda nemusí byť zakaždým iba na strane mocných. Svoje tradície má aj demokratická Európa!

– A čo naše tradície, maďarské! Na tie nemyslíte?

– Myslím aj na ne. Ale kriesiť teraz ducha Trianonu je ako prikladať oheň k sudu s pušným prachom. Najväčším pokladom ľudstva je sloboda slova a myslenia.

– A vy ju nemáte, keď si trúfate takto vypisovať a poburovať aj menšinu?

– Páni, viete tak dobre, ako ja, že Maďarsko nie je celistvým národným štátom. Dokonca slovenská menšina na Čabe i okolí je väčšinou. Povedzte, aké tu má práva, keď nijaké nemá?!

– Čo to tu hlásate, čo si to dovoľujete! Zabudli ste, kto vám otvoril brány na vysoké školy? Vyštudovať?! Kto obhajuje protimaďarský TRIANON, zrádza svoju vlasť!

Obžaloba je krutá ako zdôvodnenie vylúčenia: *Trianonská zmluva odtrhla z tela MATKY ZEME územia, v ktorých sa hovorí výlučne maďarsky. Maďarská advokácia celá stáročia slúži záujmom ľudu, svojho národa a vlasti. Obžalovaný svojim článkom túto tradíciu popiera, dobrovoľne sa vyčleňuje z duchovného zväzku advokácie i svojej vlasti. Preto si nezaslúži zostať členom tohto váženého spoločenstva.*

Keďže príčinlivým úradom vylúčenie nestačí, čoskoro „zistia“, že dr. Juraj Kvas spreneveril tučný obnos a patrí pred trestný senát. Odsúdený je na rok väzenia a trest si odpykáva v Gyule. Do šovinistickej vlny zapadlo aj obvinenie právnik a učiteľa Huršana, ktorý sa príkladne staral o školu v Jaminách, kde žili slovenskí kolonisti a ich mravnosť. Vtedajší mocipáni vedeli, že ak treba stínať hlavy – tak predovšetkým opozičnej inteligencii.

Keď bývalý advokát a publicista dr. Kvas hľadel na slnko cez mreže, vyhostená matka odchádzala na Slovensko. Pretože Kvasovcom zhabali dom i movitosť, jej jediným majetkom boli štyri ustráchané deti.

Súdna ulica

SENIOR KVAS VRAVÍ: Tragédiu som ponímal ako deväťročné dieťa – väčšmi citom než umom. Pamätám si, že chvíľami som bol dokonca šťastný, lebo do Pešti sme sa viezli nákladným autom a ja som sedel v aute po prvý raz. V Pešti sme nastúpili na loď, čo bol ďalší nevídaný zážitok. Až neskôr mi povedali, že loďou do Bratislavy sme sa plavili preto, lebo táto preprava bola najlacnejšie.

BRATISLAVA bola v chlapcových očiach veľkomestom, kde sa, našťastie, rozprávalo aj po maďarsky, vďaka čomu sa v cudzom svete

necítil až taký stratený. Ujali sa ich činovníci krajauských spolkov, zaobstarali podporu. Rodina sa ako-tak pozviechala až po otcovom príchode, ktorého zamestnali v krajauskej národnej rade. Niekdajší advokát píše články o svojich doma, prednáša na schôdzach i v rozhlase, no sociálnu istotu nadobúda až roku 1939, keď nostrifikoval – obnovil si diplom. Vymenovali ho za sudcu do Trenčína, kam sa sťahuje aj s rodinou a bývajú na Súdnej ulici.

I keď náš Andrej je usilovný žiačik, jednako musí kvôli svojej mizernej slovenčine na jeden rok do polgárky a až stade do gymnázia. Pomcniší, utiahnutý žiak pasujúci sa so slovenčinou, čoskoro dominuje na ihrisku svojím futbalovým kumštom. Do lopty kope za žiakov, za dorast, no keď jeho talent postrehli skúsení tréneri, už ako 16-ročný gymnazista, hráva za ligové mužstvo TTS Trenčín. Najmladší prvoligový hráč Slovenska (familiárne prezývaný Bendžo) sa stal pod Matúšovým hradom idolom vrstovníkov obľúbencom bariér.

Dnes si na tie roky spomína s úsmevom: Darilo sa mi. A ešte lepšie môjmu vrecku. Dostávali sme 300–400 korunové prémie, čo bolo vtedy majetkom. Keď bratia alebo sestra mali „vreckové suchoty“, neraz som ich založil.

Uprostred futbalovej slávy otca prekladajú, no Trenčín sa svojho hráča nevzdáva. Populárny futbalista, o ktorom sa vraví, že sa mu darí, lebo sa pred zápasom modlí, býva v rozľahlom trojizbovom byte sám. Keďže sa blíži maturita, priberá do podnájmu dvoch spolužiakov a hneď je lepšie: Memorujú latinské monológy klasikov, no zároveň strážia a „vetria“, čo sa deje „vonku“, lebo v byte skrývajú židovskú rodinu Friedmannovcov. Lež do oktávy chodia aj dvaja spolužiaci v uniforme Hitlerjugend. Ten s pištoľou a dýkou za opaskom si Andreja zavolá bokom a vraví:

- Dúfam, že vieš, čo znamená štatárium!
- Viem. Prečo sa pýtaš?
- Skrývajú sa u teba ešte tí židia?
- Ty... ty Karol o nich vieš?
- Pýtam sa, či sú u teba!
- Nie. Dávno odišli.
- Máš šťastie. Zajtra robí gestapo raziu aj v tvojom byte!

POPLACH V BYTE spôsobil, že traja Friedmannovci si z beznádeje podrezali žily. Ranených previezli do blízkej nemocnice, kde ich ošetrili, prežili krušné chvíle a zachránili sa.

Chýrneho futbalistu, oktavána pred maturitou, gestapo zatvára a vyšetruje. V nešťastí má šťastie, lebo ho strčili do cely, v ktorej väznili ev. kňaza Kolesára a biskupa Fedora Ruppeldta. Otcovsky sa Andreja ujali, povzbudzovali Písmom svätým i nádejou, ktorá umiera posledná.

VRAVÍ: I keď som bol hlboko veriaci, až v tej cele som vďaka kňazom pochopil i precítil silu slova Božieho ako zmyslu života a poslanie kňaza. Povedal som si, že ak prežijem a zmaturujem, pôjdem študovať za kňaza.

Otec a syn

Počas štúdií seminarista Andrej ochorel na tbc. pľúc, no zákerná choroba mu napadla aj chrbticu. Lekári tvrdili, že život mu môže zachrániť jedine streptomycín, lež ten je horibilne drahý. Na „zázračný“ liek sa skladajú kňazi i teológovia, spolok evanjelickej mládeže a chorý listom prosí o pomoc aj futbalovú jednotu v Trenčíne. Jedine stade mu neprišla ani koruna – ani odpoveď.

ANDREJ KVAS AKO KŇAZ najdlhšie pôsobí v Nových Sadoch. Osud chcel, že vo svojom rozsiahlom senioráte mal veľa dolnozemských presídlencov, ktorí do novej domoviny priputovali krátko po vojne. Aj ich osudy boli rôzne: jedným presídlenie pomohlo a druhých bolelo.

V dôchodkovom veku sa vracia do Bratislavy, kde v evanjelickom biskupskom úrade archívuje more vzácných dokumentov. Najvzácnejšie dokumenty však prechováva doma: sú to publikácie, články a memoáre svojho otca, ktorý sa pred sto rokmi narodil v Békéšskej Čabe v gazdovskom domci blízko smutnej vŕby.

VRAVÍ MI: Keby otec žil, mal by nesmiernu radosť, že ma vo svojej Čabe počul kázať po slovensky. Šli by sme vedno na cintorín, pristavili sa pri rodných domoch a dlho do večera by sme sa prechádzali popri rieke, v ktorej si jeho smutné vŕby umývajú odvisnuté konáre. Roku 1947 ho Budapešť úradne rehabilitovala. Lež čože už s tým po toľkých rokoch narobíte... Umrel 61 ročný a pochovaný je v Leviciach.

Slavo Kalný

Senior Andrej Kvas

Advokát a publicista dr. Juraj Kvas

„...možno, s tohto bi sa mohla napísať aj legenda... ”

Výpoved' o jednej krásnej a útrapnej životnej dráhe

Výpoved' jednej ženy vám priblížime na nasledujúcich stranách v krátenej forme. Úprimnými slovami hovorí o svojom živote od útleho detstva po dnešok. Jej otvorenie sa pred verejnosťou je hodnoverné a môže byť aj príkladné pre čitateľov nášho kalendára. Ako folklorista som nazbieral podobné výpovede od žien a mužov, ktorí žijú roztratené po krajine. Každý človek má svojrázny osud; nie všeobecný, lež individuálny osud života.

Životná dráha *Márie Zanovej, manželky Jána Hajtmána* je tiež individuálna, a pritom aj svojrázna. Lebo veľmi zriedka sa stáva to, že – napriek tomu, že jej rodičia sa nepresťahovali na Slovensko, – niekdajší susedný chlapec, už zo Slovenska, v starej rodnej dedine by si hľadal životnú partnerku a dievča vyvinuté na zrelú ženu, po štvrt'storočnom šťastnom manželskom stave, stratiac si manžela, znovu by sa vrátila do rodného miesta a tu začla nový život, pritom ešte by si aj každodennú harmóniu uchovala v sebe.

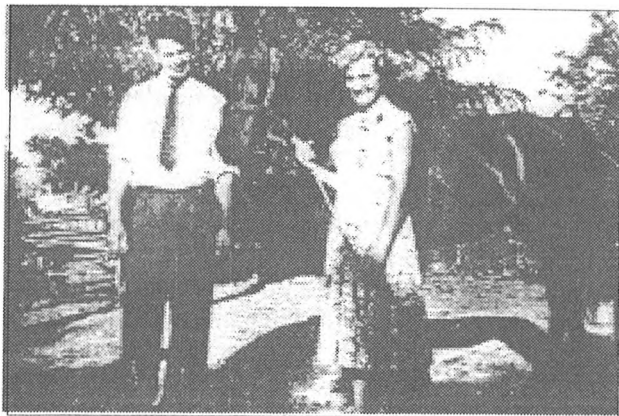
Jej muž často spomínal, že ich príbeh zoznámenia sa je hotový román. Naozaj v tejto l'úbosti nájdeme mnoho romantických prvkov. Z jednej časti l'úbosť na prvý pohľad, z druhej strany zase ľudové nahováranie a podnety. V tomto životnom príbehu stále znova a znova sa mieša moderný životný názor mladých s prastarými, zarytými ľudovými zvyklosťami. Tomuto deju práve toto poskytne vzletné napätie. Zároveň žena spovedajúca sa je aj obeťou prúdu histórie. Prežije detstvo tvrdého sedliackeho života, ale aj výmenu obyvateľ'stva, ktorá rozdelí rodiny; kvôli štátnym hraniciam skoro nedostanú povolenie na sobáš, a už keď sú konečne spolu, vynútené existenčné starosti ich d'alej zanášajú do d'alekého Česka. Prostredníctvom poľavovania, ktoré sa medzičasom objavilo, jej syn sa môže už v Maďarsku učiť na vysokej škole, vlastne tam, kde ho donieslo srdce jeho matky, jej túžba po domove a po rodnom mieste.

Veľmi krásne čítanie. Prijmite ho srdečne.

Dr. Ondrej Krupa

Skrátená výpoveď Márie Hajtmanovej – Zanovej

Narodila som sa 1940-om roku na Veľkom Bánhed'ěši na Kuno-vom sálaši. Do jeden aj pol roka zme bývali na tomto sálaši. Moj o'ec, čo mal kamaráta, mal dvoch chlapcov, kerí boli siroti, že jim mamička zomrela, a mňa moj nas-távajúci manžel

Na pamiatku prvého stretnutia vo Veľkom Bánhedeši

hajšókal na hajšovki. A skoro som spadla. A jeho o'ec mu povedal, že: – Eš'ťe si zabiješ svoju budúcu manželku!

Š'ťiriciatom druhom zme sa viš'ahoval'i na Békéssku Čabu. Na Fürješi zme bývali na Kackovom sálaši, zem zme árendoval'i. Tam som chod'ila do Linderovej školi. Okolo boli väčšinou Slováci, boli tam aj ňejakí Maďari, d'e zme chod'ili pre ártézsku vodu. Moje sestri keď sa ihrávali, ako malá aj ja som chcela dostáť loptu. Som hovorila, že:

– Aj ja chcem loptu! Tak edon chlapec mi tak povedal:

– Vieš, Maňika, keď narast'ies a zarast'ieš, potom dostaŇeš loptu!

Tak som sa hrávala na sálaši veččinou zos psima. Ja som mu chit'ila hrudu, hod'ila som mu a pes ut'ekal za hrudou, a ja som sa mu zaťiav skrila. A ten psik, kím ma ňenajšou, zaťiav š'ťekal.

Sestri boli staršie, takže oni už do Gavendov chod'ili do táncškol'e. Ja ako najmenšia som bola veľmi založená hudobŇe aj taŇečŇe dost', žd'icki som jich prosila, žebi ma učili tancovať. Zuzka, tá eš'ťe troška ma učila, aľe Icka žd'icki vravela: – Chic metlu a tak tancuj z metlov! A ja som sa z metlov naučila tancovať!

Zme mal'i Linderovu llonu učitel'ku. Tam bola hŇed' škola u nás, u sálašu. Veľmi dobrá učitel'ka bola. Maďarski zme sa učili ľ'en od tich sálašskich d'et'í, aj ten spev už som maďarski. Pri večeri aľebo v zime, ľebo zme mal'i patku okolo peci, zme sa žd'icki po slovenski zhovárali. Aľe táto maďarčina hádam automaticki prišla.

Zme chod'il'i spievať pod obloke, zme po slovenski. Tak zme dostál'i jabĺčka, peňazce zať'isnuté do jabĺčka, orieški.

Šť'iriciatom siedmom priš'l'i Maď'ari a mi zme 48-mom priš'l'i zos Čabe. Babička, ako moja mamovka, mamičkina mama, nám napísa'l'i, že podť'e domov, lebo Il'ka, ako najmladšia jich d'iovka, mamičkina sestra sa budu sť'ahovať na Slovensko. Zme iš'l'i na koči. Tak si pametám, že zo sesterňicou Il'kou zme sa ňeved'el'i rozlúčiť, iba zme sa ihra'l'i, ihra'l'i, a keď povieda'l'i, že už dost', že id'eme naspet', tak zme plakal'i obidve, iba sa obl'uboval'i a plakal'i, že: – Nie, nie, nie! Že: – Ľepusť'ím ju! Nak ostaňe tu a ňi na Slovensko!

Ockoví rod'ičia pomrel'i a tento dom, tu na Bánhed'eši bou vol'ní, a oť'ec, že budu v ocovskom dome bývať, si odkúpil'i od bratov aj sest'ier čiaski a od 48-ho zme tu býval'i na Bánhed'eši. Tu som začala chod'it' do školi, do maď'arskej, aľe zme aj slovenskie hod'ini, dvakrát týžd'eňne. Zo slovenskiho učenia mám takú pamiatku: edon maď'arskí chlapec veľmo sa ťažko učiu po slovenski, a pán učiteľ Gyimesi, to bol slovenčinár, žďicki Karčimu hovoril, že: Prosím ť'a, tak už sa edoraz nauč toto jedno slovo! Ňeved'eu vipoviedať kuchiňa, žďicki kuc-hina vraveu.

Z mojej rod'ini ňaňička Gulyášova, mamičkina najmladšia sestra, mamičkine sesterňice š'l'i do Slovenska. Aľe z ocovej rod'ini ňikto. Zanovci šeci tu ostál'i. Veľmej jim sľuboval'i, pekné domi dostanu, a že jin tam budú dobre žiť. Zanovská rod'ina sa dost' držal'i pohromaď'e. Bol'i väčšia rod'ina. Moj oť'ec bol zo štiesť'ich d'et'í. Aj mamičkina rod'ina, ako Gajdácsovská, žebi bol'i býval'i veľmej bohatí, nie, aľe Zanovská rod'ina bola bohatšia. Hát určité že nechceli si tu naľat'. Todi sa dost' hňeval'i moj oť'ec aj na tohto kamaráta, čo potom bou moj svokor, že si misľ'ia, že tam budu pečenie holubi do úst padať. No aľe potom aj troška obanoval'i.

Hajtmanovci iba dvaja š'l'i. Jano, tí bol'i mojho svokra brat, aj Paľo, moj svokor. Jich oť'ec tu ostál'i, tí nechcel'i ist', aj sa hňeval'i na svojho sina Paľ'a, lebo ten nahovoriu aj svojho brata, báči Jana, žebi iš'l'i, že tam jim budú dobre. Svokor veľa sa hňeval'i a banoval'i, že sa visť'ahoval'i tavoka, či banoval'i za zemou aľebo za svojou rod'inou, aľe začiatku ňivel'mej chod'il'i (na Bánhedeš na návštevu).

Moj oť'ec sa za veľa držau, ňekceu stúpiť. Mau čel'i, takže sa držau za veľa, ňekceu stúpiť do družstva. Potom už ňemal iné východ'isko. Skoro šeci stúpil'i, Aranykalász sa menovalo to družstvo.

Keď zme bol'i z mojhou mamovkou u tejto Il'ki na svadbe, čo som sa tak ňeved'ela s ňou rozlúčiť, keď sa ta odsť'ahoval'i, peďesiatom siedmom roku to bolo, mňe sed'emnác rokov. A tam todi zme sa zoznámil'i z mojím budúim manželom. Si pametám, že dvoch kantách zme taňies'l'i, plnie kanti nasípanie s cukrom. Na hraňici prišou ten, čo nás kontroloval, a bou zvedaví, či vol'áčo v tom cukre ňinto zasípanvo. Mau takí prút'ik a pichau

do toho cukru. Ja som mu vravela: – Cel'e na pokoji nak sa pod'íva! Reku: – Visipovať cukor! Ja som vravela: – Visipovať cukor nemam vól'u! (Cukor) mal'i zme dost', zme mal'i cukrovku veľa, aj na paláši zme mal'i ňeviem keľko vrieť. No aľe zato sa tak muselo šetriť, ňesmelo sa veľmej cukrovať, aj keď ho bolo dost'!

MŇe bolo poviedanvo, mojho ocovho bratova žena, zase ňañička bol'i mojho bivalího muža, a tí mi poviedal'i tu, na Bánhed'eši, žebi som sa dobre pod'ívala na tohto Janka Hajtmanovho, ľebo keď bol'i malički, chod'il'i veľa k ňim, ako sirotám.

Pred svadbou na Kračún, ľebo svadba bola medzi dvoma sviatkí, s druhou sesterňicou, kerá bola od mojej mamički bratova d'iovka, tí bival'i v Ned'ed'e, ma taňies'l'i na koči na kračúnsku zábavu do Vlčanoch. Tak som poviedala svojej sesterňici, keď zme začal'i tancovať, že : – Jucika, keď uvid'íš toho Janka Hajtmanovho, tak mi ho ukiaž!

No ako zme tancoval'i, tak visokí chlapec sa postavíu vo dverí, a ja som tak – ako môžem poviedať – ňeviem, čo prešlo cezo mňa, aľe takí dobrí pocit. A Jutka ho vid'ela, zastavila mojho taňečníka, a vravela: – Maňa, toto je Janko Hajtmanov. A ja som jej poviedala:

– Už som ho vid'ela! Bolo gu konci zábavi, ňeprišou pre mňa, aľe mi zme iš'l'i zo sesterňicou domou, zme vid'el'i, ako idu za nami.

Aľe potom čak bola svadba. Moj muž bol t'iež pozvaní na svadbu, ako družba. Ja som bola ako družička, prvá družička. Veľmej dobrá svadba bola. Po polnoci som spievala maďarskú nvótu a hudba mi hrala. Janko zastáu do dverí, a ja som prestála spievať. Potom prišou pre mňa, ma vipítau v tanci a hovoriu, že: – Ja som Hajtmanov Paľov mladší sin. A ja som mu poviedala: Ja som Zanova Macova najmladšia d'iovka. A potom zme tancoval'i. Keď bou koňiec tanca, tak mamovka mi vravia: – Marka moja, čo s't'e tak dlho vravel'i enodruhimu? Ja som vravela, že sa mi predstavil, a ja som mu poviedala, že som Zanova Macova najmladšia d'iovka. A na tej svadbe poprosíu mamovku, žebi ma pust'il'i do Ned'ed'u na silvestrovskú zábavu.

Na tej zábave už sa spitoval, že či bi ma mohou poprosiť, že som sa mu veľmej zapáčila, žebi prišou do Maďarskej. A hñed rosprávau o prst'ienkoch! To zme sa poznal'i ešťe iba pár dñí! A ja som mu povedala, že som ho ešťe aňi nepoznala. A on na to povedal, že: – Naší rod'ičia sa poznaju aj poznal'i.

No potom ma vipraviu po svadbe. Čak ja som išla domou. Vipraviu ma do Komárna, na hračicu. Ešťe todi sa chod'ilo pešo cez most. Ako d'ed'inské d'ievča, veľmej sa páčiu mi, ale som sa ňekcela tak boskávať. On takí bol vífikaní, že mi dau kufer cez pl'ece, aj ňeviem čo, a keď som mala plnie ruki, tak ma poboskávau. Som sa vrátila domou a za edonác mesiacov zme sa dopisoval'i.

Túžbu on mal zd'icki, keď zme sa potom vzal'i, že možno s tohto bi sa mohla napísať aj legenda, s tohto našo zoznámeňia!

Koncom októbra 58-om prišou sem na nášťevu s tou zmienkou, žebi zme sa tu zasnúbili a žebi zme sa aj vzal'i na Bánhed'čsi, lebo ja, ako d'ievča bánhed'čské, som sa tu kecla vidávať. On mi napísal, že príde, ňeved'ela som presne, že kerí d'en. A ja som sa ednu srelu viberala, a odišou mi autóbuse. Tak ja som na druhí d'en hor stála včas a išla som na Čabu. A eš'ťe mamovka vravia: – Možno, že dobre, že si sa zapvóz'dila, možno že ňeska pojde Janko.

Z Med'čsu som mala eno známe dievča, mi vraví, že keď si virid'íš svoje veci, sa vizri aj na staňici na Čabe, žebi zme išli spolu naspeť. Som sa včas dostála na staňicu a d'ívam sa. Ňesla. Už potom som išla nastúpiť do vlaku. To d'ievča bolo sejkavé, a vihla sa zos vlaku a vid'ela som sejkavú hlavu, aľe bola obl'ičajom na druhú stranu otočená. No reku v tomto vagóňe bude sed'eť. Som sa tak pod'ívala do kúta, a ňebolo to d'ievča, a vid'im: Janko tam sed'í! No bolo to pekné, po edonáctich mesiacov a tam zme sa mi vid'eli hádam iba sed'en dní! Zme višli tavo na peron, ma poboskau. Prišli zme na Med'čs, tam mau ednu ňaničku, že ide k ňim. Aľe potom príde druhim vlakom aľebo na bicikľi.

Tak som dvošla domov a dost' veselá. A mamovka mi to vravia: – A čo si taká veselá, Maňa? – Hó, mám novinku! A som ňeved'ela, či sa mám smiať, aľebo plakať. – Pretstav'ťe si, bola som mojmu Jankovi naprot'!

Tak večer potom prišou na bicigľimu. Prišou najdrou k nám. Pretstavíu sa, veľkí, stoosemd'esiatosem visokí. Keď už zme ho privitali, potom on hovorí, že pojde von tavo na sálaš k nad'báćimu, lebo báći Mišo Zanol za manželku mal'i Hajtmanovu. Moja sestra zos manželom išli k nám už večer. A vraví švager, keď prišli: – Počúvaj, Maňa, to ňebou tvoj Janko, takí visokí? Zme sa sretli a pekne po slovenski sa pozdraviu: Dobrý večer!

Na sálaši, keď ho vipravili, báći Mišo s tim ho viprávali: – Janko moj, a ňenaćin teba zos lámpášom taviest' tanu zo sálašu? A Janko sa začau smiať a hovorí: – Aľe báći Mišo, ved' ja som bou dvanác roční, keď zme išli tavo do Slovenskej, ved' ja viem, že gďe je každy dom, že d'e bivame. Tak prišou. A moja mamička čak mal'i slzi v oćiach. Lebo keď som prišla s tej svadbe, som poviedala: – Mamička, ja ňeviem, asi sa bud'em vidávať do Slovenskej. A oni poviedali: – Vieš, d'ieťa moje, ja t'i ňebud'em vraveť aňi tak, aňi tak, lebo ak sa t'i páći, akí kvet si otrhneš, takí si bud'eš voňať.

A von toto poviedau hñed todi večer: Že ma hajšókau, a mamička sa presvedćili, že sa na to dobre pametaju.

Aľe ňemohli zme sa tu vziať, ňemau povoleňia, že sa tu kce žeňiť.

Takže tu zme sa zasnúbili a peďesiatom ósmom novembra trináćiho bola svadba tam. Ja som mala povoleňia, ňechceli mu aňi tam povoliť, ako vojenćini schopní. Potom povolili skoro poslední d'en. Utorok sa

povoľilo, sredu sa volalo na svadbu a štvrtok bola svadba! Mamička aj sestri prišli na svadbu do Slovenskej. Ale svadba bola dobrá, veselá. A vidávala som sa v bielom. Keď som prisahala jemu, držala som mu pravú ruku, ale dávala som sa na kňaza preto, že ten tak cisto slovenski vraveu prisahu, a to viet'e, ako mne išla slovenčina. Keď zme išli s kostola, bou takí dost' dažďiví čas, ma zobrau hor do náručia a vraví mi: – Milá moja, teraz mi povedz, komu si ti prisahala, mne alebo kňazovi? A ja som mu povedala: – Ťebe!

Bou aj starejší, kerí odkloňí nevestu od svojich aj mladiho od svojich. Ten diktoval, ja som napísala, a on sa museu naučiť. Ja som sa naučila tu, mi pán učiteľ napísau.

No môžem povedať, že tedi som bola veľmej zamilovaná, takže som si hádam ani nežala tak hor, že ja tu nahám šeckich kvólí samotnému. Večer – po svadbe – som mamičku zavolala na stranu a som jim povedala, že: – Mamička, musíte mi voľačo poradiť. Lebo môžem povedať, že ja som sa vidávala tak, ako som sa narodila. Dostálí zme osobitnú izbu aj postel'. Len pametám, že manžel videl na mne, že som troška taká, ako takí čas, tak mi začau počítat' tie peňiaze, keďko zme vitancovalí. Si misľeu, že mi s tim nazbiera silu. Ale dobre to dopadlo...

Medzi nami bola skutočne rovnoprávnosť. Som varila a u nás doma si otec nabrau; apo dostálí boncik a mi to tak druhvo. Tak aj ja som začala, som mu dala boncik. A on povedau: – Ňi, moja milá! Mi zme dvaja. Ena sl'iepka má dve nohi, ena bud'e tvoja, druhá bud'e moja!

Po svadbe keď zme vipravilí rano sestri, išou orať von tavo, nočak ešte malí pol'e. Manželov oťecko kceu, žebi on išou robiť do Handlovej, to bolo baňické mesto a žebi prišou koncom tížňa domou. Ale chvala bohu zastáu pri mne: – Ňie, otec, ja som sa oženiú. Kim som tvoje chl'ebíka jedou, zat'íav som t'a poslúchau, ale už som svojim pánom, ja som si ňi za to doñiesou manželku z druhej krajini, žebi som chod'iu pond'elok preč a koncom tížňa domov. Kufrikoví život ja ňekcem. Ač id'eme, tak id'eme obidvaja do sveta.

V Čechách moj muž robíu najprv Visoká pec, urán tam dolovalí. Tam sa veľmej dobre zarábalo, ale nebolo zdravé, potom išou robiť do ľesa. Ja som robila najprv česárňi, to je vlnárski závod. Kurz som robila v sed'emdesiatich rokach, keď som išla do nemocnice robiť. V Čechach tam bolí ľepšie pracovné podmienki aj sa ľepšie zarábalo. A ako mladí čak zme potrebovalí. Ja som iba svoju víbavičku dostála a moj muž ňemau veľa. Postupne zme si kúpiľí nábitok, zme bívalí v nájmu, potom zme malí na edon poschodie dom, šecko bolo v ňom, voda, kúreňia, šecko.

Na osem rokov sa nám narod'iu chlapec. Som ho doñiesla domov a moj muž ma čakau už doma a tak si kl'akou k tomu svojmu prvimu sinovi: Vitaj doma, sinko moj, či som t'a dávno ňevid'eu. Som aj plakala aj sa

Zasnúbenie ešte na Bánhedeši

smiala, pretože to bolo pekné privítania. Moj muž bou veľmi chorí na nohe. Osemďesiat'tret'om zomreu, mau 48 rokov. Spolu zme žil'i bez peť mesiacov 25 rokov. Mamička keď prišli na pohrab, hñed' povedaľi: Dieťa moje, ač ľen môžeš, tak pod' domov, ač aj chlapec bud'e kciet'. Sin mi povedau: Mamička, d'e ti pód'eš, tam pód'em aj ja. Išou sem na prijímačku do Szegedu, chvala bohu sa mu podarilo, prijaľi chlapca na visokú. Dvaciatého prvého mája 1985-om som prekročila hrañice a som sa dost'ahovala sem. Tu išla som zo zdravotníckim preukazom robiť do mľickárñi, Túró Rudi som robila. Druhí rok pracujem tu v termálnom kúpal'isku. Som aj tu začala piecť torti. Chod'ím aj varit' na svadbi.

A už teraz tak môžem povedať, že aj duševne som sa ukl'udñila. Môžem pod'akovať miestnému zvezu slovenskému. Hrajeme aj spievame. Teraz zme boľi na Čabe zo spevokolom, zme dostáľi zvláštnu cenu, kervo také pot'čeñia bolo pre nás.

Kam letí dvanásť labutí

Vtedy išli bombardovacie lietadlá v tváre „V” ako divé husi. Leteli smerom na Čabu, potom bolo počuť strašné detonácia. So psom sme vybehli na stoh, plakala, kričala som. Kričala som z celej sily, že nechcem byť dospelá, chcem sa vrátiť do duchničky. Že čo sa stalo potom s dievčatom, ktoré otecko volal škrečkom, o tom rozpráva celé popoludnie – trochu dojata – Helena Čarejšová-Hrabovská, žijúca v Čorváši na ulici Attila Józsefa. Helena je insitná maliarka, autorka životopisu, znalkyňa hlbokých citov a v utorkové večery citaristka a speváčka spevokolu Divá ruža. Neplače, len slzí, lebo vždy jej prídu na um slová starej mamy Urbanovej: „Neplač, v živote sa naplačeš ešte dost’.”

Plakala?

Veru plakala dost’. Aj vtedy, tam na stohu, ako dievčatko, ktoré sa veľmi bálo, ktoré veľmi milovali, ktorému stará mama kúpila glazúrové cukríky tvaru srdca, aby z nich vyložila veľké srdce. Dievčatko, ktorému vysvetlili aj to, že bez srdca nič nemožno robiť, ktorému povedali: „nestoň, nechváľ sa, keď od teba pýtajú, vždy daj!” – a iné, podobné jednoduché múdrosti. Lebo pomyslime si: jestvuje malé sálašské dievčatko, ktoré je nejako iné, ako ostatné deti, citlivejšie na slovo dobré a zlé. Toto dievča – ani si to nevšimne – žije vo svete rozprávok, zamyslí sa nad príbehom dvanástich labutí, že prečo dostala práve najkrajšiu labuť, ktorá letí na čele ostatných, a prečo upletú ostatné sieť, aby ju zachytili a odniesli tam, kde nejestvujú zlomyseľní ľudia, ktorí siahnu po živote labutí... Aj v divých husiach vidí labute a keď letia ligotajúce sa lietadlá ako divé husi v tvare „V” a rozptyľujú smrť: dievčatko desivo kričí za duchničkou.

Mohol by som povedať, zvláštnou ženou je moja hostiteľka v tomto čorvášskom dome, kde sa zdržiavam nie prvýkrát. Hoci ona nie je zvláštny tvor, len stále sleduje život, možno i očami mamovky Urbanovej, ktorej keď sa snívalo, odhalila sny.

Na obraze, visiaceho naproti na stene, letí anjel, v rukách drží kľúč a dlhú reťaz. Namalovala ho vlani. XX. kapitola Knihy zjavenie sa Jána Apoštola, prvá strofa: „A videl som, keď sa anjel spustil z nebies s kľúčom z podsvetia a v rukách ho držal s veľkou reťazou.

Uchopil šarkana, prastarého hada, ktorý je čertom a satanom, sputnal ho na tisíc rokov a sotil do podsvetia, zavrel, aby viacej nemýlil ľudí.”

– A nie je to tak? Že ľudí štvu proti sebe ľudia–satani?

Zdá sa, že sa mení úloha, Helena sa opytuje a ja by som mal odpovedať. Pretože neviem, chválím obraz, ktorý – hovorí ona – jej pramení zo srdca. Kým sa jej v ňom neobjaví, zatiaľ nevzikne ani obraz ani myšlienka. Raz povedala: „Je to rozkošná kľatba, maľovať.” Ako by to povedala teraz? –

Aj teraz len tak: nemám pokoja – keď maľujem a keď sa zrodí maľba, uspokojím sa. Neviem povedať, čo cítim, keď namaľujem ulicu v ktorej bývame...

Teraz je to najobľúbenejšia téma: čorvášska ulica. Tu máme obraz opretý o stenu. Komu čo pripomína? Starý dom? Nejaký dávny zážitok? Pre Helenu Čarejšovú táto ulica je dejiskom posledných desaťročí, dejiskom radostí a zármutkov. Ulica chorôb a ulica Angeliky, malej vnučky, ktorá ako dvojmesačná takto „videla“ túto záhradu a teraz keď príde, ako desaťročná, stoj čo stoj, chce ísť do gerendášskeho kúpeľa, lebo je krajší ako peštiansky...

Čas plynie kým sa nám podarí zase upliesť nite spomienok novým smerom: júl 1994, Trenčín, Slovensko. Svetové stretnutie insitných maliarov slovenského pôvodu. Z Maďarska bola prítomná jedine Helena Čarejšová-Hrabovská so siedmimi maľbami. Na recepcii, usporiadanej po zahájení výstavy, po trenčianskom speváckom zbore – len tak mimo programu – traja z Maďarska, Helena, jej manžel a Pavol Pakši, rodený v Slovenskom Komloši, zaspievali ako znie pieseň v tomto našom kraji. Napr. tú, že: „Pánboh daj dobrý večer, mamička moja...” – Predstavte si, aj oni ju poznali! Vtedy sme už spievali spolu...

Tu by nasledovala pauza, ale Helena spieva. Celú pieseň, tak ako v Trenčíne. Potom sa smejeme.

– Zastali sme autom na námestí. Začala som kresliť, kým Paľko Pakši niekam odišiel. Prišli ale dvaja policajti: „Parkujete na zakázanom mieste!” Hovorím: Ja auto ďalej neviem odniesť, ale keby ste nevideli, kreslím práve tam ten kostol. Už nebol nijaký problém s parkovaním. Pozerali ako kreslím.

Čas sa ale miňa. A koľko by sme sa mohli ešte rozprávať, ved' je tomu už dva roky ako sme sa nestretli. Mohli by sme hovoriť o tom, že Čorvášania v marci usporiadali pre Helenu dvadsaťročnú jubilejnú výstavu. V malom buletine písali o nej, že je čorvášska Júlia Dudášová Vanková. Neviem, že aká bola Júlia Dudášová ako človek, ako žena, viem ale aká je Helena: „Mňa požehnal Boh tým, že nikoho neviem nenávidieť.”

Podíva sa do diaľky, smerom k starým lúkam. My ich ešte nevidíme, len ona. Ale keď ich namaľuje, budeme ich vidieť všetci.

Ervin Sass

Preložil: Ján Hirka

Nevidomý roznášač svetla

Ó, kiež by mnohí
vidomí Slováci
boli tomuto slepému
podobní v láske k národu!

Ján Kollár

Povedzte, môže nevidomý
roznášať svetlo?
Povedzte, môže slepý čítať
a roznášať knihy?
Povedzte, môže slepec pešo
doputovať z Hačavy pri Tisovci
až na Dolnú zem, priam do jej srdca
na Čabu?

I keď rovesníci a pamätníci legendárneho slepca Mateja dávno nežijú, svedkov jeho počinov je neúrekom. Nepochybne ním je aj jeho vlastnou rukou napísaný životopis: JA, Matej HREBENDA, narodený roku Pána 1796, dňa 10. marca, ako o tom svedčí aj kniha života v osade Píla, spisujem svoj životopis na prosbu i žiadosť slovenských národovcov, s ktorými som sa za života postretal. Tak sa rozpomätúvam, že keď som sa ako päťročné dieťa s dietskami hrával, už vtedy moju očnú chybu zaznamenali a mňa slepým prezývali...

Tragédia nadaného chlapca začala v ranom detstve a sprevádzala ho po celý život. Ako deväťročný už nevládal čítať pri sviečke a neskôr už ani za denného svetla. Boh sa nad ním predsa len zmiloval, lebo čo chlapcovi ubral na zraku, o to väčšími mu vynahradil na pamäti a neskôr i na talente písať slávnostné a príležitostné verše.

Už ako jedenásťročný stráca matku a je odkázaný na svojho otca, ktorý však pred slabozrakým synom uprednostňoval trúnok. Otec bol papiernikom i učiteľom, a keďže chlapec sa mu videl neužitočný, najspokojnejší bol, keď ho ani nevidel. Nadaný Matej sa proti svojej vôli stal bedárskym mendíkom – pomocníkom kňazov i rectorov. Tí radi chodievali na krsty i sobáše, na kary i pohreby, kde sa im ušlo odmeny i keď zavše iba v podobe sýteho zájedku. A práve pri týchto slávnostných chvíľach, na ktoré rectori súkali verše, chlapcovo citlivé ucho vravelo, že také čosi by i ON dokázal. A tak sa stalo, že sa aj sirota a mendík Matej

pokúsil skladať verše, ktoré mali uposlucháčov úspech. Neskôr ich za pomoci priateľov odpisoval a rozposielal na adresy zámožnejších. Keď sa mu začalo dariť a stihol sa aj oženiť, krajinu zachvátila cholera a tá umorila i jeho manželku. Vyše roka žil ako vdovec, no potom sa v Čiernej Lehote zoznámil a Annou Choljavovou a berie si ju za ženu. *Píše:* Sme síce obaja chybní a žobráci, ja slepý a Anna chromá na nohy, ale obaja sme až po tento deň šťastní a spokojní s našim lósom i stavom, lebo hoci nič nemáme, nič nám ani nechýbuje.

Keďže ani psota nechodí po horách, ale po ľud'och, a Matej nechcel chodiť po žobrote, prijal službu na Krokave a neskôr na Hačave ako hlásnik. Lež túžba po slove a knižkách bola mocnejšia a na podnet najbližších sa dáva roznášať i zaobstarávať užitočné knižky.

Na nespočetné cesty, i na tú dolnozemskú, sa však vydáva ako suplikant vyberajúci milodary na stavbu školy i kostola na Hačave.

Tá chýrna DOLNOZEMSKÁ CESTA sa udiala roku Pána 1825 v mesiaci februári, kam nevidomého Hrebendu sprevádzal Pavol Haval. *Píše:* Na svojej piatej ceste som prešiel Mátru, Kál, Jászapáti a Szolnok a stade som došiel až na Szarvas, Békéscsabu, Mezöberény, Orosházu a Tótkomlós. Z týchto ciest prijali Hačavčania okolo 300 zlatých milodarov v šajnoch (vtedajšie peniaze) a pomocou tejto dobročinnosti aj slovenských evanjelických rodín na Dolnej zemi si mohli zbudovať kostol i školu.

Aj skúsený čitateľ a znalec vtedajších čias si sotva môže predstaviť strastiplnú a nekonečne dlhú cestu slepca so svojím priateľom a sprievodcom. Slúži ku cti i sláve našich predkov, že sa s Hrebendom podelili o peniaze, ktoré akiste sami potrebovali. I tak sa nám vynára otázka za otázkou, ako slepý Matej dokázal roznášať a ponúkať knižky, ktoré ani nečítal a len ťažko videl? Zasa nám prichodí pokloniť sa i jeho priateľom, ktorí mu knižky čítali a on, vďaka svojej už spomínanej dobrej pamäti, ich mohol odporúčať na čítanie aj iným. Na dlhé cesty po Slovensku chodieval sprvu sám, neskôr vinou slepoty si už netrúfal vykročiť bez sprievodcu, lebo, ako píše „vinou nešťastných príhod som mohol i ja svoj vlastný život utrátiť. Prvý raz pri Ratkovej som sa zviezol do jarku, ktorý voda vymyla, po druhý raz pri Porúbke som spadol do Váhu a vytiahnutý som bol iba vďaka pltníkovi.”

Áno, Mateja poznali aj pltníci, lebo neraz ho ochotne sami previezli dolu Hronom či Váhom. Aj cestu do Viedne za bratom konal po Váhu, rovnako ako cestu za Štúrovcami do Prešporka. Na cestách Hrebenda spoznával desiatky slovenských dejateľov, redaktorov i spisovateľov, kňazov i učiteľov, ktorým prinášal vzácne knižky a neraz i písomné odkazy. Osobne sa poznal s Kuzmánym i Chalupkom, viackrát navštívil Jána Kollára, Palkoviča, knihára Fejérpataky – Belopotockého. Ján Kollár si

jeho činnosť nesmierne vážil a oceňoval, najmä jeho zbierku ľudových piesní.

Vo svojom koši plnom knižiek, ktorý nosieval na chrbte, mal aj PAMÄTNÍK, svoju vlastnú knižku, do ktorej mu vpisovali venovania i spomienky už vtedy známi rodofubci. *Janko Čajak* mu napísal: On viac vidí v slepote svojej, ako mnohí filozofi pres veľké okulire. Ten človek, pod svojím chudobným sedliackym krojom a halenou je viac hoden než iní pod parádnym a cudzím vkusom vyzdobeným kabátcom. Sládkovič zase podčiarkuje myšlienku, že hoci sám je slepý, dokáže pre veci národné otvárať oči aj vidiacim.

Po vyše dvadsaťročnom putovaní s knižkami na chrbte, keď ako 70-ročný sotva už vládol chodiť, svoje najvzácnejšie knižky venuje Matici slovenskej a svoje bedárske úspory vyše dvesto zlatých dáva na rozvoj Revúckeho gymnázia.

Na sklonku života, vidiac jeho biedu, mu priateľ radí, aby skúsil pri svojom domci v Hačave predávať aspoň dohán, ocot a sviečky. Keď sa mu začalo dariť, ktosi nedobrá a grošachtivý starca prepadol, obuchom valašky zrazil na zem a okradol. Nevidomý roznášač svetla umiera 16. marca roku 1880 vo veku 84 rokov.

Hoci už jeho súčasníci vraveli o ňom div nie ako o živej legende, Matej Hrebenda bol nadovšetko chodiacim príkladom a vzorom obetavosti pre ostatných. Hoci sám žil v ustavičnej biede a tme, svoje svetlo roznášal do všetkých tmavých kútov, kde to bolo potrebné. V tomto roku si pripomíname 200 rokov od jeho narodenia.

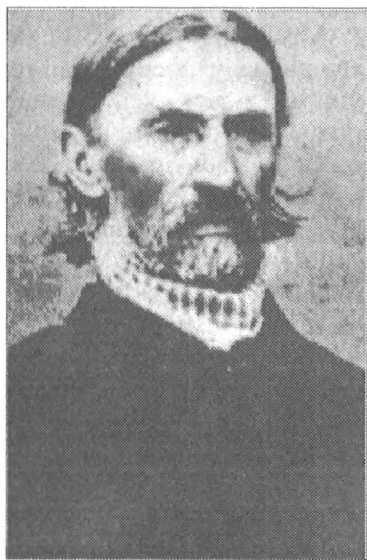
Nemôže slepý
slepého viesť,
tento slepý však bol
dobrým vodcom
i mnohému vidomému.
(*Karol Kuzmány*)

Valéria Kalná

Učiteľ triezvosti

MÁLOKTORÝ UČITEĽ mal na svoje povolanie také predpoklady i takú náročnú prípravu ako Samuel Jurkovič (Ďurkovič, Gyurkovics), ktorý sa narodil pred dvesto rokmi (9. II. 1796) v Brezovej. Ešte ako školák, dieťa chudobných rodičov, často pobýval u svojho ujca – lekárnik v zadunajskom Rábe (Győr). Ujo sa stal jeho mecenášom, uňho sa naučil hrať na klavír i po maďarsky. Neskôr, opäť vďaka rozhl'adenému ujovi, sa naučil po nemecky i latinsky, ba na banskobystrickom lýceu sa pustil i do francúzštiny. Vďaka znalostiam cudzích jazykov mohol čítať zahraničnú literatúru a tak dovidieť ďalej, ako jeho rovesníci, žijúci v podhorských dedinách v okolí Myjavy a Senice.

Lež ideály učiteľa Jurkoviča, pre ktoré žil a ktorým veril, sa zrútili, keď otvoril dvere na malotriednej škole a uvidel svojich zverencov sedieť natlačených v nepohodlných laviciach. Deti boli unavené od roboty doma i od ťažkého vzduchu v nevetranej miestnosti. V tamtých rokoch sa učievalo iba za zimných mesiacov, keď ubudlo roboty okolo domu, no v zime, keď deti prichádzali do školy, cestu zdolali iba tí najodolnejší a zaobutí. Jurkovič si uvedomoval, že ťažko viniť biednych rodičov, keď ku škole a najmä k učiteľovi si nenašli lepší vzťah ani zemaní a šľachtici. Tí posmechom a mizernou plácou ponižovali učiteľa, navyše ak šlo o rodolúba, akým nepochybne bol Samuel Jurkovič.

Jeho prvou učiteľskou „štáciou“ bolo Nové Mesto nad Váhom, kde sa ako jeden z prvých podujal aj na výuku v nedeľných školách: do lavíc svojich detí si sadali gazdíkovia, roľníci i kopaničiari, aby sa naučili čítať, písať a rátať. Neskôr, už ako gramotní, si mohli aj sami dačo užitočné prečítať. V tom čase vari v celej Nitrianskej stolici roľníci orali dreveným pluhom a obilie mlátili kopytami koní na holohumnici, nedbajúc na vysoké straty. Rovnako zaostalý bol aj trojpoľný systém, pri ktorom jedna tretina ornej pôdy ležala ladom. Jurkovič povznášal ich myslenie, vídenie i prácu aj názorným spôsobom priamo na poli. Spoločne sadili ovocné stromy, vinohrady i okrasné kríky a stromy užitočné na drevo. Keďže ako ženatý

a otec troch detí nevládal vyživiť svoju rodinu, aj notárčil, ba pred Vianocami vedno so ženou vypekali a predávali oblátky. On sám dokázal skladať veselé sobášne vinše i smutné rozlúčky na pohreboch a karoch.

PO PÄTNÁSTICH ROKOCH už ako skúsený učiteľ prichádza do Sobotišťa na Záhorí, ktoré sa v tých rokoch podobalo väčšmi na mestečko, ako na dedinu: vďaka habánskej tradícii tu žili nielen keramikári, ale rozvinuli sa aj ďalšie remeslá. Patrili k nim mlynári, vareškári, obuvníci, súkenníci, plátenníci. No, žiaľ, najväčšmi sa darilo krčmárom. V päťtisícovom mestečku bolo 22 krčiem a hoci kopaničiari si svoje slivky dokázali premeniť na slivovicu aj sami, na jarmokoch vyhľadávali aj krčmy.

Jurkovič bol z toho stavu zhrozený a do svojho denníka si píše: Najprv musím vzkriesiť deti a napísať pre ne zrozumiteľné a praktické učebnice z prírodopisu, zemepisu a ľudovýchovy. Osvetu šíri svojimi osvedčenými nedeľnými školami, zakladaním spolkov triczvosti i ďalšími užitočnými ľudovýchovnými počinmi. Do histórie však vchádza ako zakladateľ ľudového peňažného spolku – prvého svojpomocného družstva nielen v Uhorsku, ale aj v Európe pod názvom *Gazdovský spolok*. Dovtedy nevidaný demokratizmus spolku spočíval v tom, že za 30 gracijarový vklad mal každý člen právo na jeden hlas bez rozdielu veku, postavenia, náboženstva a pohlavia. Každý člen vlastnil knižku, do ktorej sa zapisovalo, čo do spolku vložil a koľko si prípadne vypožičal na 6 percentný úrok. Ten úrok bol na tie šasy zázračne priťažlivý, lebo tamojší krčmári, úžerníci „lapiduchovia“ nivočili vysokými úrokmi nielen vrchárov, ale aj skúsených gazdov. Je obdivuhodné, že Jurkovič do stanov spolku vpísal aj všeužitočné pravidlá, ktoré každý člen musel stvrdiť podpisom a dodržiavať: člen stráca členstvo a jemu prislúchajúce výhody, ak sa dokáže, že ide o ožrana, kmína, či kartára.

Chýr o užitočnosti spolku sa čoskoro rozletel za chotár Sobotišťa a jeho myšlienky sa udomácnili aj na Myjave, Brezovej, na strednom Slovensku, v Mošovciach, Blatnici, Brezne, Liptovskom Mikuláši, ale aj pod Tatrami vo Važci. Nás osobitne zaujíma a teší, že podobné spolky vznikli aj v Novom Sade, Petrovci i v Pitvaroši. Môžeme predpokladať, že vznikli aj na Čabe a v okolí, kde bolo silné agrárne cítenie aj vďaka činorodej poslaneckej aktivite Áchima a Hodžu. Veď v roku 1912 vzniká v Budapešti celouhorská centrála, ktorá zastrešovala nespočetné roľnícke úverové a potravinové družstvá. Je prirodzené, že spolky sa prispôbovali podmienkam v regiónoch kde vznikali. I keď Jurkovičov spolok po šiestich rokoch zanikol, myšlienky zakladateľa naďalej žijú a lanského roku pri 150-om výročí založenia spolku sa učiteľovi zo Sobotišťa opätovne dostalo uznanie mnohých európskych krajín. Inými slovami – splnilo sa i jeho želania, ktoré vyslovil pri zakladaní spolku: *Želajme si, aby tento prvý*

kvet do blata zašľapaný nebol, ale priniesol široké a hojné ovocie aj v ďalších podobných ústavoch.

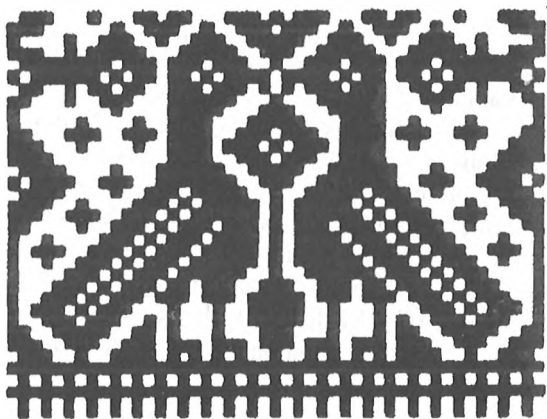
SAMUEL JURKOVIČ vchádza do klenotnice národnej kultúry aj ako divadelník, ktorý roku 1841 zakladá *Národňje slovenskuo divadlo Nitranskuo*, lebo vtedy aj Sobotišťe patrilo do Nitrianskej župy. Prvé úspešné predstavenie za pomoci Štúrovcov a študentov sa odohralo v domci číslo 37 u kováča Baumgartnera. Najväčší obdiv patrilo odvážnej a uvedomelej slovenskej dievčine Aničke Jurkovičovej – dcéry Samuclovej, ktorá sa ako prvá odvážila vystúpiť na javisko ako herečka, lebo dovtedy ženské role na Slovensku hrávali iba muži. Táto odvážna dievčina sa neskôr stala manželkou J. M. Hurbana.

V revolučných rokoch bol aj Jurkovič obvinený z buričstva, a preto, keď si chcel zachrániť život, musel sa skrývať na Morave a neskôr v Prahe.

Aby som si oživila myšlienky na rodolúba Jurkoviča, vybrala som sa za ním do Sobotišťa, ktoré je jeho menom i činmi skrz-naskrz popísané: žije školička, v ktorej vyučoval, žije aj domček, v ktorom zakladali spolok i spomínaný dom, v ktorom hrávali divadlo. Od lanského roku však žije aj múzeum zasvätené jeho práci. Človeka poteší, že žijú aj stromy v lipovom háji, ktoré vysadili členovia spolku a tak isto aj Aničkina studnička, kde sa národovci schádzali.

Je viac ako symbolické, že priamy potomok Samuela, prvý slovenský národný umelec, chýrny architekt Dušan Jurkovič, ktorý je jeho vnukom, je autorom i tvorcom Bradla, mohly generála M. R. Štefánika. Na cintoríne v Brezovej odpočíva aj rodolúb Samuel Jurkovič, ktorý umrel v roku 1873.

Valéria Kalná

Veľký znalec a priateľ dolnozemských Slovákov sedemdesiatročný

Slovenský historik PhDr. Ján Sirácky, CSc. minulý rok sa dožil svojich 70. narodenín.

Z tejto príležitosti by sa patrilo predstaviť ho našim čitateľom, čo však pokladáme za zbytočné, veď medzi Sloákmi na Dolnej zemi – v Maďarsku, v Rumunsku a predovšetkým vo Vojvodine – „pána doktora“ a dobrého kamaráta Siráckeho veľmi dobre poznajú.

Ako spolupracovník Ústavu pre zahraničných Slovákov Matica slovenskej veľmi mnoho sa pohyboval medzi nimi.

Známy je však predovšetkým ako historik svojím výskumom

problematiky vysťahovalectva Slovákov na Dolnú zem. Jeho základná knižka v tejto téme má titul „Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem v 18. a 19. storočí“ a bola vydaná i dvakrát (Vydavateľstvo SAV, Bratislava 1966; Matica slovenská, Martin 1971). Okrem tejto vydal ešte dve ďalšie o vysťahovalectve: „Slováci vo svete 1.“ (Autor Ján Sirácky a kolektív. Matica slovenská, Martin 1981) a „Dlhé hľadanie domova“ (Matica slovenská, Martin 1985).

Tematikou vysťahovalectva Ján Sirácky sa zaoberal i v mnohých štúdiách, ktoré boli uverejňované v rôznych zborníkoch a iných periodikách na Slovensku a inde.

Čabianski Slováci sú mu zvlášť povďační za jeho pomoc pri vydaní obnoveného Čabianskeho kalendára v roku 1991. Z vedeckej tvorby Jána Siráckeho vyberáme pre čitateľov úryvok z knižky „Slováci vo svete“.

Jednotlivé etapy sťahovania a osídľovania

Pri sťahovaní slovenských poddaných na Dolnú zem a následnom vzniku a rozvoja slovenského osídlenia rozoznávame tri výrazné etapy. Prvá zahŕňa obdobie rokov 1690–1710, druhá 1711–1740, tretia roky 1745–1790 s doznievaním až do polovice 19. storočia, avšak vtedy sťahovanie už nenadobudlo takú intenzitu ako v uvedených (viac-menej ucelených) etapách a výraznejšie (s výnimkou Chorvátska-Slavónie a Bihorských hôr v Rumunsku) neovplyvnilo rozvoj slovenského osídlenia na Dolnej zemi, pre ktoré je v 19. storočí skôr charakteristická sekundárna, prípadne aj terciárna kolonizácia už existujúcich slovenských osád.

K prvej etape, ktorá znamenala prvé pozoruhodnejšie pohyby obyvateľstva v Novohrade a Honte v poslednom desaťročí 17. storočia, priniesol novšie údaje J. Manga, využijúc staršie rukopisné práce J. Boroviho a F. Radvániho, svedčiace o značnom pohybe obyvateľstva v spustnutých krajoch Novohradu a o vzniku početných cirkevných zborov, ktoré nové obyvateľstvo vytváralo. Keď Borovi zisťoval obdobie vzniku matrik, najstaršiu zistil v Divíne (od roku 1690), za ňou nasledovali ďalšie: v Szécsényi 1694, v Kazáre (Kozárka) 1695, v Haliči 1696 a v Sósartyáne 1697. O Kazáre Borovi zapísal, že koncom 17. storočia sa v rubrike krstených vyskytujú mená viacerých nových manželských párov, z čoho usúdil, že v tomto období – sčasti v dôsledku útekov, sčasti v dôsledku osídľovania – do jednotlivých dedín prichádzali „nové a nové roje”. To zodpovedá aj našim poznatkom, že už v tomto období začalo prúdenie slovenských poddaných na juh, a to aj zo severnejších slovenských stolíc (Oravskej, Liptovskej, Turčianskej, Zvolenskej, resp. Trenčianskej, Nitrianskej atď.).

V tomto období išlo prevažne o živelné sťahovanie sa poddanského obyvateľstva. Ako zistil J. Zólyomi, takto sa začali osídľovať obce Szügy (Sudice), Lucfalva (Lucín), Bodony (neskoršie Kétbodyony), Csesztve, ale aj ďalšie obce. Organizovane sa tu osídlil iba Balassagyarmat roku 1690. Nohohradská osada Bánk, ktorá za tureckých vojen spustla, bola znova osídlená Slovákmi z hornej časti Novohradskej a Hontianskej stolice roku 1680. „Slovákmi z Horniakov” bol osídlený aj Vanyarc (Veňarec), a to z tej časti Novohradskej stolice, ktorá hraničí so Zvolenskou.

Plak slovenského obyvateľstva zo severu na juh v tomto období pokladáme za prirodzený: veď len vo vtedajšej Novohradskej stolici 43 dedín bolo úplne zničených a 32 dedín vyľudnených. V dôsledku bojov

v rámci stavovských povstaní, najmä za povstania Františka Rákócziho II. ostalo bez obyvateľstva ďalších 20 dedín. Vtedy časť obyvateľstva ušla do severnejších oblastí, aby sa neskoršie s príchodom pokojnejších čias vrátila. Prvá vlna osídľovania Slovákov bola ešte pomerne slabá. Na západe sa dostala iba k Dunaju, ktorý len výnimočne prekročila. Hoci, ako sme spomínali, Peštianska a Hevešská stolica už roku 1708 verejne vyzývali ľud, aby osídlil ich územie, z väčšej časti spustošené. V Peštianskej stolici bola znovu osídlená iba Acsa (Jača) a roku 1688 sa Slováci z Hontianskej a Zvolenskej stolice po výzve osadili v Mária-puste v Hevešskej stolici na brehu Tisy.

Po mieri v Satu Mare, keď sa začína *druhá etapa* osídľovania slovenských poddaných, už nielen v Novohrade, ale intenzívnejšie aj v Peštianskej stolici a v Zátisi, podiel obyvateľstva zo severnejších slovenských stolíc sa zvyšuje. Avšak do nového pohybu sa dostávajú aj tí, ktorí sa predtým z týchto stolíc osadili v Novohrade či Honte.

Súpis z roku 1715 zaznamenal na území terajšej Novohradskej župy v MR prítomnosť Slovákov aspoň v 25 osadách a jasne dokazuje pôvod tunajších Slovákov z Oravy, Liptova, Turca, Gemera i zo Zvolenskej Hontianskej stolice. V tom istom období sa tu osadzovalo aj maďarské obyvateľstvo, ktoré sa často pomiešané so slovenským vracalo zo severnejších oblastí.

Cez územie Novohradskej stolice prešlo najviac slovenských poddaných na svojej ceste na Dolnú zem. Bola to najcharakteristickejšia cesta pre pohyby slovenského obyvateľstva južným smerom v prvej, ale do značnej miery aj v druhej a tretej etape.

V druhej etape (1711–1740), resp. v jej prvej polovici sa slovenskí poddaní usadzujú aj v početných osadách Peštianskej stolice (napr. v Maglóde 1710, Aszóde 1713, Bényi 1715, Kiskőrösi 1718, v Sári a Miske 1719). V tomto období vzniklo slovenské osídlenie aj v severnej časti Zadunajska (v stolicách Komárom, Esztergom a Fejér). V Peštianskej stolici sa Slováci neskoršie osadili aj v ďalších dedinách, takže vôbec neprekvapuje, že súpis z roku 1773 zistil ich prítomnosť až v 63 obciach tejto stolice.

Početní slovenskí poddaní tlačiaci sa na územie medzi Dunajom a Tisou pôvodne zo severného, stredného a južného Slovenska, ktorí sa tu na istý čas osadili už v druhej polovici tejto etapy, po roku 1720, spolu s ďalšími Slovákmí idúcimi týmto smerom začali osídľovať aj Békéšsku stolicu, resp. ďalšie oblasti v Zátisi, kde v ďalších desaťročiach vzniklo početné a pomerne kompaktné slovenské osídlenie reprezentované predovšetkým Békéšskou Čabou, Sarvašom a Mezöberényom – Poľným Berinčokom. Ostatné tunajšie sídla osídlili slovenskí poddaní z väčšej časti až v ďalšej, tretej etape osídľovania, predovšetkým ako výsledok sekundárnej, resp.

terciárnej kolonizácie v týchto krajochoch, a už menej z iných uhorských stolíc alebo z územia Slovenska. Ďalšie sídla Slovákov, ako sa o tom ešte zmienime, vznikli až v 19. storočí najmä ďalšou kolonizáciou z existujúcich osád.

V *tretej etape* osídľovania Slovákov na Dolnej zemi vznikajú aj ich osady vo vtedajšom najjužnejšom Uhorsku, v Báčke, Srijeme a Banáte (v súčasnosti tieto oblasti tvoria juhoslovanskú Vojvodinu)...

Aj značná časť slovenských poddaných, ktorí sa v prvých desaťročiach 18. storočia osadili v békésskej oblasti, čoskoro opúšťa svoje pôvodné sídla a putuje do ďalších. Tak ako v iných stoliciach, i tu obyvateľstvo ešte dlho po príchode prvých slovenských prisťahovalcov bolo v značnom pohybe. Tak vznikol roku 1746 Tótkomlós – Slovenský Komlós –, o rok neskôršie Mokrý (Apatelek, teraz Mocrea v župe Arad v RR). Roku 1754 sa početné slovenské rodiny zo Sarvaša, Békésskej Čaby (ale už aj zo Slovenského Komlóša) presťahovali do Nyíregyházy v Sabolčskej stolici.

Začiatkom 19. storočia sa v békésskej oblasti uskutočňovala ďalšia sekundárna kolonizácia najmä z osád so slovenským osídlením, ktoré vznikli v prvej polovici 18. storočia. Vtedy sa chudobným slovenským poddaným ukázali možnosti osadiť sa na majetkoch kráľovskej komory v Čanádskej a Aradskej stolici. Tak začiatkom 19. storočia početné slovenské rodiny zo Slovenského Komlóša, Sarvaša, Békésskej Čaby i Poľného Berinčoka osídlili Nadlak (Nádlac), neskôršie veľkú a aj z národnokultúrneho ohľadu významnú obec v Aradskej stolici (RR). Avšak chudobní Nadlačania, ktorí nezískali pôdu, prechádzajú ako tabačiarri roku 1815–1816 do neďalekého Pitvaroša v Čanádskej stolici. V rokoch 1844–1845 vznikli tu dve ďalšie slovenské osady, Ambrózfalva a Csanádalberti.

Podobným spôsobom vznikol aj Nagybánhegyes – Veľký Bánhedeš (v minulosti Tótbánhegyes), ktorý osídlili Slováci zo Slovenského Komlóša, Nadlaku a Békésskej Čaby, a niektoré ďalšie obce v tejto oblasti.

No prúdenie obyvateľstva zo severnejších stolíc do južnejších neprestalo ani v 19. storočí a zdá sa, že bolo intenzívnejšie ako sme pôvodne predpokladali, resp. že okrem početných sezónnych robotníkov, ktorých časť sa osadzovala aj v békéssko-čanádskej oblasti, prúdili sem ďalší osídlenci (aj organizovane) s úmyslom natrvalo tu zakotviť. Tak sem prišli po roku 1814 ako noví obyvatelia tabačiarri z Hevešskej, Novohradskej, Gemerskej a Oravskej stolice a osadili sa vo viacerých obciach so zmiešaným slovensko-maďarským obyvateľstvom (Mezőkovácsháza, Reformátuskovács háza atď.), ktoré prišlo aj z niektorých ďalších stolíc (z Báčsko-bodrockej, Boršodskej a Temešskej). Aj niektoré novšie poznatky z Novohradskej stolice svedčia o tom, že napr. z Veľkých Stracín v rokoch 1810–1817 až 33 mužov a 32 žien „odišlo do dolných častí krajiny“. Na jar roku 1815 sa údajne celé obyvateľstvo novohradských dedín Sámsonházy a Szupataku vysťahovalo do Bánátu...

Štefan LAMI

– jeden z najvýznamnejších slovenských osvetových pracovníkov posledných desaťročí u nás v Maďarsku v minulom roku oslávil svoje sedemdesiate narodeniny. Tiež v roku 1995 vyšla jeho nasledujúca – dúfajme nie posledná – publikácia „Dedinské príbehy“, o ktorej autor vo svojich poznámkach hovorí nasledovné.

„Aj sám som dedinčan. Narodil som sa v chudobnej sedliackej rodine roku 1925 v údolí Galgy, v Pišpeku. Tu som prežil svoje detské roky, aj roky dospievania. Koncom štyridsiatych rokov spoločenský

pohyb aj mňa zavial do hlavného mesta. Stal som sa osvetovým pracovníkom. Vyššie štúdiá som si robil vedľa práce. Ale mojej rodnej dedinke som vždy ostal verný. Môj domov, aj domov mojej rodiny bol, je, aj vždy bude Pišpek...”

Obidve spomenuté udalosti nám kladú za úlohu uverejniť v našom kalendári jednu z jeho rozprávok pre dospelých.

O somárovi

Z celkom dúveryhodného prameňa, od babky Zaťkovej viem, že najšťastnejším medzi zvieratami je somár. Jedinou jeho slabosťou je, že trochu zmeškal, keď rozdeľovali rozum.

Bolo to vtedy, keď už dobrý Stvoriteľ aj zvierací svet stvoril, a chcel každú zver niečím zvláštnym obdarovať. Zvieratá si postáli do radu a hlásili sa, keď Stvoriteľ ponúkal pre ne vhodný dar, ako rýchlobežiacce nohy, nádherné parohy, alebo jagavé perie...

– Kto chce mať veľa rozumu? – spýtal sa Stvoriteľ. Somár veľmi chcel byť múdry. Aj sa hlásil chudák, ale stál veľmi vzadu v húfe zvierat, a bol trochu aj zachrípnutý, nepodarilo sa mu na seba pripútať pozornosť Stvoriteľa. Had mal šťastie, keďže stál vpredu, rozum dostal on. Keď prišiel rad na somára, Boh práve uši rozdával.

– Veľmi ľutujem, somárik, že sa ti málo ušlo z rozumu, ale ti to vynahradím ušami. Uvidíš, veľmi ich budeš potrebovať. Keď sa raz zem zaľudní a od hluku bohatých sa nedostanú ku mne prosby chudobných,

maj sluch pre tieto veci ty, lebo vedz, ty budeš nosiť ťarchu chudobných! – prihováral sa mu Stvoriteľ. Čo mal chudák somárík robiť? Podľakoval sa za božský dar a odpovedal:

– Namojveru Bože môj, odvd'ačím sa.

Ani náhodou by nebol nazval Boha pánom, veď vtedy ešte páni neboli. Pravda je, že neskôr sa ich dosť nahromadilo. Až natoľko, že aj z Boha pána urobili. A tam, kde je veľa pánov, je ešte viac chudákov. Veru, krotký somár aj potreboval tie dlhé uši, aby s'ťažnosti chudobných vypočul.

Prihodilo sa raz, že za svoje dlhé uši sa mohol odvd'ačiť aj samému Pánovi. Ako je známe aj z biblie, Kristus pán – pozorujete, on bol už pánom – v prvú Kvetnú nedeľu prišiel do Jeruzalema na somárovi. A prečo práve na somárovi? – o tom biblia už nehovorí. Ale hovorila o tom babka Zat'ková.

Na slávnostný pochod v Kvetnú nedeľu učenici Majstra hľadali koňa, ale ho nikde nemohli nájsť. Až ho našiel sám pán Ježiš ako sa na lúke pásol. Prihováral sa mu:

– Pod', kôň, odnesieš ma do Jeruzalema. – Kôň mu na to takto odpovedal: – Pane, som hladný, dovoľ, aby som sa ešte pásol!

– Dobre, iba sa ty pas. – Od tých čias kôň stále žerie a nikdy sa nenasýti.

Somár, ktorý sa vo veľmi ďalekom jarku pásol, vďaka svojim dlhým ušiam, počul tento rozhovor. Práve vtedy bol zahryzol do jednej trstiny, ale ju ani nedojedol, ponáhlal sa na pomoc pánu Ježišovi. A dôkazom toho, že sa to tak stalo, je znak somárskych zubov, ktorý podnes vidno na trstine. Kto neverí, môže sa o tom presvedčiť. Somár načas došiel ku pánovi Kristovi a navrhol mu, že ho on odnesie do Jeruzalema. Ten prijal jeho službu so slovami:

– Kráľovi chudobných sa aj patrí, aby na svoje veľké poslanie sa pustil na somárovi, ktorý je nositeľom ťarchy chudobných.

Na záver len toľko: ani by som sa nedal do polemiky so zoológmi a historikmi, či babka Zat'ková má pravdu v príbehu o somárových ušiach, alebo nie. Je tu pred nami neodškriepiteľný fakt, že aj naša spoločnosť posudzuje somára ináč ako koňa, lebo za koňa treba platiť úctyhodnú daň, kým chov somára je oslobodený od dane.

Som naozaj iná?

V sále ich už bolo plno. Každý čakal, kedy sa začne diskotéka. Sedeli okolo stolov, zhovárali sa, smiali a kričali, niektorí stáli, keďže si už nenašli miesto.

Janka tiež sedela. Prišla sem s priateľkami. Tu ešte nikdy nebola a tak sa zvedavo pozerala, skúmala nové tváre. Priateľkám sa nepletla do reči, radšej ich počúvala. Dievčatá hovorili o chlapcoch: kto s kým chodí, s kým by chceli dnes večer tancovať. Keď sa smiali, aj Janka sa zasmiala, ved' bola veselá. Hoci mala aj obavy, že s kým bude tancovať a či bude tancovať, pozvú ju vôbec? Ale vtedy jej zaznela v ušiach Kristínina poznámka: „Janka! Ty budeš dnes najkrajšia!” – a videla na nej, že nežartuje, myslela to vážne, čo povedala. Toto Janku ukludnilo, ba nevedomky sa usmiala.

K čiernym hustým vlasom sa jej perfektne hodili červené, podľa najnovšej módy šité šaty, ktoré doplnila čiernou mašličkou. Ba aj krátke čižmičky mala červené. Dievčatá obdivujúc ju hádam jej málo aj závideli. Niekoľko chlapcov už z dverí zbadalo pekné neznáme dievča a upútalo ich pozornosť. Janke sa to páčilo, ale sa pretvarovala, že to ani nezbadala.

O 7-ej sa presne začala diskotéka. Páry razom vstali a šli tancovať do stredu sály. Vždy viacerí vstali, miesta bolo vždy menej. Janka pozerala tancujúce postavy, sotva ich videla, v sále bola tma.

– Ideš tancovať? – Janka pozrela, stál pred ňou vysoký, plavovlasý chlapec a čakal odpoveď.

Dievča kývlo a vstalo, pustilo sa medzi tancujúcich. Chlapca si pozrela len keď už tancovali. Vlastne dobre vyzerá, má peknú tvár. Okolo úst má niečo, čo môže byť namyslenosť, alebo posmešok sa skrýva... šaty má upravené, biela košeľa. Toto môže byť jeden „elitný“ chalan – takéto myšlienky mala Janka počas tancovania. Ale potom akoby bola zabudla na chlapca, len tancovala, skoro nič nevidela.

– Nie si unavená? – spýtal sa chlapec.

– Pod', vypime jednu kolu – navrhol a chytil dievča za plece.

– Prosím. Tu je kola.

– Ďakujem – usmiala sa. Trošku bola v pomykove, že si ju chlapec tak premeral pohľadom.

– Ináč som Šaňo, a teba ako volajú?

– Janka.

– Hm, čudné meno – zdvihol si plecيا. – Janka... to je maďarské meno?

-- Áno. Aj v Maďarsku je takéto meno, ale ja nie som Maďarka. Predkov mám Slovákov.

– Tótov? Vtedy...

– Nie Tótov – skočila mu do slova Janka. Hlas mala rázny, tvrdý:
– Starí rodičia, Slováci, po II. svetovej vojne prišli do Maďarska. Mama sa mi narodila ešte v Martine. Starí rodičia veľmi málo vedia po maďarsky...
– A ty vieš po tótsky... čiže slovensky? – spýtal sa chlapec, v hlase mal výsmešok. Janka to zbadala a srdce jej zaliala horkosť.

– Pravdaže viem, chodím do slovenského gymnázia. Tam sa učíme slovenský spisovný jazyk.

– Mne sa nepáči slovenský jazyk, taký je ako ruský. – Anglický je niččo, tým sa aj uplatniť môžeš. – pokývol chlapec a ústa si natiahol na grimasu. Vtedy sa mu objavila okolo úst akási jamka, akoby sa smial.

– Ty vieš anglicky? – opýtala sa nečakane Janka.

Chlapec zvažnel. Akoby opovrhnutím premeriaval dievča.

– Viem – znela krátka odpoveď. – To je samozrejmé. – Zase pozrel na ňu, ale teraz ju tak pozeral, ako chlap pozerá ženu. Pritiahol sa bližšie k dievčaťu, kolená sa im dotýkali.

– Nemáš nikoho? – Janka kývla hlavou, nie. Zaujímavé, takéto „dobré dievča“ a nezbadat'... a pozeral sa do očí dievčaťa.

Janka sa málo dostala do rozpakov, sklopila oči. Hrdlo jej zvierala horkosť. Mrzelo ju, že chlapec je k nej taký povýšenecký, skoro opovržlivo sa zhováral s ňou.

– Čo máš proti slovenskému jazyku? Prečo ho nenávidíš? – zdvihla oči. Hlas jej znel upodozrievavo.

– „Neľúbim Tótov, zle je ich počúvať ako „potesujú“ – odpovedal chlapec bezočivo.

Janka nepovedala nič. Ak by bola aj chcela, ani vtedy by sa nebola vedela ozvať.

Chlapec vypil poslednú kvapku z fľaše a vstal.

– Tak ahoj, d'akujem za tanec – povedal dievčaťu s posmešným výrazom na tvári a stratil sa medzi tancujúcimi. Janke ako by boli dali „po hube“. Nechápavo pozerala za chlapcom. Najskôr nepochopila, čo sa stalo s ňou. Rozpačito sa poobzerala okolo seba, hanbila sa, že toľkí videli, ako ju chlapec zanechal. Potom vstala a vrátila sa do sály. Hľadala svoje kamarátky, ale tie už tancovali. Preto si sadla k oknu na jednu stoličku. Pláč sa jej tlačil do očí, nadávala na seba, že odišla s tým plavovlasým chlapcom tancovať, ale keď ju znovu pozval jeden chlapec do tanca, vstala a išla za ním. Počas tanca nevdojak preskúmala nového partnera.

„Nevyzerá zle“ – konštatovala v sebe. „Ale tvár má celkom bez citu, charakteru“ – sklamanosť ju zachvátila a už obanovala, že išla s ním tancovať. Onedlho bola pauza.

– Pod', sadnime si sem – navrhol chlapec a chytil ju okolo drieku. Janka sa nevedela vymaniť z objatia, preto nechala chlapcovu ruku, kým si nesadli.

- Ako sa voláš? – spýtal sa chlapec.
- Janka – odpovedalo dievča a napadlo ju, že asi pred hodinou to isté odznelo.
- Máš pekné meno! Ja som László. Chodíš do gymnázia Rózsa?
- Nie.
- Do gymnázia Közgé, Vízimű? – vymenúval gymnáziá v meste, ale Janka na každé povedala nie.
- Pracuješ... – pozeral na ňu bezradne.
- Nie, chodím do gymnázia.
- Do Rózsa?
- Nie. V tomto meste je ešte jedno gymnázium.
- Chlapec sa prekvapil a spýtavo pozerá na dievča.
- Do slovenského... Janka odpovedala ticho.
- Á, pravda – vyjasnila sa chlapcova tvár – na to som celkom zabudol.
- „Áno” myslela si Janka horko, ale nepovedala nič.
- A vieš po slovensky?
- Samozrejme – Janka tak cítila, že teraz ona povedala toto slovo tak cynicky ako jej ten plavovlasý chlapec pred hodinou. Ona nechcela byť cynická, ale ju bolelo, že chlapec sa ju pýtal na takú banalitu. Aj to ju urazilo, že chlapec len mávol rukou, keď povedal, že o tej škole celkom zabudol.
- Veľa je u nás Tótov – povytiahol plecيا chlapec – Aj ty si to?
- Slovenka som – kývla Janka. Opovržlivo sa pozerala na chlapca. Starí rodičia prišli z Československa, ja som sa už tu narodila a chcela pokračovať, ale pozerúc sa na chlapcovu tvár, na ktorej videla, že ho to nudí, prestala. Nemá to zmyslu. Tohto chalana to vôbec nezaujíma – myslela smutne a snažila sa usmievať, akoby ju nič nebolelo.
- Nehnevaj sa, hneď sa vrátim – vstal rýchlo chlapec a pustil sa k dverám.
- Janka rozmýšľajúc pozerala za chlapcom, ale ani kvapku nebanovala, že odišiel. Nepríde naspäť, odišiel „anglickým spôsobom” – myslela si a skoro sa rozosmiala.

Medzitým bol koniec pauzy, zhasli elektriku, ozvala sa hudba. Janka pozerala pred seba, ale nevedela rozmýšľať. Cítila sa celkom prázdna. Keď ju jeden chlapec pozval do tanca, mechanicky išla. Ani počas tancovania nepozrela na neho, len keď sa opýtal na jej meno, vtedy pozrela naň prvýkrát. Prekvapila sa, že akú peknú dokonalú tvár má jej partner. Z hnedých očí mu žiarilo teplo, čo až zatriaslo Jankiným srdcom.

– Jankou ma volajú – odpovedala – a teba?

Chlapec povedal meno, ale Janka to nepočula pre veľký hurháj. Znovu opýtat sa hanbila.

– Učíš sa? – pýtal sa chlapec. Janka prikývla – Chodím do gymnázia F. Rózsa –, priadala málo nerozhodne. Aj sama sa prekvapila tomu, čo

hovorila. Hlas zvnútra jej vyčítal „Zaprieš seba!“ Celá jej bytosť sa priecila tomu, aby pokračovala v hre. Ale predsa ostala ticho, neopravila sa: páčil sa jej chlapec, nechcela, aby ju aj on nechal.

– Ja chodím do rumunského gymnázia, teraz budem maturovať – usmieval sa na dievča.

Janke sa zastavil dych. Pozerala na chlapca, zahanbila sa.

– Si Rumun? – spýtala sa ticho.

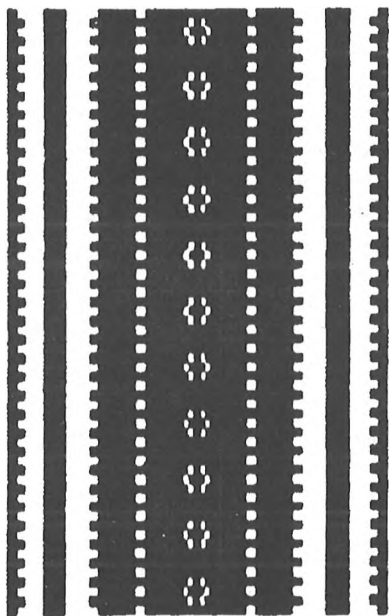
– Áno, – odpovedal usmievajúc sa chlapec – Rumun som, hoci som sa tu narodil v Maďarsku – zastavil sa na chvíľu – nezapieram, že som Rumun, nie je to hanba.

Janka bola v rozpakoch, hanbila sa pred chlapcom. Hanbila sa, že ona nevyznala svoj pôvod, nemohla povedať – som Slovenka! Bola zbabelá. Alebo len jednoducho chcela si udržať tohto sympatického chlapca. Bála sa, že ju aj tento hnedovlasý chlapec nechá.

– A ja som Slovenka – pozrela do chlapcových očí. Usmial sa a ona zostala celkom kľudná. Vedela, že tento chlapec jej neodíde. Usmievala sa na neho a tancovala už celkom spokojná a šťastná.

Alžbeta Kolarovská

Preklad: Zuzana Kunovcová Gulyásová

Slovenská stredná škola v Nadlaku

50-ročná

V druhej polovici októbra minulého roku slovenská stredná škola v Nadlaku si pripomenula 50 rokov svojej existencie. Súčasťou osláv bola aj medzinárodná vedecká konferencia „Slovenské stredné školy a školy na Dolnej zemi“, ktorá sa zaoberala širokou problematikou slovenských stredných škôl v Juhoslávii, Maďarsku a Rumunsku. Pravda, najviac príspevkov nadväzovalo na jubileum nadlackého lýcea – strednej školy, ktorá bola založená práve pred 50 rokmi.

Nadlak ako prirodzené centrum rumunských Slovákov obývaný pomerne veľkým počtom obyvateľov slovenskej národnosti, v ktorom vyvíjal bohatú národnoosvetovú činnosť rad spolkov, si stále viac a viac uvedomoval nedostatok vlastnej inteligencie. Potom tu boli čulé styky so Slovenskom, ktoré tento stav ešte viac zdôrazňovali. Aj styky s bihorskosälajskou oblasťou sa prehlbovali, veď práve tam bol veľký počet negramotných a školu nenavštevujúcich detí. Československo–rumunská kultúrna dohoda z 22. októbra 1936 a na ňu nadväzujúca medzištátna dohoda podpísaná 1938 upresnila možnosti pôsobenia učiteľov zo Slovenska na slovenských školách v Rumunsku. Priniesla bohaté ovocie. Počet detí, ktoré školu navštevovali, sa zvýšil, aj dochádzka sa zlepšila, vyučovací proces sa skvalitnil.

Budova strednej školy v Nadlaku. V popredí skupina učiteľov i profesorov, účastníkov informačného kurzu

Bolo ale jasné, že tento stav je len dočasný, že Slováci, ak sa chcú udržať ako národnosť, musia hľadať možnosť vychovať si svoje vlastné kádre tvoriace národnú inteligenciu. K tomuto presvedčeniu nútila aj okolnosť, že najmä v bihorskó-sălajskej oblasti životné podmienky boli ťažké: nebolo ciest, dopravných prostriedkov, elektriny, diviaky a vlci boli častými hosťami, do školy sa chodilo niekoľko kilometrov cez les...

Myšlienka strednej školy sa črtala stále jasnejšie, ale nadlacksá verejnosť bola rozdelená aj pri určení jej profilu. Už v 30. rokoch miestny farár Ján Kmet' presadzoval myšlienku založiť strednú poľnohospodársku školu, ale návrh bol zamietnutý cirkevníkmi. Táto istá myšlienka začala oživovať aj v polovici štyridsiatych rokov. Argumentovalo sa dobrými podmienkami pre poľnohospodárstvo majúce za vzor neďaleké mestečko Sarvaš a jeho poľnohospodársku školu. Na druhej strane iná časť inteligencia, najmä veľmi aktívni členovia Československého zväzu, dokazovali potrebu strednej školy širšieho rozsahu a možnosti. V týchto podmienkach dňa 25. novembra 1845 vzniklo Československé štátne gymnázium – ako prvá a jediná stredná slovenská škola v Rumunsku. Miestna evanjelická cirkev venovala tejto škole svoju poschodovú budovu, ktorá dovtedy fungovala ako Hotel Slovák. V roku 1948 gymnázium mení všeobecno-vzdelávací profil a vzniká pedagogická škola, ktorú počnúc rokom 1952 opúšťajú prví riadni absolventi – učitelia a nastupujú učiť do slovenských škôl v bihorskej, ale aj banátskej oblasti.

Všeobecne školu skončilo 5 promócií absolventov v počte 100 žiakov, včetně absolventov súkromných tried a prvej série promócií 1952, ktorej sa povolilo v jednom roku zakončiť dva ročníky. Potom škola mala rôzne profily a názvy, ale periodicky sa k pedagogickému profilu po určitom odstupe vždy vracala. Ide o roky 1972, 1977, 1995, keď v nej pedagogickú prípravu ukončilo 69 absolventov, z ktorých 17 pre školy s vyučovacím jazykom českým (boli to deti českej národnosti najmä zo žúp Caras-Severin a Mehedinți, ktoré vyštudovali v Nadlaku, obdržali učiteľský diplom a navrátili sa domov). Za zmienku stojí, tak trochu symbolická skutočnosť, že práve v jej päťdesiatom roku, v lete, školu opustili 29 absolventi – učitelia a v septembri nastúpil ďalší pedagogický ročník – 26 žiakov (11 slovenskej a 15 českej národnosti).

Názvy ako aj profily školy sa pomerne často menili. Najprv to bolo – ako sme už spomenuli – Československé štátne gymnázium, potom Pedagogická škola, ďalej Stredná škola J. A. Komenského, nasledovali teoretické lýceum, humanisticko-reálne, priemyselné a v súčasnosti Školské priemyselné stredisko J. G. Tajovského v Nadlaku. Uvedené názvy ako aj profily sú dôsledkom rôznych vnútropolitických zmien i orientácií, ktorým sa škola ako štátna inštitúcia musela prispôbovať.

V prvých rokoch škola zápasila s akútnym nedostatkom kvalifikovaných kádrov. Tak napríklad na začiatku školského roku 1949/1950, keď bolo zapísaných 550 žiakov, chýbali dvaja učitelia pre základnú školu a štyria stredoškolskí profesori, chýbali učebnice (používali sa staršie zo Slovenska napr. Otava, Okienko, Slovenčina moja, Kniha reálií a pod). Lekcie sa žiakom nadiktovali, alebo napísali na tabuľu. Majúc na zreteli nedostatok učiteľiek pre materské školy, popri strednej škole bol zorganizovaný jednoročný kurz v školskom roku 1949/1950, ktorého sa zúčastnilo 110 žiačok z aradskej i bihorskej župy. Pre žiakov, ktorí prišli z iných lokalít, alebo bývali na sálaši, za pomoci miestnych orgánov sa zriadil internát. V niektorých rokoch nebolo dosť kuriva, a tak si sami žiaci v určitom poradí prinášali drevo z domu alebo rodičia celej triedy sa dohodli a spolu zakúpili niekoľko „kočov“ dreva.

Dnes je stav školy podstatne iný. V roku 1962 sa slovenská stredná škola zjednotila s rumunskou strednou školou, a tak vznikli dve rovnoprávne sekcie so spoločným riaditeľstvom. No niektoré problémy predsa zostali, ide napríklad o vykurovanie, nedostatok školského priestoru, veľmi skromné vybavenie internátu, niektorých kabinetov a podobné.

Pavel Bujtár

Kultúra Slovákov v Zakarpatsku žije

Užhorod je hlavné mesto Zakarpatskej oblasti Ukrajiny. Tu žijú v súčasnosti v znášanlivosti a dobrom spolužití ľudia dvadsiatich národností. Najväčšiu skupinu tvoria Ukrajinci, Rusíni, za nimi nasledujú Maďari, Nemci, Rusi, Slováci, Rumuni, Česi a ďalší.

Samotný Užhorod má asi 127 tisíc obyvateľov. Zo širokého okolia prichádza za prácou denne do jeho fabrik, rôznych prevádzok, služieb a iných zariadení približne 21 tisíc občanov. Sú tu však aj ďalšie zaujímavosti zakarpatskej metropoly, ktorá sa opäť vracia k pôvodným názvom, napríklad známy hotel Verchovina už dostal staronové pomenovanie Korona, druhý Kiev – Červená ruža. Už ani niektoré ulice sa nehonosia názvami po slávnych vojvodcoch z dlhodobej éry komunizmu a z uplynulých rokov druhej svetovej vojny. Tak čo teraz v Užhorode máme: Sobraneckú, Košickú, Kapušanskú ulicu...

V povojnovom čase v Užhorode aj v celom Zakarpatsku nebola ani jedna škola s vyučovaním slovenského jazyka. Keď pred tromi rokmi bola založená užhorodská kultúrno-osvetová organizácia Matica slovenská, začalo sa obrozenie slovenskej národnosti, národnej kultúry, tradícií, formovanie národného povedomia. Teraz, vďaka miestnym orgánom osvety i slovenským národným organizáciám, začal sa v Storožnici vyučovať slovenský jazyk. Ďalšiu triedu s vyučovaním slovenského jazyka otvorili na Strednej škole č. 2 v Užhorode. V niektorých školách oblasti sa slovenský jazyk vyučuje ako nepovinný predmet (V. Berezniy, Sredne, T. Remeti). Nedávno na filozofickej fakulte Užhorodskej štátnej univerzity zaviedli špecializáciu „slovenský jazyk a literatúra“. To umožní za krátky čas vychovať odborníkov k materinskému jazyku a literatúre vo svojich školách. V septembri 1995 začali sme rozhlasové programy v slovenčine v užhorodskom rozhlase.

To je len začiatok. Čaká nás ďalšia práca. Je nedostatok pedagógov, učebníc, metodickej literatúry. Na Slovensku študuje 12 študentov, budúcich pedagógov, absolvujú sa stáže, ale tým sa problémy neodstránia.

Treba sformovať systém vzdelania a výchovy: materská škola – základná škola – stredné špeciálne a vysoké školy, ako je tu už vo veľkej miere spracované pre maďarské a rumunské národnostné menšiny.

Nové zákony a procesy demokratizácie na Ukrajine otvorili možnosti duchovnej obrody Slovákov. Národná tradícia zachovala pre to všetko – nevyhnutne historickú pamäť, náboženské a kultúrne základy založené predchádzajúcimi pokoleniami.

Na tejto osnove užhorodská Matica slovenská spoločne s Domom tvorivosti národov Zakarpatska obohacujú a obnovujú duchovný život slovenského obyvateľstva. V posledných rokoch vytvorené súbory „Beťari“ v Storožnici, folklórne kolektívy „Leanka“ (v Srednjom), „Slovenka“ v T. Remetach, súbor „Leptaci“ vo Veľkom Bereznom, detský folklórny kolektív SŠ č. 2 v Užhorode výrazne potvrdzujú bohatstvo i možnosti slovenskej kultúry v Zakarpatsku.

Aktivizácia duchovného života podmienila otvorenie prvej slovenskej (rímskokatolíckej) cirkvi v dedine Antalovce Užhorodského rajónu. Už je urobený videofilm „Slováci v Zakarpatsku“, je vydaných 20 strán – výberov „Slovenský kurjer“ v regionálnych novinách „Správy Užhorodčiny“ a niekoľko televíznych programov v oblastnej televízii.

Za ten čas užhorodská kultúrno-osvetová organizácia Matica slovenská vydala a preložila niekoľko kníh, ktoré sú tematicky zviazané s históriou a kultúrou Zakarpatska, Slovenska. Z týchto vydaní upútajú pozornosť Adolf Dobrjansky, Alexander Duchnovič, Svetlo Viery a Dobra (o náboženských dielach J. Bokšaja v cirkvách).

Uskutočnila sa výstava maďarského výtvarníka–grafika László Lonovicsa (Békésska Čaba – Maďarsko) v Užhorode a výstava diel maďarsko–slovenského umelca–výtvarníka Tibora Jordana v Békésskej Čabe. Okrem toho boli organizované koncerty Užhorodskej umeleckej školy v Prešove, folklórnych súborov Slovenka a Užhorodskej Sš č. 2 v Békésskej Čabe.

Spomínaná práca bola realizovaná vďaka úsiliam našich aktivistov Ol'gy Buksarovej, Boženy Jackovej, Igora Ščerbaka, Ireny Lecovej, Jolany Borovskej, Vladislava Sočkého a iných.

Aktívne nás podporuje vyše 130 členov organizácie, tri kolektívy, členovia Matica slovenskej, ukrajinsko–americká spoločnosť RIO, spoločnosť Mitva, zaslúžily Zakarpatskij zbor. Naša slovenská organizácia by mohla pracovať plodnejšie, keby mala vybudovanú materiálno–technickú základňu. Za pomoci spoločných ukrajinsko–slovenských podnikov chce nájsť alebo zariadiť osobitnú miestnosť, ktorá by nahrádzala centrálné stredisko slovenskej kultúry na Zakarpatsku. K aktívnej práci by prispelo i otvorenie slovenského konzulátu v Užhorode.

Ivan Latko

predseda užhorodskej organizácie Matice slovenskej

Prvý rok Slovenskej menšinovej samosprávy župného mesta Békésska Čaba

Slovenská menšinová samospráva župného mesta Békésska Čaba dostala 11. decembra 1994 – 18177 hlasov. Tento fakt dal tomuto zboru legitimitu a zároveň aj veľkú zodpovednosť jej členom, vyhovieť očakávaniam slovenskej a maďarskej verejnosti.

Čo sa nám podarilo urobiť za skúšobný prvý rok?

Za najdôležitejšie sme pokladali:

- zabezpečiť podmienky našej práce,
- vytvoriť účinnú spoluprácu s našimi partnermi,
- zastupovať záujmy tu žijúcich Slovákov,
- organizovať niektoré slovenské akcie.

Technické podmienky fungovania samosprávy zabezpečila metská samospráva. Dostali sme spolu s Rumunmi a Cigánmi kanceláriu, sekretárku na plný úväzok, hospodárku na polovičný úväzok. Výplatu týchto zamestnancov platí Metský dom. Máme telefón, počítač, písací stroj, magnetofón. Administratívne výdavky tiež vzalo na seba mesto. Finančné podmienky našej práce zabezpečila taktiež samospráva mesta Békésska Čaba, od ktorej sme dostali 2 milióny 300 tisíc Ft. Celkový náš rozpočet je 2 milióny 414 tisíc Ft. Z toho štátna podpora 114 tisíc Ft. Iné príjmy 420 tisíc Ft.(súbehy, úroky).

Mohli by sme konštatovať, že máme ideálne pracovné podmienky. Áno, keby administratíva mohla byť len slovenská.

Za veľmi dôležité pokladáme úzku spoluprácu s našimi partnermi, lebo sme presvedčení, že len spoločnými silami môžeme účinne zastupovať záujmy tu žijúcich Slovákov.

Organizovali sme preto pracovné stretnutia s učiteľkami materských škôl, s učiteľmi slovenčiny a s riaditeľmi, kde sa slovenčina vyučuje ako predmet, s učiteľským zborom slovenskej školy, s osvetovými a vedeckými pracovníkmi a so slovenskými novinármi. Spolu s členmi Čabianskej organizácie sme navštívili každú školu, inštitúciu, kde sa zaoberajú so slovenčinou.

Tieto stretnutia boli veľmi užitočné. Umožnili nám oboznámiť sa, ukázali ďalšie podnety našej práci. S Čabianskou organizáciou a Mládežníckou organizáciou Slovákov sme uzavreli písomnú dohodu o spolupráci.

Zvlášť treba spomenúť aj kontakty s mestskou samosprávou. Je pravda, že nám zabezpečila dobré pracovné podmienky. Dostávame pozvánky na valné zhromaždenia, na zasadnutia pracovných výborov, na ktorých máme rokovacie právo. Pravidelne si žiadajú naše názory a stanoviská, ktoré sa týkajú Slovákov. Z formálnej stránky sú teda podmienky dobrej spolupráce zabezpečené. Z obsahovej stránky sú ešte zatiaľ nevyčerpané všetky možnosti. Je to zodpovednosťou oboch strán.

Z hľadiska ochrany slovenských záujmov pokladáme za najvýznamnejšie zabránenie zániku resp. presídleniu školy č. 3, v ktorej sa slovenčina vyučuje ako predmet, ako i výstavbu telocvične slovenskej školy, uskutočnenie súčasnej slovenskej galérie a podporenie iniciatívy miestnohistorickej výstavy v našom meste.

Dosiahli sme, že v škole číslo 3 môže naďalej pokračovať slovenské vyučovanie, telocvična v slovenskej škole je už tiež postavená a vernisáž súčasnej slovenskej galérie sa uskutočnila nedávno.

Dúfajme, že v blízkej budúcnosti sa zrealizuje aj vlastivedná výstava.

Zasadali sme 10-krát, stretávame sa mesačne, okrem letných prázdnin. Vypracovali sme štatút, pracovný plán, rozpočet a prerokovali sme veľa ďalších pálčivých otázok. Zaviedli sme stránkové hodiny – mesačne. V decembri sme zorganizovali „verejné stretnutie“, aby sme spoznali mienku našich voličov čím lepšie.

S právnickou poradňou, ktorú organizujeme s Čabianskou organizáciou Slovákov, chceme pomáhať riešiť právnické záležitosti našich voličov.

So skromnou finančnou podporou by sme chceli povzbudzovať a oceniť slovenské kolektívy, programy v našom meste.

Rozširovanie kultúry v slovenskom jazyku pokladáme za našu morálnu povinnosť, preto sme organizovali návštevy divadelných predstavení do Sarvaša a Budapešti. Zaviedli sme so Slovenským inštitútom, s Kinom PHAEDRA – pravidelné mesačné premietanie slovenských filmov.

V spolupráci so Slovenským výskumným ústavom a Vysokou školou Sándora Körösiho Csomu v rámci dvojročného školenia chceme pomôcť mladým talentom pri tvorení a prispievaní do miestnych a školských slovenských novín. Boli sme aj spoluorganizátormi a účastníkmi rôznych ďalších akcií.

Prvý rok bol pre nás ťažký. Bol to rok učenia sa a museli sme aj my určité orgány „naučiť“, že existujeme, že sme tu a že treba s nami počítať.

Naše prvé skúsenosti, napriek všetkým nedostatkom, overili existenciu menšinových samospráv. Zákomom zabezpečené práva môžeme uplatňovať len vtedy, keď menšiny žijúce v Maďarsku bude obklopovať priateľská atmosféra, tolerancia, záujem a podpora.

Spis Samuela Tešedíka o histórii budovania čabianskeho kostola (teraz Malého kostola)

(Pôvodný text bol latinský)

Keďže predošlý kostol chátral, čabianske cirkevné zhromaždenie ešte r. 1743 podalo prosbu na stoličný úrad, aby mohli postaviť nový kostol z tehál. Keď ani na právnické posúrenie nedostali odpoveď od dvorskej kancelárie, v sept. r. 1744, osobne Samuel Tešedík, čabiansky kňaz, som predniesol prosbu barónovi Františkovi Harruckernovi, ktorý sa zdržiaval v Gyule.

Ani on ma nepovzbudzoval, hovoriac, že on osobne by aj schvaľoval naše plány, ale vzhľadom na iných a na jeho postavenie, radšej nech postavíme len z čistých váľkov (hlinených tehál), na podlhovastý tvar, bez veže a bez iných kostolných ozdôb.

Onedlho sa však objavil v Gyule Gábor Gossetz, správca panských majetkov (lutheránskeho vyznania) a potom Jozef Rudňánsky, kráľovský sudca, ktorí uspokojili baróna, že nech smelo dovoli Čabänom postaviť svätú budovu zo silného materiálu, lebo to dovolili aj iní maďarskí zemepáni a aj sám kaločský biskup svojim kalvínskym poddaným. Týmito argumentami uspokojený barón nakoniec schválil stavenie, čo nám oznámil Jozef Rudňánsky.

To znamená, že v budúcom roku v r. 1745 materiál: drevo a samozrejme kamene sme začali privážať a pripravili sme rozpočet globálny a podrobný, z čoho vysvitlo, že za každú dušu musíme zbierať 10 forintov. Z tohto, a aj iných povinností, výnimky boli tu žijúce katolícke rodiny, našich bolo asi 2740 duší.

26. apríla sme začali kopať základy kostola, potom, čo predošlý kostol bol celkom zrútený. Ale sotva začali, keď nás v práci zastavili ľudia zo župného úradu, to sa vraj hovorí o Čabänoch, že chcú ohromný kostol s vežou a zo samých tehál. Medzitým sme situáciu vyjasnili, prosbou a poctením (podplácaním?) sme dosiahli, že sme na tretí deň mohli pokračovať.

28. apríla sa položili základy z čistých kameňov, ktoré doviezli zo Sárándskeho vrchu. Po tomto, skoro jednohlasne sa rozhodlo, že nad kamenný základ postavajú múry z vypálených tehál.

Práve v tých dňoch precestoval cez Čabu gróf Antal Grassalkovich, ktorý poznal naše problémy a uspokojil nás, zbavil nás všetkých obáv, keď medzi inými tieto slová povedal po maďarsky: ja len to vravím, stavte

vy z dobrého a silného materiálu tú budovu „(én tsak azt mondom, építsen kientek jó és erős materiából az épületet)”. Tieto slová hovoril v prítomnosti baróna Péterfiho a Jánosa Franzina, inšpektora panského a úradníka župného, ba mne osobne dal vedieť, že nielen u čabianskeho zemepána, ale aj u veľkoveľkvaradinského biskupa vybavil, aby sme budovu bez akýchkoľvek protirečení mohli dokončiť. Takto najlepšia vôľa Ježiša usmerňovala srdce tohoto vznešeného muža, ktorý sa nedávno stal tajným poradcom kráľovského dvora. Prišiel nám v ústrety tým, ktorí sme váhali.

Po tomto povzbudení Čabänia napredovali v práci a rozhodli, že aj plafón, čo ľudovo štukaturom volajú, budú robiť z pieskového vápna, aj to previedli napriek protirečeniu kňaza.

Gróf Antal Grassalkovich nám nielen tu, ale aj vo Viedni pomáhal, bez toho, žeby sme o tom boli vedeli. Gábor Gossetz, ktorý aj sám bol prítomný vo Viedni, nás informoval o tom, ako navrhovali zrúcanie čabianskeho kostola predovšetkým Adelphi, poradca maďarskej kancelárie. Keď sa o tom dozvedel gróf, vyzval Adelphiho a Battyána, maďarského kancelára, aby neštvali proti uhorským protestantom, či už vyznávajú svoju vieru v kostole z dreva alebo z tehál, veď je sloboda vierovyznania.

A takto svätý kostol, napriek všetkým intrikám a protivníkom, sa ešte v tom roku októbri z milosti Ježiša dohotovil a na Svätého Martina kresťansky posvätil. Posviecku držal pred oltárom Samuel Tešedík, v tom čase duchovný otec čabianskeho zhromaždenia. Svätú kázeň si zostavil podľa listov Svätého Pavla, čo boli písané Korinťanom (1 Kor. 3, 16–17). Pred ním už ale kázal sarvašský kňaz, Matej Markovitz z písma svätého Lukáča (Lk 19, 1 kk) a popoludní prehovoril Daniel Burjan, vtedajší kňaz v Malom Berinčoku (Mt 21, 13).

V severnom uhle kostola, a to hlboko, sa podľa zvyku umiestnila minca Máriáš a jedna listina ako písaný dokument:

Pod najlepšou, najväčšou ochranou Boha! Tento príbytok posvätený na česť Boha, ktorý je venovaný čabianskemu evanjelickému zhromaždeniu a Čabänom augsburského vierovyznania a to slovenskej národnosti, postavený bol po zbúraní predošlého z milosti pána Ježiša Krista v r. 1745.

Práca sa začala 26. apríla a zakončila sa o 5 mesiacov, za panovania veličenstva Márie Terézie, maďarskej kráľovnej a v čase, keď bol František Harruckern hlavným županom Békéšskej stolice. Staval sa jedine z peňazí evanjelických obyvateľov, z ich námahy a výdavkov, bez akéhokoľvek prispievania obyvateľov iných vier, počas pôsobenia veľacteného Samuela Tešedíka, vtedajšieho duchovného služobníka a kňaza Čabänov, vynikajúceho richtára Jána Mekiša a za vynikajúceho obecného predstavenstva sudcu Jána Máthého, prisázných Matiaša Vician, Juraja Čankovského, Matúša Uňatinského, Jána Krňana, Ondreja Molnára, Jána Bánskeho, atď... Ó, Bože náš! Pozeraj otvorenými očami na tento náš

chrám vo dne v noci. A poslúchaj prosbu tvojho ľudu Izraela, keď sa na tomto mieste modlia. Požehnaný je Pán, ktorý dal pokoj svojmu ľudu. Bud' s nami Pán Boh náš ako si bol aj s našimi predkami: nezanechaj nás, neodvrhni nás nikdy! Prikloň k sebe naše srdcia, žeby sme vždy chodili po tvojich cestách a zadržali tvoje kázke, nariadenia a zákony (1 Kr. 8, 29–30, 56–58.).

O výdavkoch: súhrnom sa vraj vyplatilo 2200 rínskych forintov. A to predovšetkým murárskym majtrom 647 Ft, tesárskym majstrom 215 Ft, stolárom 160 Ft a sklenárom 50 Ft, atď'...

Pôvodný text Samuela Tešedíka.

Z maďarčiny preložila Zuzana Kunovcová Gulyášová

Juraj Dolnozemský

Zdravím ťa

čabiansky evanjelický Malý kostol

*Od výstavby, od zrodu
patríš k mestu, národu.
Hlásaš pravdu, hojíš bôľ
nám, slovenskému rodu.*

*Tu je koreň našej viery,
zbožnosti, života v mieri
v tajomstvách Božieho slova,
v starom zvone, ktorý volá
každé ráno znova, znova.*

*V hlbokých modlitbách
hriešnych i pokorných
životom naplňuješ.
Trvalý symbol, znak
všeludskej dobroty –
– zamyslenie – núkaš.
To každý človek raz
nakoniec pochopí
a v dnešnej dobe zla,
vládnúcej múdrosti,
hrubej bezbožnosti
kríža sa uchopí.*

Červený Kláštor a fráter Cyprián

(220. výročie úmrtia)

Na Slovensku, v doline sv. Antona, vznikol v r. 1319 Červený Kláštor, ktorý pomenovanie získal podľa červených striech a odkvapov. Stal sa domovom pustovníckej rehole kartuziánov. V roku 1330 výstavbu dokončili a keďže kláštor bol na dôležitej obchodnej ceste Spiš – Poľsko, ale i západ a východ, okrem rehoľných izieb postavili aj izby pre pocestných a hostinec. Nachádzal sa tu aj špitál, ktorý vyhľadávali chorí nielen zblízka, ale aj zďaleka. Kláštor mal aj svoj mlyn, ba i právo variť pivo a v povodí Dunajca i právo rybolovu. Neskôr s inými právami mu pribudlo oslobodenie od mýta. Nič teda nestálo v ceste rozvoja Červeného Kláštora. Lenže v rokoch 1431–1462, po častom plienení vojska husitov a bratrikov, kartuziáni kláštor opustili v roku 1563 a ten začína striedať majiteľov, až do roku 1699, kedy ho kúpil nitriansky biskup L. Maťašovský a ponúkol kláštor kartuziánom. Tí ho odmietli a tak ho ponúkol kamaldulským mníchom, ktorí ho r. 1811 prevzali. (Je to Rád, ktorý sa delí na dve vetvy: na pustovníku – so sľubom mlčanlivosti – a kláštornú, ktorá sa starala o materiálne potreby a kontakt s verejnosťou. Rád kamaldulských mníchov bol založený v roku 1012, založil ju svätý Romuald.)

Poškodené stavby mnísi opravili, pristavili knižnicu, lekáreň, štvorhrannú vežu s nádherným výhľadom na malebnú prírodu.

Kláštor mal v znaku dvojitý kríž na troch vrchoch. Od donátora (darcu) dostali privilégium prijímať a vychovávať siroty. Keďže v časoch chorôb museli povolávať lekára z Kežmarku, poslali chovanca Martina študovať do Levoče. Po ňom v roku 1756 prišiel fráter Cyprián, ktorý tu pôsobil až do svojej smrti v roku 1775 ako lekár, prírodovedec. Pri nástupe bol zaradený ako strihač vlasov, ošetrovateľ chorých, správca jedálne, staral sa o bohoslužobné víno, no a samozrejme aj ako lekárnik. Jeho priatelia, pre jeho všestranné schopnosti, ho často nazývali majstrom tisícich remesiel! A že takým bol, dosvedčuje aj jeho herbár, zložený z dvoch častí.

Prvá časť tvorí zbierku 272 sušených a vylisovaných rastlín na 97 listoch, pripevnených farebnými látkovými pásikmi. Zaujímavosťou je, že rastliny sú zoradované podľa času zberu alebo tak, ako ich upravoval do herbára. Teda nie systematicky. Zbieral lesné, poľné aj záhradné rastliny. Ovládal výskyt a najvhodnejší čas zbierania bylín nielen v Pieninách, ale až v Tatrách.

Jeho vedomostná úroveň o účinku rastlín je tiež pozoruhodná. Liečil takmer všetko – hlavu, žalúdok, pečeň, ale i očné choroby, hluchotu, zlatú

žilu, či bolesti zubov i moru. Rastliny používal aj do jedál, ale i proti moliám, všiam a inému hmyzu.

Názvy prekladal z rôznych jazykov – z gréčtiny, latinčiny do nemčiny a tzv. goralskej slovenčiny, ba nepohrda ani ľudovými názvami. Má i celkom svoje pomenovania.

Nazbricané rastliny upravoval tak, aby získal liek, ktorým liečil chorých v kláštornom špitáli.

V druhej časti herbára je 36 strán, väčšinou napísaných v nemčine a opisuje v nej všeobecné dobové liečebné metódy.

Záver tvorí aj prehľad prípadov, ktoré sám úspešne vyliečil, čo je mimoriadne zaujímavé čítanie. Ošetroval aj zlomeniny, či „púšťal žilou“ – určoval presne, ktorú žilu a na čo treba otvárať, keď stanovil diagnózu. Pri žalúdočných diétach bol dôsledný, prísny. Pacient mohol jesť len lieky a piť jačmennú vodu. Podával tiež preháňadlá a používal aj pijavice. Jeho schopnosti boli skutočne neuveriteľné.

Až sa zatúlate do týchto končín Slovenska, navštívte Červený Kláštor – jeho múzeum, Pieninský národný park. A keď sa budete plaviť na pltiach dolu Dunajcom, poobzerajte sa po krásnej prírode, ktorá dávala i dáva silu a zdravie nielen za čias frátra Cypriana, ale je životodarná i dnes.

Alica Vnuková

Slovenská literatúra mimo Slovenska

Peter Andruška, 51 ročný, narodený v Trnenci nad Váhom, maďarsky dobre hovoriaci slovenský spisovateľ, dlhé roky vytrvalo skúma a oboznamuje slovenskú verejnosť so slovenskou literatúrou v Maďarsku, Rumunsku a vo Vojvodine. Pozbieral obsiahly materiál, ktorý nedávno vyšiel knižne na 160 stranách, aby na dáta veľmi bohatej črte zhrnul výsledky svojej práce. Nadpis knihy je: Literárna tvorba Slovákov z Dolnej zeme, ktorá vyšla v Bratislave a zaslúži si viacnásobne maďarskú pozornosť.

Ako Maďari

Slovenská literatúra v mnohých súvislostiach žije za podobných okolností ako maďarská. (Anduška netají ani to, že k napísaniu svojej knihy ho inšpirovali diela Mihálya Czine a Andrása Görömbei, ktorí písali

o minulosti a súčasnosti spisovateľov a literatúr s menšinovým osudom.) Ak je faktom jestvovanie maďarskej literatúry na Slovensku, v Rumunsku, Vojvodine, v Zakarpatsku a v západnej diaspóre, tak isto ani slovenská literatúra sa nedá ohraničiť ani geograficky ani ideologicky na územie Slovenskej republiky.

Po vyhnaní Turkov na vyľudnenú Dolnú zem – medzi inými – sa tu usadili aj Slováci. Jedna ich časť sa asimilovala, väčšina si však udržala svoju národnú identitu. Pre Andrušku, samozrejme, Dolná zem je jednotným regiónom bez ohľadu na to, že na základe mieru uzavretého po prvej svetovej vojne toto územie rozdelili medzi tri krajiny. Historická jednota je však v každom prípade pravdou. Ale Andruškova kniha je aj preto zaujímavá pre nás, keďže vetva slovenskej literatúry v Maďarsku je takisto časťou kultúrneho pokladu krajiny, obzvlášť vzhľadom na to, že značná časť autorov tvorí dvojjazyčne – popri materinskom jazyku aj maďarsky. (Toto je zároveň veľký rozdiel medzi menšinovou literatúrou slovenskou, resp. maďarskou, lebo kým spisovatelia dolnozemsých Slovákov – nielen v Maďarsku – sú dvojjazyční, v prípade Maďarov tento jav ak sa aj, hádam, vyskytne, je k v každom prípade výnimočný.)

Nakoniec, ale nie v poslednom rade, Andruškove údaje podávajú pomoc k úplnejšiemu poznávaniu štruktúry menšinových literatúr (štúdiom tejto literatúry sa doteraz zaoberal len vynikajúci slovenský komparatista, literárny historik Dionýz Ďurišin, opierajúc sa najmä o skúsenosti maďarského literárneho života na Slovensku), a takéto porovnávacie výskumy v tomto regióne sú ozaj osožné, kde v praxi ani jeden národ nie je v tej situácii, žeby štátne hranice sa rovnali s hranicami národopisno-duševno-kultúrnymi.

Trojitá väzba

História to tak zariadila. Viťazoslav Hronec, vynikajúci vojvodinský slovenský spisovateľ vyznáva vo svojom rodokmeni:

„Z matkinej strany prababičku som mal Nemku (v tých slovenských a srbských školách, kde som chodil osem rokov, aj ja som sa učil po nemecky), z otcovej strany stará mama bola Ruska z uralskej Ufy (ruskú kultúru a mentalitu necítim svojou, a ako Kundera, tak ani ja neviem čítať ani tých najhlavnejších ruských spisovateľov), staršia sestra sa vydala za evanjelického farára srbského alebo chorvátskeho pôvodu, bratranec je Maďarom (hoci otca má slovenského pôvodu), jeho sestra – moja sesternica – si vybrala Srba za muža, ale mame píše už 20 rokov po slovensky z Austrálie, čiže jej deti sú už „anglické“, ja sa viaczem k slovenskej a juhoslovanskej (najmä k srbskej a chorvátskej) literatúre a kultúre, anglosaská stojí ku mne najbližšie, hoci neviem po anglicky...”

Takouto pestrhou biografiou v Karpatskej kotline mnohí spisovatelia by sa mohli pýšiť bez ohľadu na ich národnosť. Známy je tento osud, ktorý sa odzrkadľuje predovšetkým v menšinovej kultúre tohto regióna, ako prvoradý zážitok.

Ide o to trojité viazanie, ktoré Andruška pokladá za základnú svojráznosť dolnozemskej slovenskej literatúry.

My, v prípade maďarskej národnosti o dvojitej väzbe zvykneme hovoriť, čo znamená to, že v menšine žijúci spisovateľ sa viaže k jednotnej maďarskej kultúre, ale zároveň sa nemôže vzdať ani duševného života svojej vlasti, v ktorej žije. Zdá sa, že Andruškovo skoncipovanie je presnejšie, keď k týmto dvom určujúcim elementom priberá tretí, totiž že národnostný spisovateľ je taktiež časťou aj svojej národnostnej literatúry. Aj toto sa môže meniť rôznym spôsobom vzhľadom na duševný život materského štátu, alebo danej vlasti, veď ten vytvára tú najužšiu duševnú spoločnosť, v ktorej bytie a informovanosť menšinového spisovateľa sa determinuje.

V prípade Slovákov toto najsvojráznejšie dokazuje vojvodinská slovenská literatúra. Vojvodinský slovenský spisovateľ si totiž nevie predstaviť, aby nedaroval živý kontakt s kmeňom slovenskej literatúry, no zároveň rázne odmieta taký vzťah, ktorý by predpokladal jestvovanie „centra“, lebo v tom prípade seba by musel držať na „periférii“.

Čiže neprijme teóriu pod- a nadradenosti, ale hovorí o jednotnej slovenskej literatúre, v ktorej on predstavuje svojský variant. Tento variant nielen to charakterizuje, že vojvodinskí Slováci už viac ako sto rokov žijú v inej spoločnosti (prvá vojvodinská slovenská básnická zbierka už r. 1802 bola napísaná Jurajom Rohoňom, ale vydať sa mohla len r. 1829 u Trattnera v Pešti podporou veľkodušných grófiok Brunszvik), ale že popri tejto silnej tradícii vznikla prax dvojjazyčnosti aj preto, lebo dvoje slovanských národov, Srbi a Slováci sa ľahšie porozumeli. Aj to ovplyvňovalo styky s materinskou krajinou, že kým v čase prvej republiky (to jest do r. 1938) tie boli tesné a nerušené, po druhej svetovej vojne po sľubnom začiatku – z politických príčin – sa skoro celkom roztrhli. Paľo Bohus, 73 ročný vojvodinský slovenský básnik napríklad na začiatku 50-ych rokov ešte mohol absolvovať lekársku fakultu v Bratislave, ba pôsobil tam aj ako lekár, ale konfliktu Stalin–Tito ani Československo sa nemohlo vyhnúť, čiže básnik sa „zoznámil“ so slovenskými žalármi, a len r. 1955 sa mohol vrátiť domov. Takto vojvodinskí Slováci boli priam nútení k samostatnosti, čo Titova národnostná politika aj umožnila a neskôr – po normalizovaní vzťahov – nevedeli a nechceli sa jej zriecť.

Iná je situácia v slovenskej literatúre v Maďarsku. V tomto prípade nejde o 200-ročnú tradíciu, 40 rokov po vojne (r. 1955 vyšla u nás prvá slovenská kniha, jedna antológia), do ktorých krutejšie zasiahli dejinné

výchrice ako do vojvodinských. Nesmieme zabudnúť, že po druhej svetovej vojne Československom vynútená výmena obyvateľstva kriticky znížila počet Slovákov v Maďarsku, jej inteligencia zmizla a preto asimilácia bola veľmi rýchla. Aj to musíme uznať, že národnostná školská politika ani zd'aleka nezabezpečovala udržiavanie národnostnej identity a táto neželaná situácia ani dodnes nie je uspokojivo riešená.

V Maďarsku žijúci slovenský spisovateľ, teda nie že sa nevie „cítiť“ samostatným, rovno je nútený na pomoc materského štátu. Okruh domáceho čitateľa je pre spisovateľa malý. Možnosti publikovania sú taktiež skromné. Samostatný kritický život skoro nejestvuje, maďarská literárna báza je, navonok a vôbec, celkovo pasívna. Nepomáha ani to, keď slovenský básnik v Maďarsku – mnohokrát – je dvojjazyčný a svoje básne z časti aj maďarsky píše, alebo prekladá do maďarčiny svojich vrstovníkov. Úprimne musíme uznať, že aj takto len veľmi úzky kruh vie o ich jestvovaní.

Stupne organizovanosti

Celoživotné dielo Juraja Dolnozemskeho, Alexandra Kormoša, Gregora Papučka, Imricha Fuhla, Pavla Kondača, Michala Hrivnáka, Oldřicha Kníchala a ostatných, by zaslúžilo od nás väčšiu pozornosť. Toto dokazuje aj podrobné predstavenie Andruškovo, ktorý skoro každú slovenskú knihu v Maďarsku spomenie a opíše. Dokazujúc to, že ako veľa urobia títo spisovatelia v znovuzískaní a posilnení národnostného povedomia tunajších Slovákov.

Andruška nesúhlasí s tými – povedzme – ktorí počítajú s vymretím slovenského národnostného života v Maďarsku. Má jednoznačnú mienku, že zdravé napomáhanie spolupráce slovenskej literatúry na Slovensku a mino nej je najhlavnejšou úlohou dneška, čiže nie almužnu potrebujú, ale spoločnú prácu, kde sa jeden druhého rozumejú, ovplyvňujú a kde stredobodom je hodnota. Ako dôkaz pre svoje tvrdenie spomenie veľmi mladý literárny život rumunských nadlacksých Slovákov. Oni sa chopili pera, pravdu povediac, len r. 1969, a nie v poslednom rade s užitočnou podporou Vydavateľstva Kriterion v Bukurešti dosiahli už veľmi pozoruhodné výsledky.

Peter Andruška vydal zaujímavú a poučnú knihu. Je to dielo, ktoré pomáha lepšie rozumieť a dôkladnejšie poznať duševný život tohto regiónu. Slovenský spisovateľ sa hlási k tomu, aby nielen politické hranice boli prechodnejšie, ved' aj duševná ohraničenosť je takisto anachronistická, škodlivá.

Stat' Pála E. Fehéra z „Népszabadsága”

Preložila Zuzana Kunovcová Gulyášová

Juraj Dolnozemský

Júlový smäd

*Smädom
trpia vtáci
trpia rastliny stromy
po oblohe
v nedohľadných
diaľavách
putujú hromy!*

*Iba neprijemný útulok
núkajú byty domy
svedomie vzbudzujú
nemocných stony!*

*A predsa
netrzepliví ľudia
hlasno všetko súdia!*

*Vzácnosť majú
aj maličké tiene
v modrých šatách
ustatý starec drieme!*

*Puká sa zem
a zväčšuje prach
v kvete uschol
v lete siaty hrach!*

*Ani boží bič
cáři suchota
ako pred stárokmi
voľakde
na boj sa chystá
pechota!*

Michal Čičel'
Môj sused

*Môj sused, keď brave vozil,
Na pomoc aj mňa poprosil.
Vraví: že ak by som mohol,
Či by som mu nepomohol.*

*Ja vravím: to je novina.
Kedy bude tá hodina?
Dnes, keď sedem hodín bude,
Prijdi, aj Hudec tu bude.*

*Ja si myslím, čo tam bude.
Keď hudec, aj tanec bude?
Kde hudec jest,
Tam je svadba,
Pomeškanie na deň, na dva.
V lepších miestach
Aj na tri dni.
Nato sa aj Hudec bliži.
Teraz vidím, že ten Hudec
Je ni muzikant,
Je to sused.*

Prečo mám rád slovenčinu?

Úspechy Slovenského gymnázia

Ministerstvo školstva a vedy, Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, Matica slovenská, Vydavateľstvo Mladé letá, Jazykovedný ústav SAV a Spolok slovenských spisovateľov vypísali 3. ročník republikovej súťaže o najkrajšiu slohovú úlohu na tému – Prečo mám rád slovenčinu, Slovensko.

Vyzvali aj slovenské deti z iných krajín a preto sme sa súťaže zúčastnili i my, zo Slovenského gymnázia v Békéšskej Čabe. Prvé úspechy sa dostavili, keď spomedzi 32 súťažných prác z Česka, Maďarska, Rumunska a Ukrajiny porota v Martine vybrala 7 najlepších – medzi nimi práce Marty Hraškovcej a Nándora Rakoncáša.

Najväčší úspech prišiel nedávno. Vyhodnotenie súťažných prác z celoštátnej súťaže v Nových Zámkoch, kde hlavnú cenu dostali študenti Marta Hrašková, Alžbeta Kvasová a Ladislav Margittai zo Slovenského gymnázia. Marta Hrašková znovu získala hlavnú cenu aj s pani profesorku dr. Alicou Vnukovou, Alžbeta Kvasová a Ladislav Margittai dostali čestné uznamie. Študentov to veľmi potešilo, veď takéto povšimnutie z krajiny predkov je pre nich veľkou motiváciou.

Natália Lopusná

Nándor Rakoncás

Prečo mám rád slovenčinu?

To je dosť ťažká otázka. Veď na to nie je také ľahké odpovedať.

Keď sa ma niekto opýta, aký je vysoký strom na našom školskom dvore, alebo koľko ľudí žije v Maďarsku, to už hej, to viem!

Ale prečo ľúbim svoju materskú reč, nato sa mi odpovedá veľmi ťažko. Ide totiž o vnútorný pocit človeka, o jeho vzťah k národu a aj vlastne k rodine, starým rodičom.

Veď od nich som sa naučil slovenský jazyk. To je moja najväčšia pamiatka na nich, pretože som ich mal veľmi rád. A keď sa nad tým všetkým zamyslím, neviem si ani predstaviť, že by som túto reč nepoužíval. Asi by som tým veľmi zradil mojich starých rodičov.

A to by som nechcel, aj keď už moji starkí, bohužiaľ, nežijú.

Marta Hrašková
Zamyslenie o mojej Rodnej

*A predsa si sa vrátila,
moja drahá,
rodná reč.
Bola si dlho, dlho,
veľmi dlho preč!*

*Prišla si,
potichúčky, bojazlivo
a nesmelo,
Bolelo? Bolelo!*

*Tak vítaj,
A zostaň už navždy
s nami.
Patrí sa ti zostať,
s tvojimi rodnými.*

Ladislav Margittai

Prečo mám rád slovenčinu?

Moji starí rodičia sú Slováci. Moji rodičia tiež. Materinskú reč mám slovenčinu.

V základnej škole v Slovenskom Komlóši som sa učil slovenčinu, lebo som Slovák, a kto je Slovák, ten potrebuje vedieť slovenskú reč! Tak hovorí môj starý otec. Doma starí rodičia aj rodičia, vždy hovoria po slovensky. Aj mňa naučili túto peknú reč.

Chcem, aby sa aj moje deti pekne a dobre naučili po slovensky, lebo Slovákov v Maďarsku je veľmi málo a preto musia o sebe dať vedieť aspoň svojou rodnou rečou. Len tak čosi dokážeme urobiť pre slovenskú menšinu.

Prečo mám rada slovenčinu?

Myslím si, že Čabania mali asi len slovenských predkov, potom trochu maďarských a nemeckých. Aj ja tvrdím, že moji predkovia sú Slováci a preto aj moja rodná reč je slovenčina. Páči sa mi slovenčina hlavne preto, že je samostatným jazykom. Má svoj pôvab, melódiu, má mnoho zvukomalebných slov a hoci má mnoho blízkych a vzdialených príbuzných, predsa je samostatným jazykom a nie je s nijakým iným rovnaká. V jazyku vieme vyjadriť život ľudí, prírody, ale aj dušu ľudí. Keď hovorím po slovensky, vtedy hovorím o inom svete, nie o maďarskom.

Mňa už doma učili slovenčinu. Keď som išla do školy, vedela som len tak „po čabiansky“. V škole ma učia správny spisovný jazyk. Teraz len odhaľujem jeho krásu! Doma rozprávame všetci po slovensky. Jazyk používame hlavne vtedy, keď nechceme, aby najmladší súrodenci rozumeli, čo hovoríme, alebo vtedy, keď si nevieme spomenúť na nejaké maďarské slovo, tak ho povieme po slovensky.

Ja chcem študovať slovenčinu dovtedy, kým mám príležitosť, lebo nie je všetko jedno, že ako človek jazyk ovláda.

Beáta Kanásová **Slovenské slová**

*Bola raz jedna škola,
v tej škole štvrtá trieda.
V tej triede každý deň znova a znova
sedávam ja – Beáta Kanásová.*

*Ja nie som ten Miško Muška,
ani Ďurko Hruška,
čo kradli kriedu do vrecúška,
ale ja každý deň znova a znova
ukladám si do pamäti
najkrajšie slovenské slová.
Z nich potom píšem pekné krásne
aj takéto slovenské básne.*

Tvorivé písanie

Žiaci Slovenskej všobecnej školy v Békésskej Čabe majú málo príležitostí počuť slovenskú reč a dorozumievať sa ňou. Napriek tomu sa niektorí „pohrali“ so slovenskými slovami, pokúsili sa o vlastnú literárnu tvorbu. Pravda, nebolo a nie je to ľahké, pretože na písanie poézie a prózy nestačia jednoduché slová a výrazy. Za poetickými výrazmi a zvratmi často treba siahnuť po slovníku a knihách. Neustále treba čosi študovať, neustále treba žiakov motivovať, usmerňovať, povzbudzovať, radiť im. Ich snaha „prehrýzať sa“ slovenčinou je však chvályhodná a tým najusilovnejším prináša sladké „ovocie“ v podobe úspechov v rôznych literárnych súťažiach. Obzrime sa teda dozadu!

Najznámejšia a najstaršia tvorivá súťaž na Slovensku sa nazýva Literárny Kežmarok. V školskom roku 1994/95 prebehol už jej XXX. ročník. Básne žiačky Beáty Kanásovej sa porote páčili a v júni si bola pre významné ocenenie v Kežmarku.

Potom prišlo leto. V júni odišiel do Martina list s prácami štyroch žiačok. A z Martina prišlo (citujem): „Porota z 32 prác určila bez poradia sedem najlepších. Medzi nimi, teda na 1. až 7. mieste, sú aj dielka Aničky Kišovej (Slovo, Slovák, slovenčina) a Hajnalky Grúberovej (Lúbim slovenčinu).

Keďže platí porekadlo „Do tretice všetko dobré“, nemôžeme obísť ani celoslovenskú súťaž „Prečo mám rád slovenčinu“, ktorá sa rozšírila aj do zahraničia. Bola vyhodnotená v septembri 1995 v Nových Zámkoch. Pochvalné uznanie dostali Hajnalka Grúberová, Čilla Lhocká, Anna Kišová a hlavnú cenu poroty obdržala Beáta Kanásová.

Anna Bucková,
hostujúca učiteľka

Anna Kišová

Slovo, Slovák, slovenčina

*Slovo, Slovák, slovenčina,
mnoho viet sa tak začína.*

Zo slov píšem pekné vety, na Slovensko list môj letí.

*Slovenčina – to je skrátka
moja dobrá kamarátka.*

Lúbim slovenčinu

Nakreslila som desať stoličiek. Niektoré veľké, pekné, iné menšie, aj celkom maličké. Na stoličky som posadila školské predmety. Na najväčšiu kráľovskú stoličku som posadila slovenčinu.

Prečo?

Neviem to povedať lepšie, ale cítim, že slovenčina sa mi pění. Mám ju zo všetkých predmetov najradšej. Sedí v mojom srdci na kráľovskej stoličke. Chcem sa ju učiť stále. A raz, keď už budem veľmi dobre vedieť po slovensky, lepšie napíšem, prečo ľúbim slovenčinu.

Juraj Dolnozemský **November**

*Deň čo deň
je obraz prázdnejší
znižuje sa obloha
november
do sivého zmáča štetec
miznú ozdoby
tuhnú hrudy
a mrazy s víchrami
zúrivo klopú na dvere*

*Doma znášajú k hodom
brav reve*

Po básnických zbierkach Juraja Dolnozemskeho Večerný dážď (1988) a Ťarcha páperia (1994), ktoré boli vydané v Maďarsku, v roku 1995 vyšla jeho tretia zbierka pod titulom November – tentoraz na Slovensku.

OBSAH

Tisíc sto rokov v Karpatskej kotline	28
Ondrej Áchim Liker	30
Ján Botto	30
<i>Ján Botto</i> : Smrť Jánošíkova	31
<i>Miroslav Kmeť</i> : Autor prvého slovenského románu (K 160. výročiu smrti Jozefa Ignáca Bajzu)	32
<i>Miroslav Kmeť</i> : Fándly a jeho rady súdobému roľníkovi	34
<i>Hviezdoslav</i> : Mňa kedys' zvädzal svet, mi hovoriac	36
Ján Chalupka	38
<i>Ladislav Nádaši-Jégé</i> : Svätopluk	39
Ján Kalinčiak	42
<i>Janko Kráľ</i> : Zakliata panna vo Váhu a divný Janko	43
<i>Ivan Krasko</i> : Vesper dominicae	46
<i>Karol Kuzmány</i> : Kto za pravdu horí	48
<i>Ludo Ondrejov</i> : Zbojnícka mladost'	49
<i>Ludmila Podjavorinská</i> : Prosba vtáčkov	51
Snehuliák	52
Svadba	53
Gustáv Adolf Seberíni	54
Ľudovít Zigmund Seberíni	54
Gustáv Seberíni	54
<i>Miroslav Kmeť</i> : Benedikt Szölösi–Rybnický (K 340. výročiu smrti)	55
<i>Alica Vnuková</i> : Ľudovít Štúr	57
<i>Timrava</i> : Ľapákovci	59
<i>Svetozár Hurban Vajanský</i> : Malý drotár	61
Jonáš Záborský	62
<i>Ferenc Szabó</i> : Odhalenie pamätnej tabule Harruckerna v Schenkenfelda (Slávnostný prejav)	63
<i>Miroslav Kmeť</i> : Spomienky na Čabu v období druhej svetovej vojny	68
<i>Slavo Kalný</i> : Smutné vrbý	71
<i>Dr. Ondrej Krupa</i> : „...možno, s toho bi sa mohla napísať aj legenda...”	76
Výpoveď o jednej krásnej a útrapnej životnej dráhe	
<i>Ervin Sass</i> : Kam letí dvanásť labutí	83
<i>Valéria Kalná</i> : Nevidomý roznášač svetla	85
<i>Valéria Kalná</i> : Učiteľ triezvosti	88
Veľký znalec a priateľ dolnozemsých Slovákov sedemdesiatročný	91
<i>PhDr. Ján Sirácky, CSc.</i> : Jednotlivé etapy sťahovania a osídľovania	92
<i>Štefan Lami</i> : O somárovi	95
<i>Alžbeta Kolarovská</i> : Som naozaj iná?	97

<i>Pavel Bujtár</i> : Slovenská stredná škola v Nadlaku 50-ročná	101
<i>Ivan Latko</i> : Kultúra Slovákov v Zakarpatsku žije	103
<i>Alžbeta Uhrinová–Hornoková</i> : Prvý rok Slovenskej menšinovej samosprávy župného mesta Békéšska Čaba	106
<i>Spis Samuela Tešedíka</i> o histórii budovania čabianskeho kostola (teraz Malého kostola)	108
<i>Juraj Dolnozemský</i> : Zdravím ťa čabiansky evanjelický Malý kostol	110
<i>Alica Vnuková</i> : Červený Kláštor a fráter Cyprián	111
<i>Pál E. Fehér</i> : Slovenská literatúra mimo Slovenska	112
<i>Juraj Dolnozemský</i> : Júlový smäd	116
<i>Michal Čičel</i> : Môj sused	117
<i>Natália Lopušná</i> : Prečo mám rada slovenčinu?	118
<i>Nádor Rokoncáš</i> : Prečo mám rád slovenčinu?	118
<i>Marta Hrašková</i> : Zamyslenie o mojej Rodnej	119
<i>Ladislav Margittai</i> : Prečo mám rád slovenčinu?	119
<i>Alžbeta Kvasová</i> : Prečo mám rada slovenčinu?	120
<i>Beáta Kanássová</i> : Slovenské slová	120
<i>Anna Bucková</i> : Tvorivé písanie	121
<i>Anna Kišová</i> : Slovo, Slovak, slovenčina	121
<i>Hajnalka Grúberová</i> : Ľubím slovenčinu	122
<i>Juraj Dolnozemský</i> : November	122

